

शारदा

वर्ष १ नवाङ्क, २०६३ माघ

मासिक

ऐतिहासिक
मौलिक आवरण

SPA

CASINO

GOLF

The Fulbari
— RESORT & SPA —
POKHARA • NEPAL

Destination Paradise

Tel No: 432451, 431675, Fax No: 431482, Email: resvpr@fulbari.com.np Website: <http://www.fulbari.com>

सादर समर्पण

स्व. पिता श्री शारदाबहादुर मल्ल

तथा

स्व. माता श्रीमती साम्बवासिनी मल्लमा

- शान्तबहादुर मल्ल
- श्रीमती रिता मल्ल
- सन्दिपबहादुर मल्ल
- सुश्री अदित्मा मल्ल

शारदा मासिक

वर्ष १ नवाङ्क, २०६३ माघ, वसन्तपञ्चमी

शारदाको ठेगाना

लाजिम्पाट, काठमाडौं

पो.ब.नं.१९११३

इमेल:sharadamasik@gmail.com

मूल्य रू. ५०/-

भारतमा भा.रू. ५०/-

विदेशमा \$ २.००

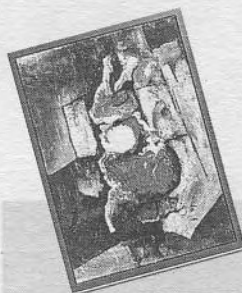
Sharada Masik

A Collection of Contemporary Nepali Literature.

साजसज्जा तथा फिल्म सेपरेशन
डिजीस्क्यान प्रि-प्रेस प्रा.लि.

मुद्रण

इण्डस ग्राफिक्स, फोन नं. ९८५१०२६२४२

आवरण चित्र -गेहेन्द्रमान अमात्य

अदृश्य मनको घाउ मनभित्र हुने अदृश्य
घाउको अमूर्त अभिव्यञ्जनवाद शैलीमा
प्रस्तुत गरिएको छ ।

वर्ष १, नवाङ्क

वि.सं. २०६३ माघ, वसन्तपञ्चमी

शारदा

जि.प्र.का.का.द.नं. ४२/०६३

स्थापना दर्ता नं. ००१

प्रथम प्रकाशन मिति वि.सं. १९९१ फागुन

संस्थापक सम्पादक/प्रकाशक

सुब्बा ऋद्धिबहादुर मल्ल

संस्थापक सदस्य

सिद्धिबहादुर मल्ल

संरक्षक

गोबिन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले'

सुरेन्द्रबहादुर मल्ल

डा. फत्तेबहादुर मल्ल

डा. समरबहादुर मल्ल

श्रीमती लक्ष्मी मल्ल

श्रीमती शान्ति प्रधान

सुरेशबहादुर मल्ल

श्रीमती रोहिणी अमात्य

प्रकाशक

शान्तबहादुर मल्ल

सल्लाहकार-मण्डल

शिव रेग्मी

इन्द्र माली

मोहन दुवाल

उद्धव उपाध्याय

कोमल प्रकाश घिमिरे

प्रधान सम्पादक

नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ

कार्यकारी सम्पादक

विमल भौकाजी

“निकाली विघ्नको जाल, पखाली चित्तको मल;
शारदे! देऊ सदबुद्धि, बढाई देहमा बल।”

प्रकाशकीय

मानव प्रारूप एकै किसिमको छ। तर पनि प्रत्येक मानिसको चरित्र भिन्न छ। सबैको चरित्र एकै भएको भए संसार कति निरस हुन्थ्यो त्यस्तो नभएकैले संसार रमाइलो छ।

प्रत्येक मान्छेको सोचाइमा पनि विविधता छ। यो प्राकृतिक सिलसिला हो। कोही वैज्ञानिक, कोही अध्यात्मवादी त कोही धार्मिक प्रवृत्तिका मान्छे हुन्छन् संसारमा। कोही राजनितिज्ञ हुन्छन् भने कोही समाजसेवी बन्छन्। यही प्रकृतिभित्र साहित्य, संस्कृति र कलाजस्ता प्रतिभानिहित व्यक्तित्व पनि हुन्छन्। हाम्रो समाजमा महाकवि देवकोटा, कविशिरोमणी लेखनाथ पौड्याल, नाट्यसम्राट बालकृष्ण सम, युगकवि सिद्धिचरण श्रेष्ठ लगायतकाहरू यही प्रकृतिका व्यक्तित्व थिए। अर्को शब्दमा भन्ने हो भने, उनीहरू प्रतिभासम्पन्न स्रष्टा थिए।

प्रतिभा राष्ट्रका गहना हुन्। तर यसो भन्दैमा प्रतिभावान् श्रष्टाका सिर्जनाहरू लेखिएर मात्र रहने हो भने तिनको कुनै अर्थ हुँदैन। राज्यले तिनलाई फस्टाउने मौका दिनुपर्छ अनि मात्र श्रष्टाका सिर्जनाहरूलाई पाठकले रुचिपूर्वक पढ्न लाग्छन् र तिनले स्थापित हुने मौका पाउँछन्।

निजी स्तरमा शारदा ले वि.सं.१९९१ देखि आफ्नो प्रकाशन सुरु गरेको थियो। यो ऐतिहासिक तथ्यबाट कोही पनि अनभिज्ञ छैनन्। करीब ३० वर्षसम्म त्यसको प्रकाशनमा निरन्तरता रह्यो र २०२० सालमा यो बन्द हुन पुग्यो।

आज ४३ वर्षपछि हामीले यसलाई फेरि ब्यूँभाएका छौं। त्यो यस कारणले पनि कि इतिहासलाई बिर्सेर त्यसप्रति कृतघ्न बन्नु हुँदैन भन्ने हामीलाई लागेको छ। नेपाली वाङ्मयलाई यो स्थितिसम्म ल्याइपुऱ्याउनुमा शारदा को जुन योगदान थियो त्यो आज पनि स्तूत्य छ।

शारदा को त्यो योगदानको कदर गर्दै हामीद्वारा थालिएको यसको निरन्तरतीय अभियानलाई सफल पार्न सम्पूर्ण पाठकवर्ग, विज्ञापनदाता एवं शुभेच्छुकहरूको अग्रणी भूमिका रहने नै छ।

धन्यवाद !

प्रकाशक

सम्पादकीय विचार

परिवर्तित विकासको क्रमसँगै इतिहासले कुन मोड लिन्छ ? त्यो कसैलाई थाह हुन्न तर के यथार्थलाई नकार्न सकिन्न भने सही इतिहासले सही बाटो लिन्छ तर गलत इतिहासले गलत नै बाटो लिन्छ । यस अर्थमा गलत इतिहास वर्तमानसम्म आइपुग्दा त्यसको पूर्ण रूपले पटाक्षेप पनि हुनसक्ने सम्भावना हुन्छ भने सही इतिहास सदैव बाँचिरहन्छ, इतिहास भएर, अनन्तकालसम्मका लागि ।

शारदा को पुनः प्रकाशनले यही तथ्यको पुष्टि गरेको छ कि करीब ३० वर्षसम्म नियमित/अनियमित भएर बन्द भएको **शारदा** ले एउटा सुमार्गको बाटो तय गरेको थियो, विगतमा ।

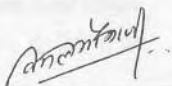
त्यसो त **शारदा** को त्यो सत्यलाई आजको पुनः प्रकाशनले देखाउनु अर्थपूर्ण छैन । हामी यत्ति भन्छौं, इतिहासमा वाङ्मयको एउटा गर्विलो दस्तावेज भएर स्थापना भएको **शारदा** को तथ्यपूर्ण सत्यलाई कसैले नकार्न मिल्दैन, नकार्न सक्दैन पनि । अब त्यो सत्यलाई चलाएर-ढलाएर कसैले असत्य घोषित गर्न सक्दैन ।

हामी **शारदा** का ऋणी छौं । भनौं **शारदा** लाई यतिखेर सापट लिइरहेका छौं । इतिहाससँग जोडिन खोज्नु हाम्रो मनसाय होइन । यति भनौं यो हाम्रो **शारदा** प्रतिको मोह हो, प्रेम हो । यद्यपि यसको अनुसरण गर्नु हाम्रो बाध्यता कदापि होइन, त्यसो गर्ने हाम्रो कोशिस पनि होइन । वस्, एउटा रहर भनौं कि ?

रहरै रहरमा हामीले **शारदा** नियमित रहोस् भन्ने अठोट लिएका छौं । साथै **शारदा** को परम्परालाई पनि कायम राख्ने हाम्रो ध्याउन्ना छ । परिवर्तित आधुनिकतालाई पनि हामी नबिसौं, यस्तो हाम्रो कोशिस रहने छ । यही कोशिसकै सिलसिलामा इतिहासका तथ्यहरू जसबाट वर्तमान अनभिज्ञ छ त्यसलाई थाहा पाउन जरुरी छ । त्यही जरुरतको पूर्तिलाई पुराना पुस्ताका वाङ्मयीहरूबाट उजागर गराउनु **शारदा** को कर्तव्य हुनेछ भने नयाँ पुस्ताभित्र रहेका प्रतिभाहरूलाई प्रस्फुटन गराएर उच्च रूपमा प्रतिस्थापन गर्ने अर्को कर्तव्य हुनेछ ।

शारदा को नामलाई हामीले यसरी प्रयोग गर्नु कुनै खेलबाड होइन परन्तु एउटा जोखिमपूर्ण काम हो तर यत्तिचाहिँ निश्चित हो कि आधुनिकतासँगै मौलिक समाज संस्कृति, कला, साहित्यलाई बिर्सिदिँ गैराखिएको यो समयमा कमसेकम **शारदा** कै नामबाट भए पनि पुराना र नयाँ पुस्ताकाहरूबीच 'साँघु' बन्न सकियो भने यो नयाँ रूपको **शारदा** ले सार्थकता पाउने छ । यही विश्वासका साथ यहाँहरूबाट पूर्ण रूपले सहयोगको अपेक्षा राख्दै **शारदा** को नवाङ्कमा यहाँहरूलाई स्वागत छ ।

नमस्कार !

कार्यकारी सम्पादक

प्रधान सम्पादक

विषयक्रम

१	पत्र-पत्रांश	६
२	कविता / सखा ! जून र घाम पनि हौ तिमी - डा. वानीरा गिरि	७
३	कथा / एउटा स्वतन्त्र राष्ट्रियताको हत्या - रमेश विकल	१०
४	गीत / मनको दैलो - दुर्गालाल श्रेष्ठ	११
५	निबन्ध / कुरा सानो हो ? - कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान	१४
६	मलाकुसारी / अर्को जन्ममा पनि लेखक नै बन्न पाइयोस् ! - गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले'	१७
७	गीत / होशियार !!! - चेतन कार्की	२३
८	लेख / हात्ती, चरा, बोका र राजटेहरू - मञ्जु काँचुली	२४
९	घिठी साहित्य / गुप्तवासको घिठी जनकप्रसाद हुमागाईलाई - श्यामप्रसाद	२७
१०	अनुवाद संस्मरण / मैले भेटेको अविस्मरणीय व्यक्ति, डम् मोरे - अनुवादक : टेक वि. कार्की	२८
११	कविता / दिवङ्गत सप्ताको अप्रकाशित रचना - केदारमान व्यथित	३१
१२	लोक साहित्य / किराँती लोकसाहित्य कोकिसालादेखि ... - डा. लाल श्याँकारेलु रापचा	३३
१३	कथा / पात्रान्तर - भाउपन्थी	३९
१४	निबन्ध / निर्गुण - निराकार ! - तेजेश्वरबाबु ग्वंगः	४४
१५	तान्का / शीर्षक भित्रका तान्का - रत्नशमशेर थापा	४७
१६	आत्मवृत्तान्त / मेरो साहित्ययात्रा - कृष्णप्रसाद पराजुली	४८
१७	संस्मरण / शारदा को पुनः प्रकाशन र पेनको बर्लिन सम्मेलन - प्रकाश ए. राज	५५
१९	गजल - मनु ब्राजाकी	६२
२०	सुभाब / हे शारदे आमा ! - कमल दीक्षित	६३
२१	शारदा का ऐतिहासिक मौलिक पृष्ठहरू	६५
२२	इतिहास / ऐतिहासिक मकै-पर्व - डा. गार्गी शर्मा	७३
२३	कविता / प्रतीक्षा - मदन रेग्मी	७६
२४	व्यक्तित्व / दिलाउने पनि दिनेजस्तिकै धन्य हुन् - चित्तरञ्जन नेपाली	७७
२५	पुस्तक / नयाँ किताब - लालगोपाल सुवेदी	७९
२६	पत्रिका / नेपालमा सङ्गीत पत्रिकाहरूको अवस्था - रामशरण दर्नाल	८१
२७	कला / गौरवमय परम्परामा गन्तव्यहीन वर्तमान - डा. रामकुमार भौकाजी	८५
२८	कला / आधुनिक कला - गेहेन्द्रमान अमात्य	८९
२९	गजल / समयको खेलमा - राजेन्द्र थापा	८९
३०	लोकसंस्कृति / मैथिल संस्कृतिको 'कीर्तन' र 'अष्टयाम' - डा. गङ्गाप्रसाद अकेला	९१
३१	गीत / शान्ति - क्षेत्रप्रताप अधिकारी	९५
३२	कथा / सूर्योदय - माया ठकुरी	९७
३३	कविता / छापामार - श्यामल	१०१
३४	रङ्गमञ्च / नेपाली नाटक र समजीको योगदान - प्रचण्ड मल्ल	१०३
३५	कविता-काव्य - प्रा. शिवगोपाल रिस्साल	१०८
३६	कविता / सगुन - एस्पी कोइराला	१०९
३७	सात हाडकु - कुन्दनकुमार पन्त	१०९
३८	नीति / नीतिको विश्लेषण - डा. बमबहादुर थापा 'जिताली'	१११
३९	कविता / सन्दर्भ-संवाद - चूडामणि देवकोटा	११५
४०	समाचार / शारदा पुनः प्रकाशन विषयक अन्तरक्रिया - श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'	११७
४१	कैफियत/दुई ढुङ्गाबीचको तरुँ फलाम - विमल भौकाजी	१२४

पत्र-पत्रांश

नेपाली भाषा साहित्यमा शारदा मासिकले पुऱ्याएको योगदानबाट कोही पनि अनभिज्ञ नरहेको र आज नेपालको बदलिंदो स्थितिमा शारदा को अपरिहार्यता महसुस गरी निरन्तरता दिने अठोट गर्दै आगामी वसन्त पञ्चमीदेखि नवाङ्क प्रकाशन गर्ने सिलसिलामा यसका लागि लेख रचनाको अपेक्षा गर्दै उपलब्ध गराउनसाथै सहयोगको लागि अनुरोध गरेको छ ।

करुणादेवी स्मारक धर्मार्थ गुठीको पक्षबाट श्री राजीवशङ्कर श्रेष्ठले यस महत्त्वपूर्ण कदमको हार्दिक स्वागत र सराहना गर्दै यसको सफलताका लागि पूर्ण समर्थन र सहयोगको आश्वासन गराउनका साथै स्वयं पनि यही शारदा मासिकबाट साहित्य सेवामा पचास वर्षअघि विद्यार्थी कालदेखि नै प्रेरित भएको कुरा जनाए ।

वसन्तपञ्चमी २३ जनवरी २००७ मङ्गलवारको दिन करुणादेवी स्मारक धर्मार्थ गुठीको पनि एक साहित्यिक कार्यक्रममा नेपाली साहित्यमा समर्पित पाँच जनाको विस्तृत खोजमा आधारित शोधकार्य 'महानन्द पौड्याल एक अध्ययन-परिचय र सम्पादन: गुप्त प्रधान'को विधिवत् लोकार्पण गरिने भएकोले यसै शुभअवसरमा सिक्किम-दार्जीलिङ क्षेत्रका लागि शारदा मासिक नवप्रवेशाङ्कको पनि सोही अवसरमा यहाँ भारतमा पनि विमोचन गर्ने सुझाउ प्रस्तावना अधि सारेको कुरा यसै विज्ञप्तिद्वारा जनाइन्छ ।

राजीवशङ्कर श्रेष्ठ
करुणादेवी स्मारक धर्मार्थ गुठी
गान्तोक, सिक्किम (भारत)

मलाई आशा छ नेपाली साहित्य जगतको एउटा बाक्लो इँटा बन्नेछ शारदा जसले नेपाली साहित्यलाई एकैचोटी माथि उठाउनेछ । हामी युवा पुस्ताका पाठकहरूले कुनै बेला हामीमाझ थियो रे भन्ने शारदा हामीमाझ आउँदैछ र पछि हामीमाझ छ भन्न पाउने भएका छौ ।

शिवहरि सापकोटा
कविलास-४ कठेरी, नुवाकोट
हाल:- गोगंबु-६ गणेश्वान, काठमाडौँ

मेरो आफ्नो सोचाइमा शारदा लाई कुनै पनि राजनीतिक 'वाद' (OHd) बाट टाढा राख्नै पर्ला । अहिले नेपालमा राजनीतिले प्रत्येक क्षेत्रलाई थिचोमिचो गरेको छ । अबुक्तिदो पारामा जनमानसको व्यथा-कथालाई उतार्दा प्रासङ्गिक रूपले राजनीतिको चर्चा हुनुलाई अक्षम्य मान्न सकिन्न । तर खास कुनै राजनीतिक सिद्धान्तको गुणगान वा विरोधबाट शारदा ले आफूलाई अलग्गै राखेकोमा राम्रो होलाजस्तो लाग्छ ।

साथै वर्तमान सन्दर्भमा साहित्यको खास कुनचाहिँ विधा उपेक्षित छ, त्यसलाई उँभौलितिर लगाउने प्रयास शारदा ले गर्दा राम्रै होला ।

मुकुन्द आचार्य
कवि शिरोमणि टोल, वीरगञ्ज-१५

अत्यन्त कठोर क्षणमा शारदा ले नेपाली भाषा-साहित्यको सेवा गरेर त्यसलाई आधुनिक युगमा पुऱ्याउन जोजो हस्तीहरूको सहयोग प्राप्त भयो, त्यो अविस्मरणीय रहको छ । यस नवजीवन प्राप्त प्रत्रिकामा विधागत दृष्टिले लघु विधाका रचनाहरू समावेश हुनु राम्रो हुनेछ ।

डा. नारायणप्रसाद खनाल
सहप्राध्यापक, नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर

पुनः प्रकाशित हुने शारदा मा भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति आदिसँग सम्बन्धित लेखनहरूले त यथोचित स्थान पाइहाल्ला । त्यसको अतिरिक्त देशको आजको परिवेशमा देश र जनतालाई पिरोल्दै आइरहेको सामाजिक आर्थिक दुर्गुणहरूलाई इङ्गित गर्दै लेखिएका सामग्रीहरूले पनि यथास्थान पाएमा राम्रो होलाजस्तो लाग्छ, साथै शारदा मा प्रकाशित पुराना रचनाहरूले पुनः प्रकाशनका लागि केही स्थान पाए पत्रिका बढी आकर्षक होलाजस्तो लाग्दछ । पत्रिकामा स्वास्थ्य, शिक्षा, विज्ञान, दर्शन आदि विषयहरूले पनि स्थान पाए विभिन्न पक्षका पाठकहरूको पनि ध्यान आकर्षण होलाजस्तो लाग्दछ ।

ॐ मूर्ति वैद्य
११/४२५ कमलाछी टोल, काठमाडौँ

डा. वानीरा गिरि

सखा ! जून र घाम पनि हौ तिमी

भन्नेहरू त
कतिसम्म भन्छन् भने-
तिम्रो हृदयको नदेखिने पानामा
सम्भवतः एउटा प्रणयी-अक्षर कोरिएको थियो रे !

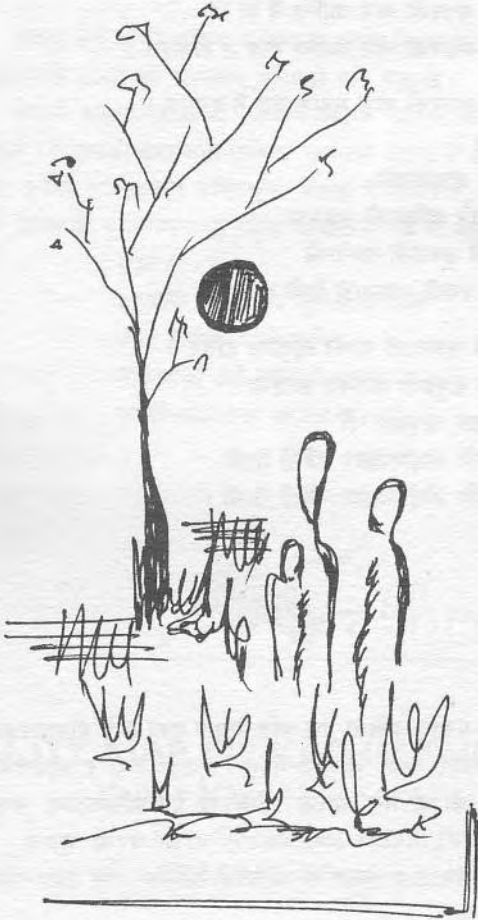
कुन हो त्यो अक्षर ?
के हो त्यो अक्षर ?
को हो त्यो अक्षर ?

तिमी स्वयम्को खोज त होइन त्यो अक्षर ?
अथवा मेरो तिमिसँगको
अनवरत यात्राको शिरबन्दी त होइन त्यो अक्षर ?

जो तिमि 'आमाको सपना' पछिपछि
दौडँदै-दौडँदै, खोज्दै-खोज्दै, भौतारिदै-भौतारिदै
तिम्रो जन्मथलोमा आएकी थिई-

तिमीलाई जान्ने, तिमीलाई हेर्ने
तिमीलाई बुझ्ने, तिमीलाई बेहद माया गर्ने
र
एक बिछट्टै अद्भूत
नक्षत्रको आविष्कारमा
आफूलाई समर्पित गर्ने दृढ आत्मविश्वासका साथ
ढक्क जन्मेकी थिई त्यहाँ

तिम्रो हृदयको नदेखिने पानामा
एउटा सम्बोधन कुँदछु, खोप्लु-

सखा !

यस हिमवत् खण्डका

शिखर-चुलीहरूलाई साक्षी राख्दै

तिमी मेरा संज्ञा है

म तिम्रो अभिशून्यताबाट अभिसिञ्चित

अभिमन्त्रित संज्ञा

मेरा निम्ति

शारदीय आकाशका

बडेमाको जून थियौ तिमी

त्यति मात्र हो र ?

शाश्वत शारदीय आकाशको

जून र घाम पनि तिमी

ए !

प्रतीक र विम्बका अबोध अस्त्रधारी योद्धा

अक्षरका पण्डित्याइँमा जुङ्गा मुठार्ने

कसैले पनि छुन सक्दैन तिमीलाई

तिम्रो ओजस्वी प्रभामण्डललाई

म-

एक निस्पृह निहारिका तिमीमा

सखा !

जिन्दगीको सर्वाधिक उर्वर कालमा

भावना र संवेदनाले समृद्ध तिमी

आमाको

शक्तिशाली कोमल कोखमा

लहलह उम्रेका क्रान्ति जमराहरू

अँगालाभरी भरी साँगालेर

संसारै घन्कने गरी

कस्तरी गाएका थियौं

'आमाको सपना'को

त्यो दुर्लभ कर्खा-गान

'त्यो आउँछ ?'

भनेर प्रश्न गर्ने तिमी

स्वयम्-

उत्तरमा रूपान्तरित भइरहेथ्यौ

महाक्रान्तिका

अति ओजस्वी अक्षरहरूलाई

भण्डाभैँ फहराउँदै थियौ तिमी

साइतको जुजुघौ लिएर

उभिएकी तिमी प्रणयिनी

तिम्रो हृदयको नदेखिने पानामा

कोरिएको प्रणयी अक्षर त होइन ?

बिन्ती

नढाँटी भन त-

त्यो अक्षरको नाम प्रणयिनी नै हो ?

त्यो अक्षरको नाम आमा नै हो ?

त्यो अक्षरको नाम क्रान्ति नै हो ?

त्यो अक्षरको नाम क्रान्ति मात्र त होवोइन ?

त्यो अक्षरको नाम महाक्रान्ति नै हुनुपर्छ ।

सखा !

घना अन्धकारले

यत्रतत्र ढाकिएको नक्षत्रमा

उधुमै उज्यालो सपनाको

एक प्रणयी फब्ल्याटो दियौ मलाई

अर्को फब्ल्याटो आफ्नै छातीमा टाँसेर

सात समुद्रको जलमय सतहमा

छपछप छपछप गर्दै

अद्यापि ओहोरदोहोर गर्दैछौ तिमी

अद्यापि ओहोरदोहोर गर्दैछौ तिमी ।

प्रस्तुत कविता मेरा अति प्रिय र पूज्य कवि गोपालप्रसाद रिमालमा सादर समर्पण गर्दछु । एउटा तथ्य र सारगर्भित कुरो के छ भने **शारदा** पत्रिकाको ऐतिहासिकतामा अष्टा रिमालको योगदान स्वर्ण अक्षरमा चित्रित भएको पाइन्छ ।

रिमाल र **शारदा** को काव्यिक सान्निध्य पनि उदाहरणीय देखिन्छ -

कविताको शीर्षक	साल (वि.सं.)	कविताको शीर्षक	साल (वि.सं.)
पहिलो प्रति	१९९२	आमाको सपना	२०००
दोस्रो प्रति	१९९२	तिमी र म	२०००
पिंजडाको क्यानरी	१९९२	यो के ?	२००१
रजतजयन्ती	१९९३	बखत भो	२००१
कवि हृदयमा	१९९३	नारी	२००२
बहुलासँग	१९९४	दन्तकथा	२००२
बादल	१९९५	भेट	२००२
बिलौना	१९९५	जंगी निशान हाम्रो	२००३
कुर्लिनघाट	१९९५	तिमी को ?	२००७
मृत्यु	१९९६	गुनासो	२०१४
आँसु	१९९९	मेरो प्रेमको कथा	२०१६
एक गीत	१९९९	होश	२०१६

शारदा सँग अन्योन्याश्रित सम्बन्धका कारण रिमालद्वारा शारदा को वर्ष १२ अङ्क ८ काठमाडौं २००३ र वर्ष १२ अङ्क ९ काठमाडौं २००३ को सम्पादन गरिएको पनि पाइन्छ ।

नेपाली वाङ्मयका अभेद्य काव्य-व्यक्तित्व 'गोपालप्रसाद रिमाल' र नेपाली 'पत्रिकाश्री' शारदा एक-अर्काका पूरककै लाग्छन् । रिमालको कालजयी कविता 'आमाको सपना'ले पनि शारदा कै कोखबाट जन्मने सुयश प्राप्त गर्‍यो । रिमालका यस्ता अनेकौं शक्तिशाली कविताहरू शारदा मै पल्लवित, पुष्पित र प्रदीप्त भएको पाइन्छ ।

शारदा को पुनरागमनलाई हार्दिक अभिवादन गर्दै यो अभूतपूर्व 'शारदीय आकाश' तिर फर्केर भन्न मन लागेको छ-
सखा !

शारदीय आकाशको जून-धाम तिमि
कति ठूलो सौभाग्य मेरो
आकाशको त्यो नदेखिने पानामा
प्रणयी-अक्षरसरह कोरिन त पाएँ ।

CITY MAP OF KATHMANDU, PATAN & BHAKTAPUR

G.P.O.BOX: 11265, LAZIMPAT, KATHMANDU, NEPAL.

TEL: 4429450, 4375275, MOBILE: 98510 43529

E-MAIL: horizonnepal@col.com.ne (NAWARAJ)

एउटा स्वतन्त्र राष्ट्रियताको हत्या

रमेश विकल

ध्य वसन्तको साँझ । सधैँभैँ म घर नजिकैको गोकर्णेश्वर मन्दिर परिसरमा जान्छु । त्यहाँको मधुर सन्ध्या मलाई अति नै प्रिय लाग्छ । त्यहाँ गएर बागमतीको किनारको सिंढीमा गएर बस्दा मनमा अपार शान्ति र आनन्दको अनुभव हुन्छ, मन-प्राण तृप्त भएँभैँ लाग्छ । मनका विभिन्न विकारहरू मेटाइदिन्छ ।

यो ठाउँ पुरातात्विक पर्यटनका दृष्टिले अत्यन्त सुन्दर, रमणीय र अन्तर्राष्ट्रिय महत्त्वको छ । तर राज्यको कुव्यवस्था, सत्ताधारीहरूको असक्षमता, अदूरदर्शिता र बेइमान मनोवृत्तिको सिकार बनेर सधैँ उपेक्षित रहेको छ । प्रकृतिको अलौकिक सुन्दरताले सिंगारिएको भए पनि यसलाई वरण गर्न कोही अधि सँदैन ।

विदेशी पर्यटकहरूको त कुरै छोडौँ मजस्ता एकाध बेकामी, बराल्लिएका स्थानीय केटाहरूबाहेक अरु स्वदेशी घुमक्कडहरू पनि बिरलै देखिन्छन् । तर मलाई यसले कस्तो मोहनी लागेको छ कुन्नि प्रायः म त्यहाँ नपुगी रहनै सकिदैन । त्यस दिन पनि साँझपख त्यहाँ पुगेर म सधैँभैँ बागमती किनारको आफ्नो साविक ठाउँमा गएर बस्छु । मेरो अगाडि, पारिपट्टि प्रकृतिको विशिष्ट सुन्दरता छरिएका रूख, बिरूवा, लहरा, पात, चौर, मैदान, थुम्काथुम्की, जताततै हरित राज्य ।

मेरो गोडामुनि बागमतीको कलकल छलछलको मनमोहक सङ्गीत गुञ्जिरहेछ, त्यसैको सुमधुर लय-तालमा रूख-बिरूवाका हाँगा हाँगामा ससाना फिस्टा, जुरेली, मुनियाँ, घोबिनीजस्ता चराहरू आफ्नो चिरबिर स्वरमा गाउँदै फ्याक-फुत्रुक नाचिरहेका छन् । मन्दिरको प्राङ्गण र मन्दिरको भिङ्गटीको छानामा परेवा-मलेवाका युगलहरू माक्माक घुर, माक्माक घुरको तालमा नृत्य गर्दै चारा टिपिरहेका छन् ।

मेरो शिरमाथिको खुला र कञ्चन आकाशमा रूवाका फूलजस्ता सफेद बादलका थुगाथुंगा तैरिरहेका छन् । तिनैका

बीचबीचमा केही चीलका जोडीहरू कावा खाइरहेका देखिन्छन् । यो मनोहर दृश्य मध्य वसन्तको शीतल सिरसिरले मेरो मन प्राण लागुमा लड्छिभैं भएको छ । यस्तो मादक क्षणमा मलाई आफ्नो कोही आएर बसैभैं आभास हुन्छ । म अलि बिथोलिएको अनुभव गरेर शिर घुमाएर हेर्छु । मेरो नजिकै सिंठीमा एक जना अपरिचित जवान बसेको छ । ऊ बडो जिज्ञासाले मलाई हेर्दैछ ।

ऊ एउटा सुदर्शन रूपरङ्ग, कसरती जीउडालको विदेशी जवान लाग्छ । गोरो रङ्ग, नीला आँखा, छोटी पारेर काटेको कपाल, सफा दाही-जूँघा, हेर्दा ऊ एउटा सैनिक जवानजस्तो देखिन्छ ।

हिजोआज विदेशी देखेवित्तिकै आश्चर्य मान्ने वा बढी चाख देखाउने समय धेरै पछाडि छोडेर आइसकिएको छ । किनभने विदेशी (गौराङ्ग)हरू हाम्रा लागि दाल-भात भैसकेका छन् । तर पर्यटकीय महत्त्वको ठाउँ भएर पनि यहाँ गौराङ्ग पर्यटकहरू शून्य भनेजस्तै हुने हुँदा अप्रत्यासित रूपले आफ्नो बगलमा एउटा गौर पुरुषलाई पाएर एक पल्ट त मेरो कौतुहल जुमुराइहाल्यो । तर आफ्नो त्यो कौतुहललाई तत्काल थम्पुरो लाएँ- होला त्यस्तै भूलले भड्केर आएको नौलो कुइरे ।

मैले आफ्नो ध्यान त्यसतिरबाट हराएर साँभको अनमोल प्राकृतिक सौन्दर्यजनित परमानन्दतिर लगाउने चेष्टा गरें । तर किन हो किन मेरा आँखा घरिघरि उसतिर उठिहाल्ये । अनि प्रत्येक पल्ट उसलाई मसँग केही भन्न खोजेभैं पाउँथे । ऊ आफूभित्र उकुसमुकुसाएको कुनै अत्यन्त संवेदनशील कुरा बाहिर व्यक्त गर्न चाहिरहेको छजस्तो मानौं ऊ त्यो कुरा धेरै समयदेखि कसैसँग बाँड्न खोजिरहेको छ तर उपयुक्त समय र उपयुक्त पात्र खोजीमा छटपटिइरहेको छ ।

अब मैले उसको त्यो पीडाको आभास पाएर अरु उपेक्षा गरिरहन सकिन्न । मैले शिष्ट स्वरमा सोधें- "तपाईं यहाँको लागि नौलो हुनुहुन्छ जस्तो छ नि ! कहाँबाट पाल्नुभएको हो ?" हाम्रो यहाँ आउने प्रायः विदेशी (खास गरी अमेरिकी बेलायतीहरू) पर्यटकहरूलाई उनीहरूका गुरु (नेपाल विज्ञ)हरूले हाम्रो यहाँको समाजबारेमा के कस्ता मन्त्रहरू पढाएर पठाएका हुन्छन् कुन्नी, उनीहरू प्रायः हामीजस्ता मध्यम-वर्गीय सुकिलामुकिला भलाद्मीहरूसँग घुलमिल गर्नबाट तर्किन्छन् । उनीहरू माथिल्ला वर्गका

छन् भने ठूलाबडा भनाउँदा वर्गसँगै रन्छन्, मध्यम-वर्गीय वा सामान्य श्रेणीका छन् भने त्यस्तै दलित भनिने अथवा कथित जनजातिका थप्चा नाकेसँग घुलमिल गर्छन्, चुच्चो नाके (बाहुन क्षेत्री) समाजसँग त सकेसम्म तर्करा हिड्छन् । यो भेद-प्रवृत्ति गाउँघरमा पाहुना भएर बस्ने गौराङ्ग-गौराङ्गनाहरूमा टड्कारो देखिन्छ ।

तर यो गौराङ्ग युवक मलाई अरुभन्दा अलि नौले लाग्यो । त्यसैले मैले आफैं अघि सरेर परिचय गर्न उत्सुकता देखाएँ ।

"ज्यू म यहाँको लागि नौलो छु । म ईराकको बग्दादबाट आएको । सोभै होइन आफ्नो घर भएर छुट्टी बिताउन तपाईंको मुलुक रोजेर आएको ।" उसले अमेरिकी जिब्रोको अङ्ग्रेजीमा भन्यो- "म चार पाँच वर्षदेखि आफ्नो देशको सैनिक जवानको हैसियतले त्यहीं तैनात थिएँ । त्यहाँको पदच्युत सर्वोच्च शासकको रखवारीमा । उसलाई मानवताको घोर दुश्मन, जनहत्याराको अभियोगमा कैद गरिएको थियो । उसैको निगरानी गर्न म पनि खटिएको थिएँ ।... बिचरालाई आखिर अनेक परिपञ्चमा फसाएर मारे ।"

"हो, यो विषय त आजका सञ्चार-माध्यमहरूका लागि त 'खुँदो' भएको छ नि त !" मैले अलि नमीठो स्वरमा भनें- "तर तपाईं उसमाथि किन 'बिचरो'को सहानुभूति देखाउनुहुन्छ ? ऊ त तपाईंका मुलुकको घोर शत्रु थियो नि ! त्यो प्रपञ्च रचेर उसको हत्या गराउने त तपाईंका देशको सर्वोच्च सत्ताको मालिक हो नि ! तपाईं त आफ्नो मुलुकको यो महान सफलतामा खुसी पो हुनुपर्ने होइन र ?"

मेरो कटु-बक्रोक्तिबाट ऊ विचलित र कातर भएको देखियो । उसको अनुहार पिटिभैं लाग्यो । उसले अत्यन्त कातर स्वरमा भन्यो- "मलाई साँच्चै दुःख लाग्छ महाशय, हाम्रो मुलुकको एउटा व्यक्तिको सनकको परिणामको भागीदार हामी सबै जनताले समान रूपमा किन हुनुपर्ने ?"

"किन भने तपाईंहरूले आफ्नो सम्पूर्ण स्वत्व उसैको हातमा सुम्पिनुभएको छ । घरको एउटा सर्वाधिकार सम्पन्न घरमूलीको गुणदोषको परिणाम त सम्पूर्ण परिवारले भोग्नुपर्छ, पर्दैन र ?"

"तर श्रीमान्, तपाईंसँग मेरो विनम्र अनुरोध के छ भने त्यस देशले उसको हत्याको निर्णय र त्यसको यो बीभत्स कायरतापूर्ण र अन्यायपूर्ण हत्याबाट मेरो देशको जनसङ्ख्याको

एउटा ठूलो खण्ड हतप्रभ भएको छ। आफूले नगरेको अपराध-बोधबाट प्रताडित छ। त्यसमाथि लगभग तीन चार वर्ष उसको सान्निध्य (अभ्र परिचर्या) मा रहेर उसको भित्र-बाहिर नियालेको मान्छे, उसको अन्यायपूर्ण र अपमानपूर्ण हत्याबाट कति पीडित भएको छु, त्यो मबाहेक अरु कसैले अनुभव गर्न सक्छ ? तर के गरौं ? कसलाई भनौं ? कसले पत्याउँछ मेरो कुरा ? कसले बुझ्छ मेरो भावना ?”

मलाई त्यस निर्दोष लाग्ने फौजी केटाको भाव विह्वलताले भित्र छुन पुग्यो। मलाई अहिलेसम्म दोधार थियो-विश्वका त्यत्रा शक्ति राष्ट्रहरूले विश्व-शान्तिको दुश्मनको रूपमा मानवताविरोधी सिद्ध गरेर मृत्युदण्ड दिएको मानिस साँच्चै निरापराध त थिएन ? उसले अन्यायमै आफ्नो अनमोल जीवन गुमाउनु परेको त होइन ?

मेरो अनुहारमा खेल्ने उतार चढावलाई नियालेर हेरिरहेको त्यस सैनिक केटाले कुनै दृश्य प्रत्यक्ष देखिरहेकै भन्न थाल्यो- “त्यत्रो वर्ष म उसको नजिक रहें तर मैले उसको अनुहारमा निर्मम हत्याको लक्षण कहिल्यै पाइनं। ऊ त्यत्तिकै शान्त, शौन्य र शिष्ट रह्यो। उसबाट कसैप्रति दुर्व्यवहार, द्वेष, ईर्ष्या र पाशविकताको व्यवहार भएको पाइनं। दिनमा तीन पटक कुरान पढ्ने सबैसँग नम्र र शालीन व्यवहार गर्ने ऊ बिहान बेलुकी फूलेका विरूवाहरूमा पानी दिन्थ्यो, गोडमेल गर्थ्यो र हाँसेर भन्ने गर्थ्यो- भाइ, म एउटा किसान परिवारमा जन्मेको मान्छे, त्यसैले मलाई बोटबिरूवा फलफूलको स्याहार सुसार गोडमेल गर्न असाध्यै मन पर्छ।

“ऊ कहिलेकाहीं बोटबिरूवाको सुसार गर्दा उनीहरूलाई गीत गाएर सुनाउँथ्यो। उसको स्वर पनि मीठो थियो। म उसलाई कहिलेकाहीं सोध्दथें- तपाईं जहिले पनि खुशी र प्रशन्न देखिनुहुन्छ, तपाईंलाई कहिल्यै दुःख लाग्दैन ? तपाईं एउटा स्वतन्त्र राष्ट्रको राष्ट्राध्यक्ष, आफूमाथि यस्तो दुर्व्यवहार यस्तो अपमान भैरहँदा दुःख लाग्दैन ? रीस उठ्दैन ?”

‘उठ्छ नि भाइ। रीस पनि उठ्छ, दुःख पनि लाग्छ तर ममाथि व्यक्तिगत स्तरमा कसले कस्तो व्यवहार गर्छ, त्यो त्यति खास हैन। मलाई रीस त्यतिखेर उठ्छ, जतिखेर कसैले मेरो देशबासीको अपमान गर्छ, तिनलाई हानी नोक्सानी गर्छ, अरुको स्वतन्त्रसँग बाँच्ने अधिकारलाई हरण गरेर अरुलाई आफ्नो कमारो तुल्याउने कुचेष्टा गर्छ, अनि मलाई उग्र रीस उठ्छ। असह्य पीडा हुन्छ !’

“यसो भन्दा उसको अनुहार साँच्चै नै आगाको फिलिङ्गोभैँ राँकिन्थ्यो। मलाई लाग्थ्यो यस्तो खालको संवेदनशील मान्छेले उसमाथि थोपरिएको त्यत्रो मानवताविरोधी जघन्य अपराध कसरी गन्यो होला ?”

“अब मेरो मनमा एउटा विचित्र आँधी उठ्न थाल्यो..... के त ऊ साँच्चै निरापराधमै मारियो त ? उसको मर्ने बेलामा के अवस्था थियो होला। मलाई उसको अन्तिम अवस्थाको बारे केही बताउन सक्छौ ?” मैले सोधें। ऊ केही बेर शून्य स्थितिमा पुग्यो। ऊ कतै टाढा हराएकै लाग्थ्यो। अनि उसले भारी स्वरमा भन्यो-” “मारिनुभन्दा एक दिनअगाडि साँफपख उसले मलाई आफूजिक बोलायो। म उत्सुक भएर उसको कोठाबाहिर गएँ। आत्मीय भावले सोधें-तपाईंलाई केही आवश्यकता छ कि ?”

‘मलाई अब के आवश्यकता हुनु बाबु ! आज एक रातको पाहुना हुँ म यो सुन्दर धर्तीको ! भोलि बिहान सूर्यको किरणसँगै म आफ्नो ईश्वरको काखमा गैहाल्छु। तिमीसँगको यो यति मधुर सङ्गत पनि अब छुट्ने भयो। ठीक छ, पछि ईश्वरकै दरबारमा भेटौंला। अहिलेलाई तिमीसँग विदा मागौं भनेर। यत्रो वर्ष तिमीले मलाई आत्मीय साथ दियो। म तिम्रो गुन मान्छु। यस बीचमा कुनै होची अर्घली भएको भए क्षमा गर्नेछौं।’

“उसको यति करुणा उद्गार सुनेर मलाई मुटुमा नराम्ररी दुखेकै लाग्यो। म केही बोल्न सकिनं। मेरो छाती गह्रौं भयो र पानीले आँखा भरिएको थाहा भयो मलाई। मुटुमा एउटा नराम्रो घाउ भएकै दुख्यो। मेरो त्यस्तो अवस्था देखेर उसले हाँसेर भन्यो- ‘ल ल भाइ, तिमी किन त्यसरी दुःखी भएको ? म कसैले नगएको ठाउँमा जान लागेको हुँ र ? एक दिन न एक दिन त त्यो ठाउँमा सबैले जानै पर्छ नि, पर्दैन र ? तिमी पनि त आउँछौ नि एक दिन। अनि भेट भैहाल्छ। अनि रमाइलोसँग बसीला। मलाई हेर त, खोई म दुःखी भएको छु ? तिमीले यसो गन्यौ भने मैले तिमीलाई जे भन्न बोलाएको हुँ, त्यो कसरी भन्नु ?”

“उसको त्यो खालको उद्गार सुनेर मलाई भन् औँडाहा भयो। मलाई अब थाम्न सकिदैन कि भन्ने भयो। ऊ आनन्दसँग हाँसरहेको थियो। मैले अर्कोतिर मुख फर्काएर आफ्ना आँखा पुछें। अनि केही नभएकै अभिनय गरेर ओठमा हाँसो छर्ने प्रयत्न गरेर भनै- भन्नौस, म तपाईंको के सेवा गरौं ?”

‘सुन ! मैले आमा बाबु नभएका अनाथ केटाकेटीहरूको लागि भनेर केही पैसा राखेको छु । त्यो सहरमा मेरो एउटा घनिष्ठ मित्र छ । उसको नाउँहो । उसलाई पत्ता लाउन तिमिलाई गाह्रो पर्ने छैन । ऊ देशको नाम चलेको मान्छे हो । मैले त्यो पैसा उसैलाई नासो राख्न दिएको छु ।’ उसले अत्यन्त भावुक स्वरमा भन्यो । “उसको स्वर यतिखेर भने केही काँपेँ, केही थर्केँ लाग्यो मलाई । मलाई अब उसको आत्मविश्वासले चम्किरहेका तेजिला आँखा र आफ्नो प्रिय मावलीघर जान तयार भएको बालकको जस्तो खिलेको अनुहार हेरिरहने साहस भएन । म उसको हातबाट अहौटको कागत लिएर त्यहाँबाट भागेँ ।”

भोलिपल्ट राज्य सञ्चालित रेडियोको मध्यान्ह खबरमा एउटी समाचारवाचिका युवतीको पीडायुक्त तरलताले निश्चक

भिजेँ स्वरमा महत्त्वपूर्ण राष्ट्रिय समाचार ध्वनित भैरहेको थियो- “आज बिहान नयाँ सूर्यको उदयसँगै क्रूर तानाशाह, विश्वमानवताको जघन्य अपराधी, विश्वशान्तिको घोर शत्रु, हजारौँ निर्दोष जनताको हत्याारा भूतपूर्व कथित राष्ट्राध्यक्षको अस्त भयो ।”

खबर सुनेर मेरो आँखाबाट तरक्क आँसु नचुहिई अड्न सकेन । साथै मेरो ओठको कुनामा एउटा विद्रुपको बक्र मुस्कान पनि ननाची रहेन । यो मुस्कान आजको विश्वको एकलो महाशक्ति बनेको तानाशाहको मुष्ठीको प्रजातन्त्र र त्यसले मानिसलाई दिने मानवीय न्याय ईन्साफलाई ‘उपहार’ थियो ।

२०६३ पुस २५

मनको दैलो

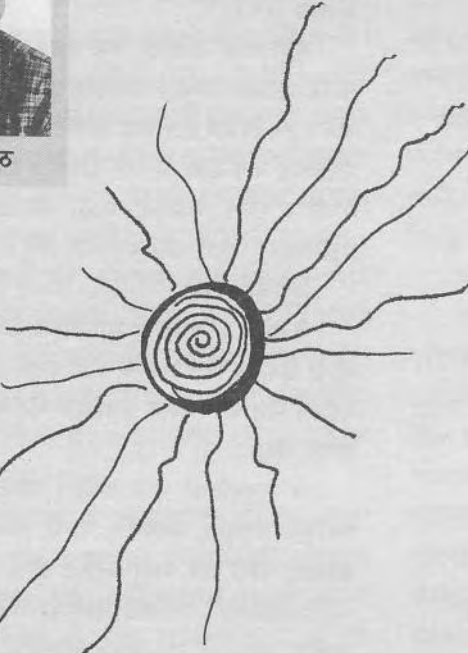
देख्छु विजयमा पनि म पराजय
युद्ध अरे किन बाबा ?
हृद मिले पनि सत्ता हैन र
के नै हो त्यो जाबा ?

खै, मान्छेमा त्यो मान्छेपन
खै त्यो धर्म-धरोहर ?
खै त्यो उसको सिर्जन - शक्ति
करुणा मान-सरोवर ?

बाहिर रङ्ग र रोगन फेर्दै
जत्तिकै छाओस् क्रान्ति
मनकै दैलो बन्द छ बाबा
कसरी आओस् शान्ति ?

दुर्गालाल श्रेष्ठ

कुरा सानो हो ?

कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान

गोलपार्क हराएको नयाँ सडकमा भूगोलपार्क छैन, पार्किङ्ग गर्ने थलो भइसक्यो । अचेल दशैं बजार लाग्ने गर्छ । मान्छे हिँड्ने फुटपाथमा पसल छन्, गाडी गुड्ने सडकमा मान्छे हिँड्छन् । नब्बे सालको महाभूकम्पको चिनारी सम्झने नयाँ-सडकलाई अझ राम्रो वातावरण दिन बाटिकाको निर्माण गरे । नाम दिएछन् भूगोलपार्क । साक्षी छन् जुद्धशमशेरको बडेमानको सालिक । अब अभिलेख पनि मेटिने भो ।

एकछिन भए पनि घाम तापेर अखवार पढ्ने ठाउँ, बदाम छोडाउँदै स्वच्छ हावा सेवन गर्ने मानिसहरू, वरपरका घर र छिमेकीहरूको खुल्ला चौर यो, अपहृत भएछ । भग्नावशेषमा परिणत भइसक्यो । महानगरपालिकालाई मतलब छैन ।

भूगोलपार्क हराएको नयाँ-सडकजस्तै छौं हामी पनि, मान्छे हराएको मान्छे र प्रजातन्त्र हराएको प्रजातन्त्र नेपाल पनि । तर त्यस्तो हामीलाई लाग्दैन र नै देख्दैनौं । नदेखिने झैँतालाई पनि देखेर मानेका होइनौं । देख्दै नदेखेर पनि छ भन्छौं र मान्ने गरेजस्तो मान्छे, प्रजातन्त्र पनि भगवान् भइदिन्छन् । नभए पनि मानिदिनु पर्ने ।

कुरो यति हो ।

जस्तो नयाँ-सडकमा भूगोलपार्क छैन त्यस्तै हामीभित्र मान्छे छैन, मान्छेभित्र हामी छैनौं-हराए हराएजस्तै छ । यो भईकन पनि नभएजस्तो, नभईकन पनि भए भएजस्तो किन लाग्दो रहेछ ?

म अनुभूतिको कुरो गर्दछु । साँचो भूठो छुट्याउने नसकिने अनुभूति, परिवर्तन, मान्छे, व्यवहार, आन्दोलन, सरकार, प्रहरी सबै वातानुकूलित रहेछ जाडोलाई तताएर न्यानो ओढेजस्तो, गर्मीलाई चिस्याएर शीतलता स्पूरेजस्तो । जाडोमा कोठाभरि गृष्मऋतुले सजाउँछौं । गर्मीमा घरभरि शरदऋतुले सिङ्गाउँछौं । थाहा छ, यो चिस्याउने शरदऋतु पनि होइन, यो तताउने गृष्मऋतु पनि होइन । तर त्यस्तै भइदिनुलाई वातानुकूलन गर्नु भन्छन् । मान्छे पनि

वातानुकूलित प्राणी भइसकेछन् । जहिलेजस्तो भइदिनु पर्ने हो भइदिन्छौं-चीसो, तातो ।

तर कोही यसलाई मान्दैनन् । आस्थाको कुरा न हो । म प्रश्न गर्छु, भएकै भए किन नभएको अनुभूतिले चिथोरिरहन्छ ? नभए पनि भएको मानेर किन कोही खुशी हुन्छन् ? लालटिन बालेर दिउँसो सडकमा प्रजातन्त्र खोज्दै हिँड्ने पनि हामी हौं । प्रजातन्त्र नचाहीकन पनि प्रजातन्त्र जोगाउन भन्दै गोली ठोक्ने पनि हामी हौं, अर्थात् सरकार ।

विरोधाभासको यो साङ्गोभिन्न हामी छौं । गणतन्त्रका निमित्त लड्नेहरूबाट अपहृत भएनौं कि ? संरक्षणमा खट्टिएका सुरक्षाकर्मीहरूबाट पनि लुटिएनौं कि ? यहाँ राजतन्त्र र गणतन्त्रको कुरा गरिरहेको होइन । आतङ्कित मनको बोझ बिसाइरहेको मात्रै हुँ । अलिकता असुरक्षित हुनुका पीडा, अलिकता विश्वास हरेको दुखेसो, अलिअलि बर्चस्वताको अहम्, अलिअलि दाउपेची सञ्जाल, अलि अलि प्रयोग गर्नेहरूको स्वार्थ सबै उदेकलाग्दो छ ।

सिद्धान्त राम्रो भएर पनि के गर्नु, आदर्शको कुरा गर्दैमा देश बन्ने होइन रहेछ । विधिको भर परेर न्याय खोज्ने र योजना बनाएर मुहार बदल्ने चेष्टा धेरै गर्थौं । न्याय पाएका पनि होइनौं, गरिबी हटेको पनि छैन । अहिले लोकतन्त्रको दैलोमा प्रवेश गरिरहेका छौं । सरकार र सशस्त्र विद्रोहीमाफ्नै भएको शान्ति-सम्मौताले नयाँ भविष्यको स्वर्णिम क्षितिज उघारेको छ । तर पटक-पटक धोखा खाएका नागरिकहरू, जनता अभै पनि आशङ्कित छन् । दशकौंदेखिको घाउ फेरि बल्किने डरले सडक जागेको जाग्यै छ । समयको सुनामी वेग कम भएको हैन । उघँदो दिनको सुरक्षामा खट्टिएकाभै दिशाहरू आलोपालो धर्नामा बसेका छन् । युद्ध समाप्तको शङ्खध्वनिले अनुगुञ्जित आकाश अहिले खुलेको छ । खुशियालीका मनोरम कलखले मानिसहरू उल्लासित छन् ।

लक्षित गन्तव्यका यी महत्वाकांक्षी यात्राहरू महान् हुन् । व्यवहारमा पछ्याइरहनु पर्छ । त्यसका प्रति इमानदार भएनौं भने विश्वास मर्छ । सानै कुराबाट ठूलूला सङ्कट पलाउने गर्छन् । हेर्दा ब्यै होइन, तुच्छ लाग्ने घटना पनि काण्ड मचाउने हुन्छन् । आज मामुली भन्ठानेको घटना भोलि विघटनकारी भएर जरो हाल्ने गर्छन् । ससाना स्वार्थमा समय गुमाइरहेका हामी बर्चस्वता स्थापित गर्ने लोभले

त्यसलाई उत्साहित गर्छौं । मानिसहरू नचाहिंदो कठिनाई भेलेर दुःखी हुन्छन् । यसरी थाहै नपाई प्रतिकूल वातावरण सिर्जना गर्न सघाउ पुऱ्याइरहेका हुन्छौं ।

कुरो सानै हो ।

सशस्त्र युद्ध समाप्तपछि पनि अपहरणका घटना घटिरहेछन् । बालबालिकाहरू सेनामा भर्ती हुन्छन् । तनावग्रस्त सडक रणभूमिभै अशान्त छ । भीषण काण्डको पूर्वाङ्गजस्तो टायरको हवनयज्ञ, ढुङ्गामूढाको दोहरी-गीत, जुलुसको सुनामी-लहर, आकाश फुटाउने आक्रोश, महायज्ञपछिको साङ्गो लाग्ने यी अनुष्ठानहरू अहिले पनि जारी छन् ।

कुरो सानो हो ।

कहिले महेन्द्र राजमार्ग सिज गर्छन् रूख ढालेर । कहिले पृथ्वीराजमार्ग बन्द भनेर सगर्व सन्देश प्रसारित गर्छन्- गाडी चालकहरू । ट्रक, बस तेर्स्यार बाटोमा गदायुद्धका लागि हाँक दिन्छन् दुर्योधनहरू । किचेर मान्छे मार्ने दुर्घटना सामान्य भइसक्यो । लाग्छ, सडकमा गाडी होइन यमदूत हिँड्छन् । सुरक्षितसाथ घर पुग्नु पनि पुरुषार्थ लाग्न थालिरहेछ । यति विघ्न व्यस्त सडक छिचोल्नु गरुडपुराणको वैतरणी तर्नुभन्दा कठिन छ । निस्कँदा त्रास र जोखिम भरिएको सडकलाई पहिले आफ्नो चौथाइ ज्यान जिम्मा लगाउँछु । अर्को चौथाइ चालकको जिम्मामा धरौटी राख्छु । बाँकी आफूसँग राखेर बाँचियो भने भरे भेटुंला भनी हिड्छु ।

कुरो सानो हो ।

दण्डित हुने डरले भन्दा ठूलो खर्चबाट जोगिन दुर्घटनालगत्तै ब्याक गरेर घाइते ज्यानलाई सोभै स्वर्ग चलान गर्छन् झाइभरहरू । घोडचढी सालिकजस्ता सडक प्रहरीहरू हेरेका हेर्ने । आक्रोशित बासिन्दाहरूको पक्राउमा पर्ने चालक मज्जाले चुटिन्छ र लात्ती भकुन्डो गर्दै रिस पोख्छन् गाडीमाथि, अनि जलाएर नसिहत दिन्छन् । त्यही बाटो गुडिरहेका दशा बिग्रेका अन्य सवारी पनि भष्मासुरहरूको खेदाइमा पर्छन्- कुनै क्षतिग्रस्त हुन्छन्, कुनैको पूरै दाहसंस्कार । अराजकता छाएको सहरमा कहिले के हुन्छ भन्नै सकिदैन । पसल फोडिन्छ, ब्याङ्क लुटिन्छ, मान्छे मारिन्छ । अशान्त बस्ती, लावारिस सडक, तमासे प्रहरी, विक्षुब्ध जनता, उदण्ड चालक, सरकारविहीन सरकार ।

जसलाई जे मन लाग्यो गरे हुन्छ । सडकको उजुरी सरकारले सुनेको होइन, जनताको गुनासो प्रहरीले टेरेको होइन । मर्नेको पीडा सवारी चालकले बुझेको होइन । ड्राइभर कुटिन्छ, र प्रतिकारमा गाडी तेर्स्यार यातायात ठप्प पार्छन् सवारी मालिकहरू । सारा गतिविधि बन्द । घन्टाघरको सुई घुमेको घुम्यै छ, समय डेग चलैन । जाममा परेका गाडीहरू मलामीहरूको लाम लागेभैं छ- लाइट अफ गरी शोक साटासाट गर्छन् विनाहलचल । चिन्तित बटुवाहरू भने कुदिरहेका हुन्छन् एक छेउबाट अर्को छेउ बाटो छिचोल्दै व्यस्त र आतुर भई । किंकर्तव्यविमूढ प्रहरी हेरिरहन्छन् मूर्तिभैं विनाहस्तक्षेप ।

कुरो सानो हो ।

थरीथरीका विद्यार्थीहरूको सभा, जुलुसको लर्को लागेको लाग्यै छ । बजार बन्द गर्दै आम हडतालमा ओर्लन्छन्, व्यापारीहरू धर्ना बस्छन्, अस्थायी शिक्षक र स्थायी गर भन्दै शिक्षा मन्त्रालय घेराउ गर्छन्, दबाव दिने महिलाहरूको जुलुस, छुवाछूतको विरोधमा दलितहरूको रेली, मन्दिर प्रवेश; बृहत् आमसभामा सहभागी हुनआउने माओवादीहरूको घरघरमा घुसपैठ, आतङ्कित हुन्छन् सहरबासीहरू; रत्नपार्कमा आमरण अनशन बस्नेहरूको क्यु, डाक्टरहरूको हेलचक्र्याइले बिरामी मर्छन्, र फोडिन्छ अस्पताल; कतै अन्नबाली लुट्ने माओवादीहरू, कतै नेविसं र अखिल क्रान्तिकारी विद्यार्थीहरूमाभ भिडन्त; कहिले रवि कसजुको घर लुटिन्छ, कहिले बाटोमा हिंड्दाहिंड्दै कोही मारिन्छ, कहिले होटलमै कामदार बस्नेतकी अनुहारमा कालो मोसोले पोतिन्छ ।

निरङ्कुशता अहिले छैन । सरकार तिम्रो-हाम्रो छ । निर्विकल्प मानिने राजतन्त्र आफैं राजयक्षमाले थला परेको छ । त्रिपुरेश्वरको सालिकभैं अवस्थित छ नारायण सम्भिने

नारायण दरबारकै हाताभित्र । हामी भने खुल्लामञ्चको लोकतन्त्र उपभोग गर्नमै व्यस्त छौं । खुल्ला सडकको स्वतन्त्रता सेवन गरेर तङ्ग्रिने सुरसारमा रात पनि भनेनौं, दिन पनि भनेनौं ।

मलाई नसोध कहाँ दुख्छ घाउ

हरिभक्त कटुवालको गीत सम्भन्छु । सम्भन्छु उनका शब्दहरू-

'मेरो जिन्दगीमा सधैं यो उदासी

सकेकै छु जिउन कहिले नहोसी

मेरो चाहना हो तिमी हाँसे पुग्छ

मेरो घाउ तिमी नहोसे पो दुख्छ'

सम्बन्ध गाँसिएका जीवनका क्रियाकलापहरू; सरोकार

राख्ने सबै किसिमका ठाउँहरू, फाँटहरू; जनसाधारणसित प्रत्यक्ष सम्बन्ध भएका व्यवहार, दिनचर्या, आउजाउ सबै अस्तव्यस्त छन् । त्यहाँ छाएको लोकतन्त्रभित्र म सरकार खोज्दैछु- प्रहरीहरू, सुरक्षा दिने निकाय, अन्यायको विरोधमा लड्ने जनता, ज्यान दिने सहिदहरू । देशै बिर्सेर हो अथवा देश र जनतालाई नै किनार दिने निक्क्योलमा पुग्नुअगावै मौका छोपेर लोकतन्त्र उपभोग गर्न हतारिएको हतास्यै छौं । सतर्कताको घन्टी हो वा चिन्तित मानिसहरूको पीडा अथवा आफ्नै स्वार्थका अराजक विस्फोट !

म नयाँ-सडकमा भूगोलपार्क हराएको इतिहासभित्र मेरो खुल्ला चौर र स्वच्छ हावा सेवन गर्ने अधिकार माग्दैछु ।

म मान्छे हराएको मान्छेभित्र उसको मान्छे खोज्दैछु ।

म प्रजातन्त्र हराएको प्रजातन्त्र-नेपालमा लोकतन्त्र खोज्दैछु ।

भएर पनि नभए नभएजस्तो, छैनभित्र पनि छ, छजस्तो यो भ्रमको दलदलबाट मुक्ति खोजिरहेछु ।

अर्को जन्ममा पनि लेखक नै बन्न पाइयोस् !

गोकिन्दबहादुर मल्ल गेठाले

सन्धै हुनुहुन्छ दाइ ?

☞ के सन्धो हुनु, खुट्टा दुखेको छ, हिँड्न सकिँदैन । कतै जानु परे अरुले समाल्नुपर्छ । घरिघरि पेट दुख्छ । उमेर पनि त धेरै भयो नि

अस्सी नाघ्नु भो होइन ?

☞ अस्सी रे ! पचासी वर्ष पुगें ।

अब बूढो भएँ भनेर अत्यास लाग्दैन ?

☞ अहँ, लाग्दैन । बूढो भएपछि यस्तै त हो । सबैले एक दिन बूढा हुनैपर्छ । बूढो भएँ भनेर अत्यास त लाग्दैन तर लेख्न सकिँन भन्ने चाहिँ लागिरहन्छ ।

लेख्न त धेरै लेख्नुभयो नि, आख्यान र नाटक विधामा त्यति धेरै रचनाहरू दिनु भएको छ । आफ्ना ती लेखनहरू पर्याप्त लाग्दैन र ?

☞ लेखकका लागि आफ्ना लेखन कहिल्यै पर्याप्त हुँदैनन् । ऊ त जतिसक्दो धेरै लेख्न चाहन्छ । कल्पनाको पनि कहीं अन्त्य हुन्छ र ?

यसको अर्थ अझै अनेक कल्पनाहरू छन् मनमा ?

☞ धेरै छन् तर ती सबै कल्पनामा मात्रै सीमित हुने भए, लेख्नु भनेको कल्पना गरेर मात्र हुँदैन, शारीरिक रूपमा स्वस्थ हुनुपर्ने । उत्साह हुनुपर्ने । मसँग अब उत्साह नै छैन । म त शब्दसँग खेल्ने मान्छे तर शब्द नै बिर्सन लागिसकेँ ।

अनि दिन कसरी बित्छ त ?

☞ बितिहाल्छ नि ! बिहान उठ्यो, चिया खायो, पत्रपत्रिका पढ्यो, दिन बित्न के गाड्छौं भो र ! मुख्य कुरा के हो भने बाँचिराखेको छु । जीवनमा बाँच्नुको पनि आफ्नै आनन्द छ ।

मृत्युसँग डर लाग्दैन ?

☞ लाग्छ नि, किन नलाग्ने ? आफन्तहरूसँग सधैंका लागि छुट्टिनु त्यति सजिलो कहाँ छ र ! मृत्युसँग नडराउने त को होला ? तर के भने जतिसम्म बाँचिएला आनन्दसँग बाँचियोस् त्यस्तोचाहिँ लागिरहन्छ ।

लेखकका लागि बाँच्नु एउटा कुरा लेख्नु अर्को कुरा, लेख्न नसक्दा बाँच्नुको अर्थ कस्तो हुन्छ ?

☞ पोल्छ अशेषजी, लेख्न सकिएन भन्ने कुराले पोल्छ । मनलाई सधैं चिन्तित बनाउँछ । लेख्ने इच्छा भनेको सानो कुरा होइन नि ! तर के गर्ने शरीरले नदिएपछि.....

यति धेरै लेखिसकेको लेखकको लेखे इच्छा यसरी अधुरो हुँदोरहेछ, हगि गोविन्द दाइ ?

☞ त्यै त ! त्यसैले त भन्छु, यदि साँच्चि नै अर्को जन्म छ भने अर्को जन्ममा पनि लेखक नै बन्न पाइयोस् । के यो सम्भव होला त ?

☞ थाहा छैन के हुन्छ ।

एउटा कल्पना गरौं है त दाइ !

☞ कस्तो कल्पना ?

मानौं, भगवान् प्रकट भएर ल, एउटा कृति लेखे मीका दिन्छु, त्यतिन्जेलका लागि शरीर तन्दुरुस्त बनाइदिन्छु, लेख भनेर भन्थो भने तपाईं के लेख्नु हुन्छ ?

☞ अहो ! के लेख्छु भन्ने ! मनमा यति धेरै कुराहरू छन् के लेख्ने, लेख्ने ? तर यदि त्यस्तो क्षण आएछ भने लेख्न छोड्दिन । त्यो क्षणमा जे भावना आउँछ, लेख्छु । तर त्यो क्षण आउँदैन । आए पनि लेख्न सकिएला र !

प्रसङ्ग मोडौं है त । शारदा फेरि प्रकाशन हुन लागेको देख्दा कस्तो अनुभव भइरहेको छ ?

☞ यति खुसी लागेको छ वर्णन नै गर्न सकिदैन । शारदासँगै हुर्केको म, मेरा लागि शारदाको महत्त्व अरु कुरासँग तुलना हुनै सक्दैन ।

शारदा प्रकाशन हुँदा दाइ कति वर्षको हुनुहुन्थ्यो ?

☞ म त्यस्तै एघार-बाह्रको थिएँ होला ।

त्यति बेलाको घटना सम्झनुहुन्छ होला नि होइन ?

☞ किन नसम्झनु ! घरमा लेखक कविहरू आइरहन्थे । सिद्धिचरण श्रेष्ठ, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, प्रेमराज शर्मा, भवानी भिक्षु, रुद्रराज पाण्डेहरू बराबर आउँथे । मेरो पिताजी, सिद्धिचरण, रुद्रराज पाण्डेहरूसँग शारदा प्रकाशन गर्ने विषयमा कुरा गर्नुहुन्थ्यो, म सुनिरहन्थेँ तर त्यति बेला गरिएका ती सबै कुराहरू त मलाई सम्झना छैन तर त्यति बेला म निकै उत्साहित भएको कुरा भने सम्झन्छु ।

अनि ?

☞ शारदा निस्क्यो । सरस्वतीको तस्विर भएको शारदा प्रकाशित हुँदा मलाई अजीवको आनन्द भएको थियो । सानै थिएँ तर उत्सुकता भने ज्यादै थियो । धेरै कुरा नबुझे पनि सबै पढ्येँ । सिद्धिचरण श्रेष्ठले शारदामा सहयोग गर्थे । उनलाई सन्तानब्बे सालमा पत्रेर लगेपछि भवानी भिक्षुले सहयोग गरे । पछि भिक्षु पनि आफ्नो घर गएपछि मैले पिताजीलाई सहयोग गर्न थालेँ । जाने पनि नजाने पनि पुफ हेर्थे । रचनाहरू छान्ने काम गर्थे ।

अनि आफै पनि कथा लेख्नुहुन्थ्यो हैन र ?

☞ त्यै त ! शारदा का रचनाहरू पुफ हेर्दाहेदै, अरुका रचनाहरू छान्दाछान्दै मलाई पनि लेख्न मन लागेछ । थाहै नपाई लेखक बन्न पुगेछु ।

शारदाको प्रकाशन नभएको भए के तपाईं लेखक बन्नुहुन्थ्यो त ?

☞ सायद बन्दैनथेँ ।

विजय मल्ल पनि शारदाकै प्रभावले लेखक बन्नुभएको हो र ?

☞ म, विजय हामी त के त्यति बेलाका धेरै लेखक कविहरूका लागि शारदा प्रेरणा भएको छ । देवकोटा, भीमनिधि, भिक्षु त्यही समयका प्रतिभा हुन् । शारदा सँगै धेरै लेखक कवि जन्मे । अहिले लाग्दैछ, वास्तवमा त्यो युग भनेको शारदा युग रहेछ ।

यसरी एउटा युगलाई नै प्रतिनिधित्व गर्ने शारदा फेरि प्रकाशन हुन लाग्दछ । के अबको शारदाले त्यही स्थान राख्न सक्ला त ?

☞ हेर्नुस् अशेषजी, युग परिवर्तन भइसकेको छ । त्यो बेलाको वातावरण र अहिलेको वातावरण नै भिन्न छ । अहिले धेरै पत्रपत्रिकासँग प्रतिस्पर्धा गर्नुपर्ने अवस्था छ तर मूल कुरो के हो भने एउटा युग बोकेको पत्रिका धेरै वर्ष सुतेर फेरि ब्यूँभकेको छ । यस्तो लाग्दछ, लामो निद्रापछि यो फेरि उठ्दछ । चुनौती धेरै छन् । अबको शारदाले आधुनिक सोच राख्नुपर्छ । अहिलेको युग र सामाजिक प्रवृत्तिलाई अँगालेर लान सक्नुपर्छ । मेरो इच्छा पनि यही छ ।

त्यति बेलाको प्रेस र अहिलेको प्रेस पनि त आकाश जमीनको फरक छ नि !

☞ त्यै त, सुरूमा हाते मेसिन थियो । हातले चलाउँदै छापुपर्थ्यो । पछि बिजुली आयो र बिजुलीले छाप थाल्यो । अचेल अनेक प्रविधि आइसके, कुरा गरेर साध्ये छैन ।

त्यति बेलाको सरकारको शारदाप्रतिको दृष्टिकोण कस्तो थियो नि ?

☞ कस्तो हुनु नि ! त्यो बर्बर राणातन्त्रको समय । उनीहरू खुसी हुने त कुरै थिएन । देश नै श्री ३ को कन्दोलमा थियो । शारदा मा छापिने एक-एक रचना नेपाल भाषा प्रकाशनी समितिमा सेन्सर गरिन्थे । सजिलो थिएन ।

जे होस् शारदाको प्रकाशन जस्तोसुकै कठीन अवस्थामा पनि थाकेन हैन ?

☞ थाकेन ।

आर्थिक भार नि ?

☞ बिक्रीबाट पत्रिका छापे प्रश्नै उठ्दैनथ्यो । गाह्रो थियो । जसोतसो निस्क्यो । पछि त बन्दै भयो ।

बन्द हुनुको कारण आर्थिक नै थियो त ?

☞ हैन, त्यो मात्रै कारण होइन । त्यति बेलाको व्यवस्था नै सजिलो कहाँ थियो र !

शारदासँगै धेरै लेखक कवि जन्मे, हुर्के । त्यही सन्दर्भमा गोविन्द मल्ल, विजय मल्ल नेपाली साहित्यका महान् साहित्यकारका रूपमा चिनिए । त्यो त नेपाली साहित्यकै लागि गौरवको विषय हो नि !

☞ त्यो तपाईंहरूले गर्ने मूल्याङ्कन हो ।

अनि दाइ एउटा कुरा सोधौं है !

☞ सोध्नुस् न, किन एउटा मात्र सोध्ने ? के के सोध्न मन लाग्छ सोध्नुस् !

विजय मल्ल र तपाईं दुवै लेखक, दुवै एउटै घरमा, दुई जना यसरी लेखक हुँदा दुईबीच इर्ष्या हुन्थ्यो ?

☞ अहँ, त्यस्तो कहिल्यै भएन ।

अनि प्रतिस्पर्धा त भयो होला नि ?

☞ प्रतिस्पर्धा त हरेक लेखकबीच हुन्छ । नेपाली लेखकको प्रतिस्पर्धा नेपाली लेखकसँग मात्रै नभएर अन्य विदेशी लेखकसँग पनि हुन्छ । विजय र मबीच अवश्य प्रतिस्पर्धा हुन्थ्यो । तर त्यो प्रतिस्पर्धा स्वस्थ हुन्थ्यो । प्रतिस्पर्धा भए पनि एकअर्कामा सहयोगको भावना थियो । सद्भाव थियो ।

लेख्ने बेला सरसल्लाह पनि हुन्थ्यो कि ?

☞ हुन्थ्यो । ऊ पनि मलाई सुनाउँथ्यो । म पनि सुनाउँथे । अहिले त ऊ छैन । शुन्य लागिरहन्छ ।

पाठकले छान्नुपर्दा तपाईंहरू दुई जनामा ठूलो लेखक कसलाई छान्दो होला ?

☞ त्यो त पाठकलाई नै सोध्ने कुरा हो ।

थुप्रै कथा, उपन्यास र नाटक लेख्नुभयो । अहिले ती सबै रचना कृतिहरू सम्झँदा आफैलाई सबभन्दा मनपर्ने कृति कुन होला ?

☞ भन्नै सकिन्न । आफ्नो रचना सबै बराबर हुन्छ ।

देवकोटाले आफ्ना सबै कृति जलाइदिनु, मुनामदन नजलाऊ भनेका थिए नि । तपाईंको त्यस्तो कुनै कृति छ ?

☞ छैन, मेरो कुनै त्यस्तो कृति छैन । मेरा लागि सबै रचना बराबर । तपाईंले मुनामदनको प्रसङ्ग निकाल्नुभयो । मुनामदन लेखेपछिको घटना सुनाऊँ ?

सुनाउनुस् न !

☞ देवकोटा हाम्रो घरमा आइरहन्थे । पिताजीलाई रचना पढेर सुनाउँथे । एक दिन मुनामदनको पाण्डुलिपि लिएर आए । कोठामा पिताजी र म थिएँ । देवकोटाले आफ्नै सुरमा गीत गाएर मुनामदन पढेर सुनाएका थिए । त्यो क्षण म कहिल्यै बिर्सन्न ।

अहिलेको साहित्य कत्तिको पढ्नुहुन्छ ?

☞ धेरै पढ्दिन । बूढो भएँ नि !

पढेका रचनाहरूमा राम्रा लागेका कुनै छन् कि ?

☞ सबै त पढेको छैन, भन्न गाह्रो छ । महेशविक्रम शाहका कथाहरू पढ्दा भविष्यमा उनले कथाको युगलाई हाँक्लाजस्तो लाग्छ । राम्रा छन् उनका कथा । मलाई लाग्छ, आजको साहित्य निकै उन्नत छ ।

पहिले र अहिलेको साहित्यिक वातावरणको तुलना गर्नुपर्दा तिनमा केही भिन्नता पाउनुहुन्छ कि ?

☞ प्रविधिको धेरै फरक पारेको छ समयलाई । अहिलेको जस्तो थिएन त्यस बेलाको वातावरण । त्यस बेला लेखक कविहरूको भेटघाट, विचार आदानप्रदान भइरहन्थ्यो । देवकोटा र समजस्ता लेखक कविहरू आआफ्नो क्षेत्रमा महान् थिए तर एकअर्कामा सद्भाव हुन्थ्यो । एकले अर्कालाई माया गर्थे ।

तर भनिन्छ नि सम र देवकोटाबीच ठूलो प्रतिस्पर्धा थियो रे, हो ?

☞ प्रतिस्पर्धा त हुने नै भयो । तर मलाई लाग्छ, उनीहरूले एकअर्कामा सम्मान भाव राख्थे । यो नै ठूलो कुरो मान्नुपर्छ । तर सम र देवकोटामा फरक भनेको के भने सम त्यस बेलाका राणा, देवकोटा जनता, अलिअलि फरक अलिअलि नजिक । बस् त्यति ।

धेरै समय लिएँ । भर्को त लागेको छैन गोविन्ददाइ ?

☞ छैन, छैन । दिनभरि घर बस्नेलाई केको भर्को लाग्ने !

अब अन्तिम प्रश्न गर्छु । मैले सोध्न छुटाएको र दाइको मनमा उठेको त्यस्तो कुनै प्रश्न या कुरा छ ?

☞ भन्नै गाह्रो छ । के होला र त्यस्तो बाँकी कुरा ! ...धेरै कुरा ग्यौँ, बरू मेरो कुरा चित्त बुझ्यो कि बुझेन ?

किन नबुभन्नु ! मलाई त दाइसँग बिताएको यो दुई घण्टा सार्थक लागेको छ । एउटा महान् साहित्यकारसँग यसरी धेरै दिनपछि कुरा गर्दा समय बितेको पत्तै भएन । अब छुट्टिऊँ दाइ !

☞ हस्, धन्यवाद !

प्रस्तोता: अर्जुन मल्ल

(२०६३, पुस १४ गते शुक्रबार, दिनको ३ बजे, गोठालेको निवास गणबहाल)

नेपाल वाङ्मयको इतिहासमा प्रसिद्धि
कमाइसकेको ख्यातिप्राप्त **शारदा** ले पुनः
प्रकाशन सुरु गरेको गौरवशाली यो
क्षणमा वधाइ ज्ञापन गर्दै यसको
निरन्तरताको लागि शुभकामना व्यक्त
गर्दछौं ।

र,

यही निरन्तरतासँगै पुराना स्थापित
साहित्यकारहरूभै यसले नयाँ प्रतिभावान्
श्रष्टालाई जन्माएर नेपाली साहित्यमा
स्थापना गर्न सकोस् ।

नेपाल राष्ट्र बैंक

केन्द्रीय कार्यालय
बालुवाटार, काठमाडौं

MANAKAMANA

The wish fulfilling GODDESS

A very popular pilgrimage now made
easily accessible by Manakamana Cable
Car in only 10 minutes

Conveniently located enroute
to Pokhara & Chitwan

MANAKAMANA CAFE
Located at bottom station
serving Nepali, Indian and
Continental Cuisine

मनकामना दर्शन (प्रा.) लि.
MANAKAMANA DARSHAN (P) LTD

P.O.Box: 4416, Manakamana Marg, Naxal,

Kathmandu, Nepal

Fax: 977 1 4434515

Ph: 4434648, 4434690

email: mdpl@chitawoncoe.com

www.chitawoncoe.com/manakamana

चेतन कार्की

होशियार !!!

अनेकतामा एकता, अद्वितीय उदाहरण ।
सहिष्णुता र शान्तिको, अतुलनीय उदाहरण ॥
यो वीरभूमि पौरस्वीको, कर्मभूमि के भयो ?
यो देवभूमि, तपोभूमि, धर्मभूमि के भयो ??

यस पुण्यभूमिलाई बनाउने, युद्धभूमि होशियार !
कालचक्र आइरहेछ, घुमी-घुमी होशियार !!

सुनेर खोका भाषण, भोक मेटिने भए
नक्साका नदी हेरी, प्यास मेटिने भए
किन भरिन्न तिम्रो पेट, सधैं नै मुख बाउँछौ ?
किन विदेशी ऋणको भार, यस देशलाई बोकाउँछौ ?

बेइमान, लोभी, धनका कालहरू हो होशियार !
देश बेचन खोज्ने नीच, दलालहरू हो होशियार !!

जात, भाषा, धर्मका निहुँमा लुछी देशलाई ।
वादका विवादमा व्यर्थै मुछी देशलाई ॥
भाइ-भाइका रगतले पोती आमाको मुहार ।
त्राहि त्राहि पराईसित भाग्न पारेर गहार ॥

लजाउने कोख आमाको, कपूतहरू हो होशियार !
बेपारी कात्रोका मसाने भूतहरू हो होशियार !!

नेपाल हाम्रो आन-मान-शान हो भनौ सबै,
नेपाल हाम्रो धर्म र इमान हो भनौ सबै;
नेपाल हाम्रो ढुकढुकी र प्राण हो भनौ सबै;
नेपालवाद मात्र हाम्रो गान हो भनौ सबै;

चन्द्र-सूर्य ध्वजले गर्छ यै पुकार, यै पुकार !
नेपाल रहे नेपाली रहन्छौ हामी होशियार !!

हात्ती, चरा, बोका र राउटेहरू

मञ्जु काँचुली

मी सिएको लुगा लाउँदैनौं । हामी घरमा नबस्ने । हामी एकै ठाउँमा बस्दैनौं । हामीलाई जङ्गलै मन पर्छ । हामी जङ्गलमा खान पाइयो भने एक महिनासम्म पनि त्यहीं बस्ने ।' यी आदिम सभ्यतामा जीवन व्यतित गर्न चाहने एकथरि नेपालीको बोली हो । सुर्खेत, जाजरकोट क्षेत्रको जङ्गल र ओडारको हुड्कार हो यो । प्राकृतिक प्रकोपको विपरीत लोकतन्त्र नाम गरेको वैभव हेर्न र भए अलिकति आफ्नो पोल्तोमा थाप्न आएका नेपाली प्राणीहरू हुन् यी- आधारभूत मापदण्डका नमूना चित्र जसलाई देखेर नेताहरूको गिदी मुस्कुरायो, सञ्चार क्षेत्र एक साताका लागि जम्नु जम्यो । उत्साह र त्रास एक साथै बोकेर एक्कासि सहर भित्रेको यो जाति नेपालीको सहोदर भाइ भतिजो हो । यो घटनालाई केही समयअघिको राजधानीको अर्को घटनासँग जोड्न मन लाग्छ । यसमा अरनिको राजमार्गको माइतीघरदेखि भक्तपुर पुग्ने बाटोसम्म दुवै छेउका रूखहरूको विनाश सँगसँगै पीपल, अन्य वनस्पति चराको बासस्थान र आहारको पनि विनाश भएको स्थिति आँखा अगाडि देखापर्छ ।

अब चराहरूको कुरा गरौं । जङ्गलबाट गाउँघर आक्रमण गर्दै घर, दैलोबाट बालक, महिला वा वृद्ध केही नभनी आफ्ना शक्तिशाली आक्रमणकारी पञ्जा फैलाउँदै वन अतिक्रमणको विरुद्ध गाउँ, बजारमा लड्न आउने हात्तीका हुललाई निर्वासित र निमुखा ती चराहरूले सम्झे तर उनीहरू (ती चराहरू) शान्त अवस्थामा मूक थिए । साँच्चै चराहरूको विद्रोह पनि शान्तितवरकै हुँदोरहेछ भन्ने कुरा चराहरूको सामूहिक बसाइ सराइबाट त्यही सडकमा धिन्चिइँदै गरेको बोकोले बिस्तारै बुझ्यो । चराहरू केही कुरामा विचलित भए भने केही समयका लागि मात्र भए पनि किन नहोस् जन्म-कर्मथलोलाई चटक्क छोडेर चुप लागेर नै बसाइ सरिरहेछन्, प्रवासिंदा रहेछन् । हैन, यसरी चराहरूमाथि यत्रो आत्मघाती आक्रमण मनुष्य जातिले गर्दा पनि प्रतिकारको आवाज तिनीहरूबाटै किन उठेन ? आवाज त उठेको हो नि उनीहरूकै बासस्थान रूखकै वरिपरि सामूहिक स्वरमा एकैचोटि क्रन्दनमा । न त सडकमार्गीले सडकको धूवाँ धूलोले छोपेर देख्न सक्ने, न त चराहरूउपर भएको अमानुषिक कार्यको भर्त्सना गर्ने प्रतिपक्षी समूह नै उभ्याउन सके । त्यसैले सहर बस्नु, भाग्नु वा अर्को विकल्प

खोजनुबाहेक अरु के नै थियो र ? शरणार्थी शिविर, अध्यागमन परिवहन नियम-ऐन पाँचतारे होटेल वा निम्नकोटीको धर्मशाला पनि मान्छेकै लागि हुन् । यी चराहरूका लागि होइनन् । तिनीहरू अब कहाँ बास बस्न जाँदा होलान् ?

एउटा अलि बूढो चराले नजिकैको छानामाथि छेलिएर सोच्यो 'के पृथ्वीका राज्यहरू शब्दका तरवार बोक्नेका लागि मात्र हो ? चराको बोली सुनेभै गरी बोकेले मनमनै बोल्थो 'तर विडम्बना पनि त छ, कति ठाउँमा त शब्दका तरवार पनि भुत्ते सावित भएका छन् । शान्तिका महान सन्देशहरू चिसो छिन्डीमा थन्किएका छन्' ऊ लुखुर लुखुर धिचिइरह्यो ।

अरनिको राजमार्गको माइतीघरदेखि भक्तपुरको उच्चाट ललाटमाथिको सुशोभित केशको मान हुने, ललाटका दुवैतर्फ कोरिएका व्यवस्थित कपालभै लामे पीपलका रूखहरू सफाचट भएछन् । त्यसैले रहेछ त्यस बाटोबाट हिँड्दा सडकबाट ठूलै केही चीज गायब भएको । के हराएको के हराएको जस्तो लागिरहेको थियो । तालु खुड्ने आकाशले आफ्नो सीमा आयतन फैलाइरहेको रहेछ । यस्तो बेलामा जो कसैलाई पनि नगरप्रमुखको भवाट्ट सम्फना आउनु स्वाभाविकै हो । यो के भएको हो ? विमानस्थलबाट नेपाल भित्रिइने पर्यटकलाई सररर गाडीमा ल्याउँदा सडकको दार्याँ बायाँ कति शोभायमान देखिइने ती आज्ञाकारी सिपाहीजस्ता अनुशासित रूख वा अतिथिको स्वागतका लागि पङ्क्तिबद्ध भएर उभिएर उच्च पदस्थ सरकारी नगरवासीजस्ता देखिइने ती रूख एउटाले गाड्छ, अरुँले उखेल्ने चलन बढो प्रचलित छ । त्यसैले अर्को सरकार पो आएछ कि ? तर यत्रै रूख ल्याएर कसरी उभ्याउने होला शिशु अवस्था, यौवनावस्था र प्रौढवस्थाको क्रमिक विकासविरुद्ध एकैचोटी ।

संरक्षण नपाएका नागरिकजस्तै छन् ती रूख र यी चराहरू विभिन्न जाति, पेशा, स्थान अन्तर्गत पर्ने अन्याय, रोग, कुपोषण, बेरोजगारी, मानव बेचबिखन, मानवअधिकारविहीनताको चपेटामा परेका, राज्यले संरक्षण दिन नसकेका बेवारिसे नागरिकजस्ता छन् यी चराहरू । अमानवीयकरण, औद्योगिकीकरण, सहरीकरण, आतङ्ककारी कारण आदि थुप्रै प्रकरणमा परेर बिचल्लीमा परेका रोग, भोक, शोकले सताइएका सर्वसाधारण अनाथ जनताजस्ता छन् यी चराहरू सहरका स-साना बन जङ्गलमा, सदरमुकामका चौतारीहरूमा परिवारसहित ठूलो डेक्कीमा रूक्खो भात उमालिरहेका देशभित्रका अनागरिकजस्ता ।

गाउँबाट सहर पसेको एउटा अधवैले युवकले भनेको थियो- 'मृत्यु र आतङ्कको मारमा परेर कठिन जीवन बाँच्न

बाध्य भएका हामी ग्रामीण जनता यिनै चराहरूजस्तै त छौं नि ! कति मृत्युको चपेटामा परे होलान्, कति विकलाङ्ग भए होलान् । सबै जसो घरवारविहीन हुन पुगे होलान् । दिन प्रतिदिन अनाहकमा विचल्लीमा पारिँदैछन् ती चराहरू, निमुखाले न्याय कहाँ पाउने हो ? न्याय पाउन कहाँ जाने हो ?' यति भनिसिध्याई उसले आफ्नो मोहडा तल भुईँतिर निहुन्यायो ।

भोलिपल्टका लागि बलिको लागि बाँधिएको बोकोले सडक नजिकैको घरबाट अबोध स्वरमा ढुक्रियो- 'यी चराहरू उत्तरतिर लागे भने भुटानी शरणार्थीजस्तै लखेटिएर यिनका सन्तानले यहीं शरणार्थी जीवन बिताउनुपर्छ । दक्षिणतिरको नाका काट्नु त त्यहाँबाट पनि कति बेला लघारिनु पर्ने हो कुनै निश्चय छैन । हामी पशुपन्छी किन सधैं गैरशक्तिको पञ्जामा छौं हँ ?'

लखर-लखर थिचिएको बोकोले आफ्नै मनसित बोल्थो- 'घर भनेको त फर्किनको लागि होइन, छोड्नुको लागि हुँदोरहेछ ।'

पारिपट्टि पेट्टीमा एउटा मानिस एक सुरमा हिँडिरहेको थियो । उसले थुप्रै भट्टी पसलहरूमा दूध खोज्यो । वैश्यालयको भित्ताहरूमा भगवानको फोटो खोज्यो । पाँच तारे होटलका आसपासमा चरा/आठ/सोह खुट्टे पाटीहरू खोजेर थाकेको बेला त्यो ज्यान बिसाउने ठाउँ उसले कहीं भेटेन । नभेट्दा ऊ बहुलाहाजस्तो देखियो । त्यही अर्को बहुलाहाजस्तो देखिइने मान्छे, कहिले काटेर ढालेका पीडित रूखहरूलाई हेर्दै, कहिले बलिलाई धिच्याइएको निरपराध बोकोलाई हेर्दै कहिले ढालिएको रूखनजिकै भात उमाल्दै र लुगा सुकाउँदै वा उठाउँदै गरिरहेका आन्तरिक शरणार्थीजस्ता देखिनेहरूलाई हेर्दै गीत गाउँदै बीच सडकमा नाच्न थाल्यो, "चरीको कहाँ छ र घर....." त्यति बेला साँभ भ्रमकै परिसकेको थियो । सडकमा सवारीहरूको घुँइचोले बाटो जाम भइसकेको थियो । सवारीहरूको दुइतर्फ लाइन लागेको भीडको बीचबाट उसको आवाजको चुचुरो बेसीबाट देखिने चुरे पहाडजस्तै छर्लङ्ग भयो जो कसैले पनि सुन्न सक्थ्यो, "के खायो के लायो होला वनमा बस्ने राउटे चरीले"

निरङ्कुशता भोग्नु विधि भोगको राउटेहरू सहर आएका छन् लोकतन्त्र हेर्न । न्यानो आश्वासनका कम्मलहरू लिएर फर्कदैछन् जङ्गलतिर जिन्दगानी भोग्न । 'निरङ्कुशतामा निरङ्कुशता नै माग्न जति कठिन हुने गर्छ त्योभन्दा पनि बढी कठिन त स्वायत्ततामा निरङ्कुशता भोग्नु पर्दा हुँदोरहेछ ।' चरा, बोका र राउटेहरूले आपसमा कानेखुशी गर्दै सायद यसै भन्दै थिए । उनीहरूका मूक आवाजहरू गाडी, धुवाँ र धूलोबीच राजधानीको त्यही सडक पेट्टीको बाटो एकैसाथ चित्रित थिए । उनीहरूले तै कम्मल पाए नागरिकता पाएनन्, राम्रै भयो किनकि नागरिकता ओढ्न वा बिछ्याउन मिल्दैन ।

नेपाल वाङ्मयको इतिहासमा प्रसिद्धि
कमाइसकेको ख्यातिप्राप्त **शारदा** ले पुनः
प्रकाशन सुरु गरेको गौरवशाली यो
क्षणमा वधाइ ज्ञापन गर्दै यसको
निरन्तरताको लागि शुभकामना व्यक्त
गर्दछौं ।

र,

यही निरन्तरतासँगै पुराना स्थापित
साहित्यकारहरूमै यसले नयाँ प्रतिभावान्
श्रष्टालाई जन्माएर नेपाली साहित्यमा
स्थापना गर्न सकोस् ।

नेपाल चेम्बर अफ कमर्स

चेम्बर भवन, काठमाडौं, नेपाल

श्यामप्रसाद

मिति: ११९

गुप्तवासको चिठी

जनकप्रसाद हुमागाईंलाई

प्रिय साथी खड्का

नयाँ वर्षमा सपरिवार तपाईंको सुस्वास्थ्य र प्रगतिको निमित्त हार्दिक शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

पुस्तक Nepali Mothers' day (April) 1988 पारेर निस्केको भनी देखाउँदा कसो होला ? अङ्ग्रेजीमा सगाउने साथीहरूसित सल्लाह गर्नुहुनेछ ।

प्रलेसले ०४५ को महिना - महिनाकै कार्यक्रम प्रकाशित गरेको रहेछ । यसमा हामीहरू कसरी सहभागी बन्दा बेस होला भनी राय बटुलेर विचार गर्नुहुने नै छ ।

प्रश्रितको 'गोलघरको सन्देश' पुस्तिकामा 'शृङ्खला' पत्रिकाको पनि उल्लेख परेको रहेछ ।

प्रलेस गोकुल- जयन्ती मनाउने बेला पारेर गोकुलजीका चिठीहरूको सङ्ग्रह प्रकाशित गर्न खोज्नुभए जाती होला कि ?

श्याप्रका हृदयचन्द्र, गोपालप्रसाद, भाषा, बालक र लक्ष्मीप्रसाद इत्यादिबारेका रचनाहरू हामी पुस्तक रूपमा पृथक् पृथक् तयार पारेर दिन तयार छौं । यीमध्ये तपाईं कुन-कुन प्रकाशित गर्न सक्ने अवस्थामा हुनुहुन्छ ? बालकसम्बन्धी रचना त तपाईंले भन्नुभएकै हो । तर खोज्ने मानिसको खाँचो छ । यी सज्जनहरूमध्ये कसैबाट खोज्ने काम लिन तपाईंले सक्ने स्थिति छ वा छैन ? (छ भने सूची पठाउँला) शिव रेग्मी, धर्मराज अधिकारी, काशीनाथ तमोट, वासुदेव लुईटेल र गोपालराज इत्यादि । मञ्जुलहरूसित सम्पर्क छ भने उहाँहरूबाट पनि यो काम गराउन खोज्नुभए कसो होला ?

महिना-महिनामा हाम्रो पत्र-व्यवहार नियमित रूपबाट भइरहनसके यस्ता कुराहरूको सूचना आदानप्रदान गर्न र अन्य वैचारिक विचार-विमर्श गर्नसमेत सजिलो पर्नेछ ।

सूचना:-

तपाईंलाई कुनै असजिलो परेमा चेतबहादुरजीबाट सगाउ लिन खोज्नु हुने नै छ ।

तपाईंके
दिल

चिठीभित्र समाविष्ट नामहरू

खड्काज्यू	- जनकप्रसाद हुमागाईं
प्रश्रित	- मोदनाथ प्रश्रित
श्याप्र	- श्यामप्रसाद
दिल	- श्यामप्रसाद
चेतबहादुरजी	- कुलमानसिंह भण्डारी

मैले भेटेको अविस्मरणीय व्यक्ति

- डम् मोरे

अनुवादक : टेक वि. कार्की

ल्लीमा मैले जवाहरलाल नेहरूलाई भेटें, त्यस बेला उनी ७० वर्ष पुग्न लागेको थिए। लाउने लुगाको टाँकको प्वालमा उनी रातो गुलाफको फूल घुसाउँथे। सेतो गान्धी टोपी लाउँथे, यो पहिरनले गर्दा उनी राम्रा र संवेदनशील देखिन्थे। टोपी फुकात्दा भने एउटा विरूप तत्व उनको मुखाकृतिमा प्रवेश हुन्थ्यो। तालुखुइले विद्यार्थीजस्ता देखिन्थे उनी। मैले भेटेका मानिसहरूमध्ये उनी सबैभन्दा विख्यात व्यक्तित्व थिए तर अन्तर्वार्ताको बेला यस कुराले मलाई हतप्रभ बनाएको थिएन। योभन्दा अगाडि मैले कसैको अन्तर्वार्ता लिएको थिइनँ र उनी एक आदर्श अन्तर्वार्ता दिने व्यक्ति थिए। एउटा प्रश्न साधेपछि, जवाफ पाउन निकै बेर कुर्नु पर्दथ्यो। उनको जवाफ भने अक्सर एकाक्षरीय हुन्थ्यो। अन्तर्वार्ता सकिएपछि उनले मलाई औपचारिक भेटघाटका लागि बोलाए।

◆◆◆

बेलायतमा बिताएको विद्यार्थी जीवनको उनले सम्झना गरे। बोल्ने स्वरबाट थाहा हुन्थ्यो ती उनका सबैभन्दा सुखी दिनहरू थिए। उनले भने- 'राजनीतिले मलाई नसमातेको भए म एउटा लेखक हुन्थे होला।'

उनले मेरा कविता पढेका रहेछन्। 'तिमी भारत फर्केर किन आउँदैनौं?' उनले सोधे। 'हामीलाई यहाँ तिमीजस्ता मानिसको खाँचो छ।'

वास्तवमा यो कुनै स्यावासीको कृत्यजस्तो मलाई लागेन। अलिकति मेरो बेइज्जती भएजस्तो लाग्यो, त्यस बेला यो मेरो प्रवृत्तिको कुरा थियो। मैले भने- 'म अङ्ग्रेजीमा लेख्ने लेखक, भारतमा आएर के गर्ने? फर्केर आउनु भनेको एउटा ठूलो त्याग हो।'

उनले मलाई हेरे, ज्यादै खिन्न मुख लगाए र भने 'जब म बेलायतबाट फर्केर आएँ, के मैले एउटा त्याग गरिनँ होला? 'म आफैँमा ज्यादै लज्जित भएँ।'

एक वर्षअगाडि तिब्बत छाडेर हिँडेका दलाई लामाको पनि मैले अन्तर्वार्ता लिएँ। त्यस बेला उनी २४ वर्षका मात्र थिए। राता गाला, जहिले पनि हाँसिरहने निर्भिक युवा देखिन्थे उनी। मलाई उनले अक्सफोर्डको बारेमा बताउनका लागि भने। सायद आफ्ना केही युवाहरूलाई त्यहाँ पठाउँछु भन्ने

कुरा भने । उनका हाउभाउ हेर्दा उनी आफैलाई त्यहाँ जान मन लागेको जस्तो लाग्यो । त्यस बेला खम्मा जातिका मानिसहरू चिनियाँविरुद्ध अग्लो तिब्बत उपत्यकामा लडिरहेका थिए, जब उनले बताए तिनीहरूले (खम्मा) थाम्न नसक्ने स्थिति छ, उनी उदासै त भएनन् तर पनि दुःखित देखिए ।

अक्सफोर्डका साथी, अन्धा लेखक वेद महेता, तिन ताका दिल्लीमा थिए । हामी दुवै जना जहाजबाट काठमाडौँ गयौँ र त्यहाँ एक हप्ता बस्यौँ । हामीहरू विमानस्थल जान लाग्दा हामीले एउटा खबर थाहा पायौँ, नेपाली कवि एलपी देवकोटा (लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा) टर्मिनल क्यान्सरले गर्दा मृत्युशैया छान् । नेपाली संस्कारअनुसार उनलाई अस्पतालबाट ल्याएर घाटछेउ पुऱ्याइएको थियो । हामी त्यहाँ पुग्दा थुप्रै लासहरू दूषित नदीको ढुङ्गो चवतरोमा जलिरहेका थिए । ढुङ्गाको बसजस्तो आश्रय देखिने ठाउँमा देवकोटा लम्पसार थिए, छेउमै उनकी श्रीमती मात्रै हेरचाह गर्न बसेकी थिइन् ।

बरफका टुकाले भरिएको उनीसँग एउटा थर्मस थियो । बेला बेलामा बरफका टुकालेलाई उनका मुखमा थिचेर हाल्ने गर्थिन् । उनका आँखा औधी राम्रा थिए, तर कल्पनै गर्न नसकिने किसिमले उनी खिडसकेका थिए र टिठलाग्दा देखिन्थे । उनी बराबर छटपटाउँदथे । नजिकैको खोलाबाट लासहरूको गन्ध र धूँवा उड्थ्यो । अन्ततः उनी संशक्त भए र उनले हामीलाई उनको हात समाल्न भने । उनले मलाई आफ्ना कविता पाठ गर्न पनि भने । मैले सम्झिएका कविताहरू पाठ गरें । त्यति नै बेला हाम्रो ड्राइभर आइपुग्यो र जहाज नछुटाउने भए जाउँ भन्यो । नितान्त निस्तब्ध हामी कलकत्ता पुग्यौँ । भोलिपल्ट अखबार पढ्दा थाहा भयो, हामी हिँडेको केही घण्टापछि देवकोटाको चोला उठेछ । त्यो दिन रक्सी पिएर हामी मात्तियौँ ।

अब तीस वर्षपछि हेर्दा यस भ्रमणबाट गन अवे Gone Away पुस्तकमा जेजस्तो निस्कियो मेरो स्मृतिको अँध्यारोमा ओइलाइसकेका थिए । मैले भेटेका साँच्चिकैका स्मरणीय मानिसहरूमध्ये नेहरु र देवकोटाको मृत्यु भइसकेको छ । दलाई लामा पहिलेका जस्ता निर्भिक र जवान छैनन् । बेला बखत हाम्रो भेट भइरहन्यो । मलाई उनको मुस्कान हराएको कुराले खिन्न बनाउँछ । तर यो पुस्तकले कवितादेखि अलग एउटा सम्भावित वृत्ति विकासको बाटो देखायो । यस पुस्तकले समालोचनात्मक सफलता प्राप्त गर्‍यो र यसको राम्रो बिक्री पनि भयो ।

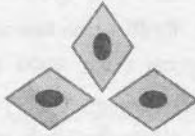
(अनूदित अंश डम् मोरेको *Never at Home: an autobiography*) बाट लिइएको हो ।)

डम् मोरेको परिचय

अङ्ग्रेजी/भारतीय कवि डम् मोरेको जन्म सन् १९३८ मा बम्बई (मुम्बई) मा भएको थियो । अक्सफोर्डमा अध्ययन गर्दाका वखत १९ वर्षको उमेरमा बेलायतबाट प्रकाशित पहिलो कवितासङ्ग्रह 'ए बिगिनिङ्ग' (A Beginning) विख्यात हथरडेन (Hawthorden prize) द्वारा सन् १९५८ मा पुरस्कृत भएको थियो । यो पुरस्कार जित्ने उनी त्यस बेलासम्मकै सबैभन्दा कान्छा र अश्वेत/गैरअङ्ग्रेज व्यक्ति थिए । त्यही पुस्तकले उनलाई अङ्ग्रेजी लेखकको रूपमा स्थापित तथा ख्यातिप्राप्त बनायो । काव्य कृतिहरूमा: 'पोयम्स' (Poems—१९६०), 'जोन नोवडी' (John Nobody—१९६५) 'एवसेनसेज' (Absences—१९८३) र सन् १९८७ मा प्रकाशित 'कलेक्टेड पोयम्स' Collected Poems १९५७—१९८७ प्रमुख छन् । उनले २३ वटा गद्य पुस्तकहरू लेखेका छन् । त्यसमध्ये उनको आत्मकथा 'माई सन्स फादर' (My son's father) र श्रीमती गान्धीको जीवनी 'Mrs. Gandhi' पनि समावेश छन् । यसको अतिरिक्त उनको पछिल्लो कृति हो, 'Never at Home: an autobiography' । यो आत्मकथा हो । उनी बहुप्रतिभाशाली व्यक्ति थिए । सम्पूर्ण रूसी साहित्य उनले केटाकेटी अवस्थामै अध्ययन गरिसकेको थिए । उनीजस्तो विश्वभ्रमण गर्ने कमै कवि/लेखक पाइन्छ । आफ्नो बारेमा उनी भन्दछन्, 'संसारमा सबै देशको मैले भ्रमण गरेको छु-मात्र अन्टारकटिका छुटेको छ किनकि त्यो देश होइन ।' बेलायत, हङ्कङ्ग र अमेरिकाबाट प्रकाशित हुने धेरै पत्र-पत्रिकाहरूको उनले सम्पादन गरिसकेका छन् र युद्ध संवाददाताको हैसियतले पनि उनले काम गरेका छन् । बेलायत, भारत, क्युबा र इजरायलबाट प्रसारण हुने BBC, ITV टिभि डकुमेन्ट्रीको आलेखक र निर्देशकको रूपमा समेत उनको उल्लेखनीय योगदान रहेको छ ।

एक जना जनरल (जर्नेल) को निमन्त्रणामा अक्सफोर्डको अध्ययन सकी २३/२४ वर्षको उमेरमा उनका साथी वेद मेहतासँग पहिलो पटक उनले नेपालको भ्रमण गरेका थिए । संयोगवश महाकविलाई उनले वेद महेतासँगै आर्यघाटमा भेटेका थिए । बेलायत फर्केपछि उनले GONE AWAY नामक पहिलो गद्य पुस्तक लेखे जसमा देवकोटासम्बन्धी 'Dying Poet' भन्ने एउटा लामो लेख सङ्कलित छ । पुस्तक सन् १९९० मा बेलायतबाटै प्रकाशित भएको थियो । डम् मोरेको मृत्यु २ जुन २००४ मा भएको थियो ।

इतिहासको शारदा वर्तमानमा पुनः
 ब्युँभिएको खुशियालीमा हर्षित बन्दै
 यसको उज्यालो भविष्यको लागि
 हार्दिक शुभकामना
 व्यक्त गर्दछौं ।

कुमारी बैंक लिमिटेड
 KUMARI BANK LIMITED
 COMPLETE BANKING
 Putali Sadak, Tel: 01-4232112

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रबाट थप पाठ्य
 सामग्रीका रूपमा प्रयोग गर्न स्वीकृत

सरकारी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूको लागि अति
 उपयोगी सामाजिक शिक्षा तथा भूगोल विषयको थप
 पाठ्य सामग्री बजारमा सर्वत्र उपलब्ध छ ।

आफ्नो प्रति आजै खरिद गरी लाभ उठाऔं ।

जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि.

सानोठिमी, भक्तपुर ।

फोन नं. ६६३०७८७, ६६३०७९६

फ्याक्स नं. ९७७-१-६६३०७८८

नेपाली साहित्यको
 ऐतिहासिक दस्तावेज शारदा
 को पुनः प्रकाशनले नेपाली
 साहित्यमा पुन्याएको
 योगदानको उर्जालाई
 निरन्तरता दिन सकोस् ।

नारायणवीर जोशी

दिवङ्गत स्रष्टाको अप्रकाशित रचना

स्व. केदारमान व्यथितका साथसाथ
प्रधानसम्पादक नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ

पारिजात - जगत : मरु दुष्टिमा
केदारमान व्यथित

मनुष्य द्वारा
वीरदान नामकका भूमिका
निर्वाह मरुद्वेका
सर्वोत्कृष्ट महाकाव्य हा पारिजात - जगत ।

मानव-व्यञ्जक प्राणिका दुष्टिली मनी हा मन
विशेष उल्लेखनीय सर्गद्वय हुन्
महाकाव्यका रस, माधुर्य, आलोक ।

रसालि - मुरव नी नी प्रतीक्षामा
उदय समृद्धि, शान्तिका
नी सम्भावनादके
अभिव्यक्त मरुद्वेका
वर्णित महाकाव्यका कवि हुन्
परमेश्वर ।

विज्ञान संस्कृत भाषी
भाषासम्पदक

(सौजन्य : नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ)

सबको बोलीमा सरस्वतीको वास होस् !

शारदा सरस्वतीको संवाहक बनोस् !!

ACE HOTEL & RESORTS

- Club Himalaya, Nagarkot
- Tea House Inn, Nagarkot
- Hotel Ambassador, Ktm.
- Marcopolo Business Hotel, Ktm.
- Hotel Trek-O-Tel, Pokhara

HOTEL AMBASSADOR

P.O. Box : 2769, Lazimpat, Kathmandu, Nepal
Tel.: 4411706, 4410432, 4414432, Fax: 977-1-4413641
E-mail: ambassador@ambassador.com.np, www.nepalshotel.com

इतिहासको **शारदा** वर्तमानमा पुनः
ब्यूँभिएको खुशियालीमा हर्षित बन्दै
यसको उज्यालो भविष्यको लागि
हार्दिक शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

चित्त रञ्जन नेपाली
माधवलाल कर्माचार्य

किराँती लोकसाहित्य कोकित्सालादेखि हेछाकुप्पासम्म

हाँ किराँती लोकसाहित्य भन्नाले पूर्वी नेपालको वनेपापूर्व वा तामाकोशीदेखि अरुण पूर्व मेचीसम्म मूलतः पहाडी इलाकामा क्रमैले वल्लो, माझ र पल्लो किराँत क्षेत्रहरूमा बोलिने दुई दर्जनभन्दा बढी मातृभाषाहरूको बहु-भाषिक, बहु-सांस्कृतिक तथा एकल जातीय समूहको लोकपरम्परामा आधारित लोकसाहित्यलाई इङ्कित गरिएको छ। दुई दर्जनभन्दा बढी यी भाषिक समूहहरूमा पुनरावृत्त हुने एउटै पात्र **कोकित्साला** औ **हेछाकुप्पा**को विभिन्न नामस्वरूपहरूको आफ्नै खालको महत्त्व भएकोले यो अनुसन्धानात्मक लेखमा यो वल्लो किराँत क्षेत्रको **कोकित्साला** पात्र पल्लो किराँतसम्म पुग्दा कसरी, कहाँ, कुन रूपमा परिवर्तन भएको छ भनी विश्लेषण गरिने छ।

यो पात्रको नाम परिवर्तनलाई अध्ययन गर्न तुलनात्मक ऐतिहासिक भाषाविज्ञान (Historical linguistics) को लेन्स प्रयोगमा ल्याइनेछ। यो एउटै मिथकीय पात्रले विभिन्न नाम धारण गर्नुको एउटै गुप्ती रहस्य भनेको एकै किराँती जातिहरूको बहु-भाषा नै हो। मिथकको प्रसङ्ग कोट्टयाउँदा यो आफैमा अर्थपूर्ण र सान्दर्भिक हुन्छ। मिथकबाटै कुनै पनि जनजातिको, इतिहास र संस्कृतिलाई बुझ्न सकिने (डा. दयाराम श्रेष्ठ स.२०४७ भूमिका) भएकोले यहाँ **कोकित्सालादेखि हेछाकुप्पासम्म**को खोजलाई अगाडि सारिएको छ। यसको एक अचूक माध्यमको रूपमा किराँती बहु-भाषालाई नै लिइएको छ। “एक जाति किराँती बहु-भाषा बहु-संस्कृति” का धनी ती किराँती भाषाहरू र भाषिक सम्प्रदायहरू वल्लो किराँतदेखि पल्लो किराँतसम्म निम्नानुसार छन्:

किराँती जातिको यी दुई दर्जनभन्दा बढी मातृभाषाहरूलाई पश्चिमी, केन्द्रीय र पूर्वी गरी तीन भौगोलिक भू-भागहरूमा विभाजन गरिएको छ। पश्चिमी (वल्लो किराँत) किराँती भाषाहरूमा हायु, कौँड्य (सुनुवार, मारपाचे, मुखिया; भाषिका सुरेल), जेरो(रु)ड (चौरास्या(से), बाअ्युड (श्रबाहिड), वाम्बुले (राढु, चौरास्या(से)), थुलुड, खालिड (खालुड), दुमी (रदु), तिलुड, चोस्कुले (तथ्याङ्ग उपलब्ध नभएको), दोरुडकेचा

डा. लाल श्रयाँकारेलु रापचा

(तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको), लिङ्खिम तथा केन्द्रीय (माझ किराँत) मा किरावा (श्रवा(१)न्तवा), रोदुङ (श्रचाभिलङ), मेवाहाङ, कुलुङ, नाछिरिङ, सोताङ तर स्वाडेश शब्दावली अध्ययन गर्दा नाछिरिङ र कुलुङको भाषिका जस्तो देखिने) बेलहारे, आठपरे (आठपहरिया, आठप्रे), छिन्ताङ (छुलुङ?), छिलिङ, पुमा (रोकोङ), लोहो(१)रुङ (उत्तरी र दक्षिणी), याक्खा, याम्फू (याम्फे), नेवाहाङ (साम, पोडयाङ?), चुक्वा (पोहिङ?), साम्(ङ)पाङ, वालिङ (?), खान्दुङ (?), मुगाली, फडदुवाली (पाङदुवाली) र पूर्वी (पल्लो किराँत) मा किराँती-याक्थुङ (लिम्बू, चोङ) हुन्; जसका पान्थरे, फेदाप्ये, तमरखोले र छथरे गरी चार वटा भू-भाषिकाहरू छन्। यी किराँती मातृभाषाहरूको केही विस्तृत जानकारी तल परिशिष्ट क मा प्रस्तुत गरिएको छ।

पूर्वी पहाड र हिमालमा छरिएर रहेको किराँती जातिको यति विघ्न मातृभाषाहरू, लोकसाहित्य र संस्कृति हुँदाहुँदै पनि शताब्दीऔं सम्म ओभेलमा परे। भरे, टुटे, फुटे अनि हराए र बिलाए। धेरै हराउने र बिलाउने क्रममा छन्। यहाँ यसै सन्दर्भमा भूमिका 'उत्तरआधुनिक प्रवेशको अराजक यात्रा' को एउटा पङ्क्ति उल्लेखनीय छ - "आदिम संस्कृति बोकेको सुन्दर किराँती मुलुकभित्र... कुर्कुच्चा डडाउने बिजुवाको नाच, खोक्वालुङको आत्मा, सुकुलुङमाको वियोगी सातो, माङको विचार, उल्टो पारेर काटिएको मलिबाँस, थिविक्मा चरी, बोहरीको रूखजस्ता आद्यबिम्बहरूको एथ्नोग्राफिक दृष्टिले अझ एथनिक संस्कृतिको दृष्टिले अत्यन्तै ठूलो महिमा छ। यी राष्ट्रका सम्पदा हुन्। यिनीहरूको गीत कहिल्यै गाइएन, केन्द्रमा ल्याइएन।"

यो संक्षिप्त अनुसन्धानात्मक लेखमा तिनै गीत नगाइएका र केन्द्रमा नल्याइएका किराँती लोकसाहित्यका एक मूर्धन्य पात्र ऐतिहासिक भाषावैज्ञानिक रूपले कसरी परिवर्तन भएको छ भनी केलाइने छ। यो पात्र ऐतिहासिक भाषावैज्ञानिक रूपमा मात्र नभएर सांस्कृतिक र मानवशास्त्रीय अध्ययनको हिसाबले पनि अति नै महत्त्वपूर्ण छ। ऊ नै एक यस्तो पात्र हो जसले किराँती मानवसभ्यताको क्रमलाई कुनै न कुनै रूपमा जोडेको छ। यसरी किराँती जातिलाई उसले नै एक सूत्रमा बाँधेको छ। ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको दृष्टिकोणमा फरक कति हो भने ऐतिहासिक कालक्रममा किराँती जाति, सभ्यता र संस्कृतिको संवाहक भाषा परिवर्तन हुँदै जाने

क्रममा भूगोलको विभिन्न भागहरूमा खचेलिप्पाका सन्ततिहरू बहु-भाषामा विभाजित हुन पुगेका हुन् र खचेलिप्पाको नाम पनि सहस्र फरक नामहरूमा पनि चिनिन लाग्यो।

यसरी यो एकै पात्र विभिन्न क्षेत्रका विभिन्न किराँती भाषाहरूमा कसरी र कति रूपमा परिवर्तन भएको छ, भन्ने तथ्यलाई यहाँ प्रस्तुत गरी हेर्नेछौं। ती निम्न छन्:

१. **कोक्तिशाला:** किराँती-बाज्युङ मातृभाषामा आदिम मिथकीय पुरुष पात्रको नाम मुगामाया राई (सं. २०५५: ६२-६५) अनुसार **कोक्तिशाला** हो। उनले आफ्नो स्नातकोत्तर शोधकार्यको लागि गरेको अनुसन्धान वल्लो किराँत क्षेत्र ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु जिल्ला क्षेत्रहरू नै मुख्य हुन्। यो भाषिक सम्प्रदायमा कसमेकम पनि ५ देखि ६ समूहहरू संलग्न छन् जुन परिशिष्ट क मा प्रस्तुत गरिएको छ। भाषिक रूपमा उनीहरू किराँती-कोँइचसँग अभिभाज्य छन्।
२. **खक्वेरे, तेवाम, खिँबाम:** यो नाम राजधानी काठमाण्डूपूर्व वल्लो किराँत क्षेत्रमा बोलिने किराँती-कोँइच भाषामा प्रचलनमा रहेको छ। तेवाम र खिँबामचाहिँ नारी पात्रहरू हुन्।
३. **खाक्चिलुपा:** यो सेतु पात्र किराँती-वाम्बुले मातृभाषामा **खाक्चिलुपा** (कृष्णजीत राई स. २०६२: २५-६) नामले चिनिन्छ भने जाउमो र ख्लिउमोचाहिँ कुटुम्बेरी चेली (प्रदीप राई स. २०६२: ४५-४८) नारी पात्रहरूका रूपमा आउँछन्।
४. **खक्चिलिक:** निकोलस आलेन (ई. १९७६ए: ९३) र वाला थुलुङ (सं. २०५९: १०६-११०) अनुसार किराँती-थुलुङ मातृभाषा (वल्लो किराँत) मा **खक्चिलिक** नामले पुकारिन्छ। यो पात्र वंशवृद्धिको नक्सामा पनि देखा परेको छ।
५. **खचिलिपु:** किराँती-साम्पाङ मातृभाषामा त्यही पात्रको नाम **खचुलुपा** (खगेन्द्र साम्पाङ-राई स. २०६२: ८ र २४) हो। उसलाई पुर्खाको रूपमा पनि मानिएको छ र वंशावली वृक्षमा उसले एक वृक्ष हाँगा ओगटेको छ।
६. **रचाकुले, तवामा र खियामा:** माझ किराँत खोटाङ जिल्लाको किराँती-रोदुङ वाग-आयाग्यामी यालुङछा (सं. २०५६: १७-२५) अनुसार उक्त पात्रको नाम **रचाकुले** वा **खचिलिप्या** हो। **खचिलिप्या** शब्दलाई **खचिले** पनि भनिन्छ र यो भाषामा यसको आफ्नै अर्थ छ। कथाअनुसार 'अगेनाको अर्घेलो दाउरा' भन्ने बुझिन्छ;

जहाँ तवामा र खियामाले भात पकाउँदा ऊ खुशीले नाचै गर्दा त्यो अर्घेलो दाउरामा ठोकिएर भात पोखिन्छ । त्यसैले रचाकुलेको नाम **खचिलिप्पा** भएको हो । यो नाम रतन्छाको भाषिकामा प्रचलित छ भने उसैलाई नेर्पा भाषिकामा **खोचिलिपा** (पुरुष), **तौवामा** र **खियामा** (नारी) भनिदो (एवर्ट ई.२०००: १४) रहेछ । यसरी नै बाम्साङ भाषिकामा उनीहरूको नाम **खोचिलिपा**, **तुवामा**, **खियामा** (पूर्ववत् ई.२०००: २९) मा परिवर्तन भइसकेको रहेछ ।

७. **खाक्वालप**, **ग्रोम** र **लास्सु**: वल्लो किराँत सोलुखुम्बु क्षेत्रको किराँती-खालिङ मातृभाषामा यो ऐतिहासिक पात्रको नाम सुएयोसी तोबा (ई.१९८३: ३३-४२) अनुसार **खाक्वालप** रहेछ । नारी पात्रको नामचाहिँ **ग्रोम** र **लास्सु**मा परिवर्तन भइसकेको रहेछ ।
८. **खक्चुलुक्पा**: पल्लो किराँत क्षेत्रमा बोलिने किराँती-मेवाहाङ मातृभाषामा उही नामले चिनिने पात्र **खक्चुलुक्पा** (करेन एवर्ट ई.२०००: ३, मार्टिन गेन्जले ई.२०००: २४८-७० एफएफ) हो ।
९. **खोप्सिलिक्पा**, **तोमा** र **खेमा**: माझ किराँतमा बोलिने किराँती-दुमीमा जर्ज भ्यान्ड्रम (ई.१९९३) अनुसार **खोप्सिलिक्पा**, **तोमा** र **खेमा** हो ।
१०. **खोक्चिलिप**: किराँती-कुलुङ भाषीहरू वल्लो किराँत क्षेत्रमा यो ऐतिहासिक पात्रलाई **खोक्चिलिप** र तिनै तवामा र खियामा दुई नारी पात्रहरूलाई खेउ र ल्होस (मार्टिनो निकोलेटी ई.२००४) भनी चिन्ने र चिनाउने गर्दछन् । कथा घटनाक्रमअनुरूप **खोक्चिलिप**की सङ्गीनी वेलिम हुन्छे ।
११. **कक्चिक्पा**: पल्लो किराँत क्षेत्रमा संखुवासभा जिल्ला र वरीपरीका किराँती-याम्पू (फे) मातृभाषीहरूको जनजिब्रोमा पुग्दा सो पुरुष पात्र **कक्चिक्पा** (रोलन्ड रूटर्जस् ई.१९९८: ४१८-४४२) नाममा चिनिन्छ ।
१२. **खोक्चुलुक्पा**, **खोक्चुलुक्पा**: खगेन्द्र शिवाकोटी (स.२०६२) ले कुनै पनि निश्चित भाषिक सम्प्रदायको नाम नतोकी 'साकेला सिली' शीर्षकको लेखमा माझ किराँतको रचाकुलेलाई **खोक्चुलुक्पा** र **खोक्चुलुक्पा** भनी लेखेका छन् । त्यसै गरी दुई नारी पात्रहरू जस्तै तवामालाई ताडवामा (श्रतावामा) र खियामालाई खेवामा पनि लेखेका छन् । कथा घटनाक्रममा **खोक्चुलुक्पा**को सम्पर्क

नालुङमा नारी पात्रसँग भएको देखाइएको छ । कथाअनुसार पक्का किराँती भाषामा सुम्निमालाई **निनामयाङ** (श्रननाममाङ) भनिन्छ । यहाँ सुम्निमा शब्दले खसीकरण (Hinduization/ Nepalization/ Aryanization) को प्रक्रियालाई जनाउँछ ।

१३. **खक्चुरुक्पा**: विभिन्न समध्वन्यात्मक नाममा परिवर्तन भएको रचाकुले किराँती-लोहो(र)रुङ मातृभाषीहरूको जिब्रोले **खक्चुरुक्पा** उच्चारण गर्दो रहेछ र **येछाकुक्पा** (हार्डम्यान मिति नभएको: २०४ र २१२, करेन एवर्ट ई.२०००: ३) पनि उच्चरण गर्दा रहेछन् । यो **येछाकुक्पा** नाम किराँती-किरावा को नाम **हेछाकुप्पा**सँग नजिक छ ।
१४. **खोक्चिलिप**, **कोक्चिलिप**: युवा किराँती साहित्यका अनुसारी राजेश राई (स.२०६२) द्वारा सङ्ग्रहित किराँती लोककथामा सो रचाकुले पात्र कण्ठ्य /क/ अल्पप्राणबाट कण्ठ्य /ख/ महाप्राण ध्वनिहरूमा परिवर्तन भएको देखिन्छ । पात्र र प्रवृत्ति उही भएता पनि उसको नाममा मात्र ध्वनि परिवर्तन भएको छ । तर नारी पात्र **तवामा** र **खियामा**चाहिँ मीना पात्रमा परिवर्तन भएका छन् । सम्भवतः यी पात्रहरू किराँती-किरावा भाषामा नामाकरण भएका हुन सक्छन् किनभने लोकसाहित्य सङ्कलनले उनको कृतिमा मातृभाषा समूहलाई प्रष्टयाएका छैनन् ।
१५. **हेछाकुवा**: अभै चाखलाग्दो कुरा के छ भने सोही पात्र रचाकुले वा खचिलिप्पा किराँती-किरावा मातृभाषामाचाहिँ **हेछाकुवा** (शिवकुमार श्रेष्ठ सं.२०४७: २८-३१) हुन पुगेको छ । तर यहाँ श्रेष्ठले पनि राजेश राईले जस्तै मातृभाषा समूह नछुट्टयाएकोले यही मातृभाषी समूह भनी तोक्न सकिने स्थिति रहेन । उनको कथा धनकुटा र यसका आसपासका क्षेत्रहरूमा सङ्कलन गरिएको हुँदा ६ थरै किराँती-याक्थुङ, किराँती-बेल्हारे, किराँती-आठप्रे, किराँती-छिन्ताङ आदि किराँती भाषीहरू बसोबासको भूमि भएकाले किराँती-किरावाको मात्रै नभएर अन्य भाषीहरूको नाम मिसिएको हुनसक्ने सम्भावनालाई नकार्न सकिदैन । उनै पात्रको नाम वर्तमान (जो सृष्टा भोजपुरका हुन् अनि किराँती-कोयु भाषा समूहका र किरावा वक्ता हुन्) ले आफ्ना दुवै कृतिहरूमा **हेछाकुप्पा** (वर्तमान स.२०५५, २०५७) नै उल्लेख गरेका छन् । यस्तै रवि, इलामका भाषावैज्ञानिक (जो आफै रोडुङ हुन् र किरावा वक्ता अनि किरावाकै अनुसन्धाता पनि हुन्) नोबलकिशोर राई

(ई.१९८५) ले सो पात्रलाई हेच्छकुप्पा भनी लेखेका छन् । अनि नारी पात्रहरूचाहिँ तइवामा र खियामा भएका छन् जो माझका नारी पात्रहरूसँग केही रूपमा भए पनि तादात्म्य राख्दछन् । उनै पात्रलाई राजन मुकारुड (ई.२००५: ५६) ले हेच्छकुप्पा पनि बताएका छन् ।

यहाँ अर्को अति नै महत्त्वपूर्ण विश्लेषणको पक्ष भनेको पल्लो किराँत क्षेत्रका किराँती-याक्युडमा सो पात्रहरूको लोप र पत्ता लाग्नु नै हो । रापचा (सं.२०६३: १५) ले ती पात्रहरूलाई किराँती-याक्युडमा भने लोप भएका भनेका छन् तापनि एउटी नारी पात्र भने हालसालै चलचित्रमा पुनर्जीवित भई खेयडना भएर भुल्केकी छन् । मुन्धुममाथि निर्माण गरिएको चलचित्र **खापुन्ना मुरडना**को राजकुमार आइदेम्बेकृत कथामा परेकी आदिम नारी जो अलौकिक गतिविधि प्रदर्शन गर्न सक्ने पात्र हुन् र सोही पात्रको नाम खेयोडना पनि हो । तर्सथ, खेयडना, खेयोडना र खियामा पात्रहरूको बीचमा ऐतिहासिक बन्धन (link) अवश्य पनि छ ।

हामीले माथि धनकुटा क्षेत्रमा हेछकुवा को प्रसङ्ग उठाउँदा र भन्थौं कि यो हेछकुवा किराँती-किरावा बाहेक अन्य किराँती भाषीहरूमा पनि हुन सक्छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा किराँती-आठप्रे (आठपहरिया) मा सो पात्र परिस्थितिवश कतै लुकेर वा अर्कै रूप लिएर बसेको हुनसक्ने सम्भावनालाई तुरुन्तै नकार्न सक्ने स्थिति भने छैन किनकि अधि भनेरै राजेश राई र शिवकुमार श्रेष्ठका सङ्कलनहरूमा भाषिक सम्प्रदायलाई इङ्गीत गरिएको छैन । को, कहाँ, कुन क्षेत्र र भाषिक सम्प्रदाय भनी तोकिएको भए यो अध्ययनमा केसा केसा गरी केलाउन सकिने थियो जसरी वल्लो र माझ किराँतका किराँती भाषीहरूबीच केलाइएको छ ।

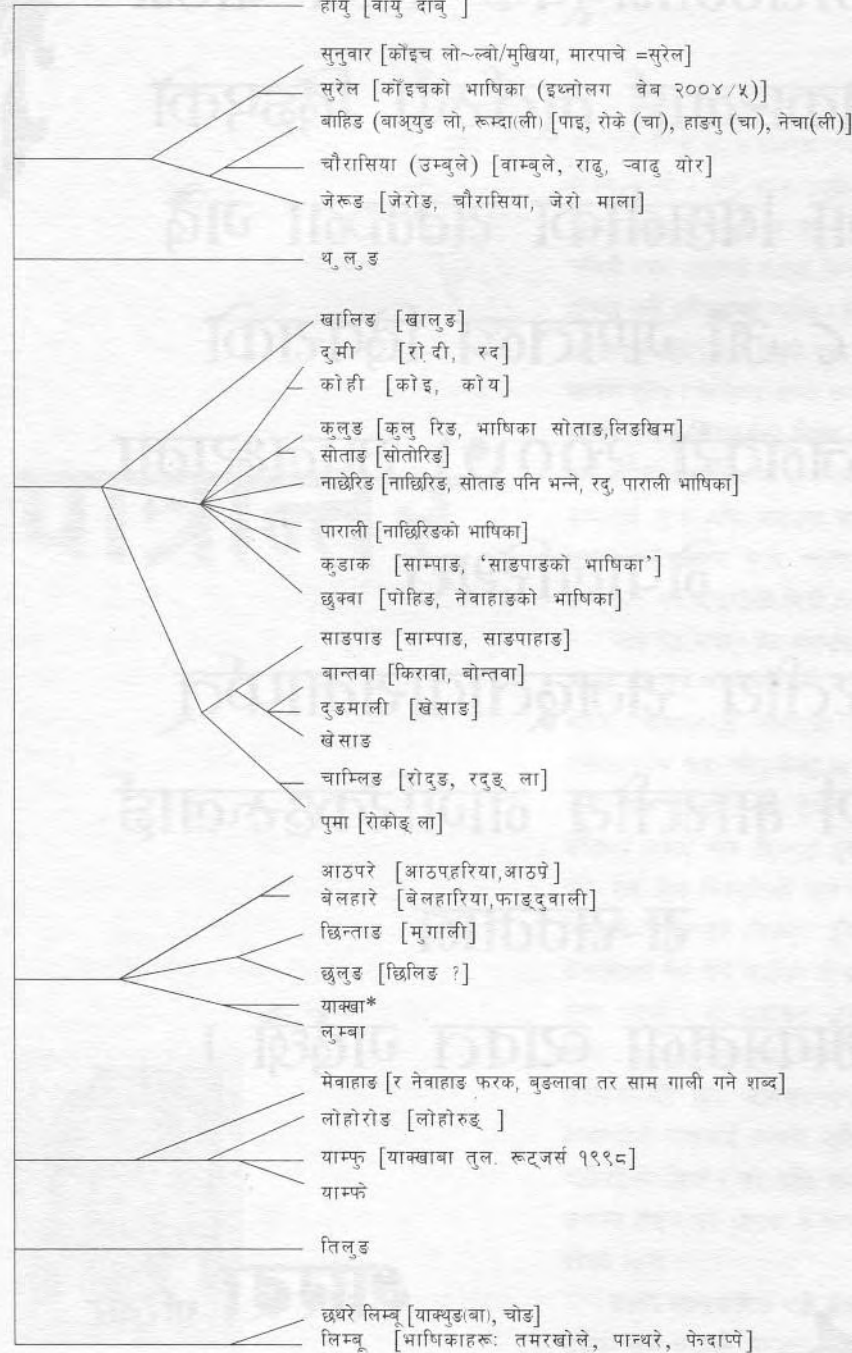
यसरी वल्लो किराँतदेखि पल्लो किराँतसम्मका किराँती लोककथाहरूमा कोकितसालादेखि हेछकुप्पासम्मलाई पहिल्याउँदै जाँदा एक समयको एकै पात्र पनि विभिन्न नामहरूमा परिवर्तन भएका रहेछन् भन्ने गाँठी कुरा छर्लङ्गा हुन्छ । यसो हुनुमा भूगोलको विभिन्न भाग, खोला-नाला र समयको अन्तराल नै परिवर्तन मुख्य कारकीय तत्वहरू देखा पर्न आउँछन् । भूगोल र समय अन्तरालसँगै भाषा र संस्कृतिमा पनि विचलन र परिवर्तन आएको स्पष्ट हुन्छ । यसमा भू-भाषिका (geolect) मात्रै जिम्मेवार नरहेर व्यक्तिभाषिका (ideolect) को पनि उत्तिकै भूमिका रहन्छ । सबैभन्दा पहिले माझ किराँत क्षेत्र खोटाङ जिल्लाको तीन समीप गाउँहरूलाई यहाँ प्रस्तुत गरी हेर्दा पुन्छ ।

त्यही रचाकुले वा खचेलिप्पा अनि तवामा र खियामा खोटाङ, रतन्छा गाउँबाट नेर्पा गाउँमा पुग्दा खोचिलिपा (पुरुष पात्र) तौवामा र ख्लियामा (नारी पात्र) मा परिवर्तन भएका रहेछन् । यसरी नै बाम्राङ गाउँमा पुग्दा खोचिलिपा र ख्लियामाचाहिँ परिवर्तन भइसकेका रहेनछन् र तवामा, तौवामा र तुवामाचाहिँ केही न केही रूपमा ध्वनि परिवर्तनमा परिसकेका रहेछन् । यी ती गाउँहरू आज पनि पैदल यात्रा गर्दा ४-६ घन्टाको फरक दूरीमा मात्रै अवस्थित छन् । यति सानो दूरीमा त फरक देखा पर्छ भने वल्लोदेखि पल्लो किराँत क्षेत्रसम्ममा पुग्दा फरक देखा नपर्ने कुरै भएन । एवं रीतले किराँती-किरावामा पनि मुकारुड टोलतिर थोरै रूपमा भए पनि परिवर्तन भएको पाइयो । जस्तै: राजन मुकारुड हेच्छकुप्पा हिज्जेमा अभिलेख गरे भने वर्तमानले हेछकुप्पा हिज्जेमा अभिलेख गरेका छन् । यस्तै रवि, इलामतिर पुग्दा डा. नोबलकिशोर राईले हेच्छकुप्पा हिज्जेमा अभिलेख गर्नुभएको छ । ऐतिहासिक भाषाविज्ञानको दृष्टिले समग्र रूपमा परिवर्तनको दिशालाई अवलोकन गरी हेर्दा तीनै किराँत क्षेत्रहरू /क, ख, ह/ संघर्षी ध्वनिहरू बीचैमा व्यतिरेकी भएर अस्तित्वमा छन् । त्यो व्यतिरेकीको स्पेस 'स्थान' भनेको सियोको टुप्पो जति छुभन्दा अतिशयोक्ति हुँदैन । किराँती-याक्युडको कुनै न कुनै इलाकातिर हेछकुवाको भग्नावशेष पाइनु नै पर्ने हो जसरी खेयडना, खेयोडना, खियामा, खेवामा, ख्लियामा, ताडवामा, तावामा, तेवाम, खिँबाम, ख्लिउमो, तोमा र खेमा आदिबीच पाइन्छ ।

यसरी नै कक्किन्नक, कोकितसाला, कोक्चिलिप, खक्चेरे, खचिले, खक्चिलिक, खक्चुलुक्पा, खक्चुलुप्पा खक्छुरुक्पा, खाक्चालप, खचिलिप्पु, खाक्चिलुपा, खोक्चुलुक्पा, खोप्सिलिक्पा, खोक्चुलुक्पा, खचेलिप्पा, खोचिलिपा, खोक्चिलिप, येछकुक्पा, हेछकुक्पा, हेच्छकुक्पा, हेच्छकुक्पा, हेछकुक्पा र रचाकुलेले एक जाति किराँती बहु-भाषा बहु-संस्कृतिको अवधारणलाई अक्षुण्ण राख्दछन् भने बहु-भाषा र बहु-संस्कृतिलाई भने यो एक जातिले संरक्षण र संवर्द्धन गरिराख्नु पर्दछ बहु-भाषी र बहु-संस्कृतिको खानी भनेर चिनिने नेपाल राष्ट्रका खातिर । उनीहरूको बीचको भिन्नताको बहस भनेको जति कोकितसालादेखि हेछकुप्पासम्म अर्थात् खचिलिप्पा र तवामा खियामामा छ त्यति नै हो । त्योभन्दा घटी पनि होइन र बढी पनि होइन ।

परिशिष्ट: किराँती भाषावृक्ष

वल्लो, माभ र पल्लो किराँत क्षेत्रहरूमा बोलिने सबै किराँती मातृभाषाहरू र सम्भावित समूह

आत्मसत्मानपूर्वक बाँचन पाउने
अधिकारलाई मूर्तरूप दिइएको
नौलो बिहानीको सतम्ना गर्दै
५८ औं गणतन्त्र दिवसको
(२६ जनवरी २००७) उपलक्ष्यमा
नेपालस्थित
भारतीय राजदूतावासमार्फत्
सम्पूर्ण भारतीय नागरिकहरूलाई
स-सत्मान
शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

शारदा परिवार

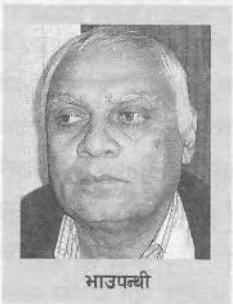
क

पात्रान्तर

थाकारले आफ्ना पुराना पात्रहरूमध्ये भेटघाटका लागि एउटालाई चयन गर्‍यो । त्यो पात्र त्यतै कतै अर्थात् कथाकारकै टोलछेउछाउमै बस्थ्यो र भेट्न जान पनि सजिलै थियो । नजिकै । तर उसलाई शङ्का थियो— पात्र पुरानो डेरा छोडेर अन्यत्र कतै सरिसकेको नहोस् । त्यसो गरेको भए भेटघाटको सम्भावना रहँदैनथ्यो । उसले पत्ता लगायो । पात्र पुरानै डेरामा कायम रहेछ । त्यतिका लामो अवधिसम्म पात्र त्यही डेरामा डटेको पाइनु आश्चर्यको विषय पनि थियो । एउटै डेरामा वर्षौं जमेको पात्रको कथा समाप्त भएको मान्न सकिँदैनथ्यो । कथालाई अभि अधि बढाउन सकिने रहेछ । कथाकार यो सम्भावनाले उदास भयो, कारण उसको अब कथा लेख्ने उत्सुकता मर्दै आइरहेको थियो ।

पात्र भेट भयो । भेट भएपछि परिचय नवीकरण भयो । यसरी यो पात्र अन्य पात्र भन्ने विस्तारै विस्मृतिमा बिलाउने भएन । कथाकारले जीवनका छ दशकभन्दा बढी वर्ष अवरोहपूर्वक पार गरिसकेको छ । उमेरका कारण उसको स्मृति क्षीण भइसकेको छैन तैपनि भूलुक्क सम्भन्ने गरिएका कतिपय यस्ता पात्र विस्मृत हुँदै गएका छन् । कथाकार पनि एक दिन विस्मृतिको पात्र बन्नेछ । यसरी सबै पात्र विस्तारै एकैनासले विस्मृत हुँदै जाँदा रहेछन् । अहिले कथाकारले भेट गर्न गइहेको यो पात्र पनि फन्डै विस्मृतिमा लुप्त भएको ! यो पात्रसित उसको धेरै सङ्गत भएको थियो । पात्र र कथाकार । एक प्रकारको गाढा परिचयमा उनीहरू धेरै दिन साथसङ्गतमा रहे । त्यस अवधिमा कथाकारले पात्रलाई आफ्नो कुनै एउटा कथामा ल्याउन चाहिरहेको थियो । तर पछि कथाकारले पात्रलाई आफ्नो कथामा होइन बरु पात्रमा नै आफू प्रवेश गरेर कथा लेख्नु परेको थियो ।

यद्यपि पात्रहरूसित बढी सङ्गत गर्नु ठीक हुँदैन भन्ने उसको उस बेलाको मान्यता थियो । पात्रसित धेरै सङ्गत

भाउपन्थी

गन्यो भने उही-उही पात्र घरिघरि कथामा ठाउँ माग्न आइराख्छन् । पात्रलाई कुनै एउटा कथामा ल्यायो अनि त्यही कथासितै उसको सङ्गतलाई पनि समापन गरिदियो । तर यस पात्रसित अलि बढी सङ्गत भइदियो । यसरी उति बेलाको त्यो मान्यता यस पात्रको प्रसङ्गमा काम लागेन तर त्यस मान्यतासित यो भेटघाटले सरोकार राख्दैनथ्यो ।

अहिले कथाकार खाली थियो । फुर्सतमा । जीवनबाट निवृत्त भएजस्तो । यस्तो बेलामा आफ्ना यस्ता पुराना पात्रहरूसित भेटघाट गर्दा हानि थिएन ।

कथाकार एउटा कालखण्डको साक्षी थियो । त्यस किसिमको साक्षी जससित उस बेलाका घटनाहरूबारे बयान लिइएको छैन । तर कतिपय मुद्दा उसको साक्ष्यबिना टुङ्ग्याइसकिएकाले उसको बयानको महत्व अब समाप्त भइसकेको छ । त्यस कारण उसमा अहिलेसम्म एक प्रकारको तटस्थता पनि कायमै छ । कथाकारको साक्ष्यका विषयमा शङ्का गर्ने ठाउँ पनि छैन । उसले इतिहासका विभिन्न घटना भोगेको छ । ऊ यसर्थ भोक्ता पनि हो । तर अहिले कथाकार भेट्न गइरहेको पात्रको सन्दर्भमा भने पात्र स्वयम् नै भोक्ता थियो र ऊ भने पात्रको भोगाइको कथाकर्ता ।

'कसो, सन्धै ?' पात्रलाई भेटेपछि कसरी संवाद सुरु गर्ने भनेर एकदुई आरम्भक पङ्क्ति ऊ सोच्दै छ । यति वर्षसम्म नभेटेकोमा पात्र रुष्ट पनि हुन सक्छ । पुरानै डेरामा पात्रले आजीवनजसो बसोबास गरेर घर नबनाएकोमा सोध्न सकिन्थ्यो— 'घर बनाएका रहेनछौं । यतिका वर्ष एउटै डेरामा ? घरधनी उही हो कि फेरियो ?' घरको प्रसङ्ग किनभने कथाकार आफू एउटा घर बनाएर बस्न सकेको छ । घर बनाउन सकेकोमा ऊ 'पुख्यौली सम्पत्ति बेचेपछि तानतुन पारेर एउटा घर त बनाइछाउँ' भन्ने दावी गर्छ । पुर्खा भन्नाले कथाकारले आफ्ना बाबु र हजुरबाको नाम मात्र जान्दछ । त्यसअधिका बाँकी विस्मृत छन् । श्राद्ध गर्दा गोत्रमा सगोल आउने गर्छन् । घृतकौशिक उसको थर हो भने आदिपुरुष कौशिक ऋषिदेखि ऊसम्म, सबै । यस्तो भन्नुको अर्थ के भने कौशिक ऋषिदेखि कतिले घर बनाउन सके वा सकेनन् तर उसले सक्थे— राजधानीमा एउटा पक्की घर ।

तर ती सबैलाई मुखेर उसले भन्ने गरेको छ आफ्नो पुख्यौली सम्पत्ति, र त्यही सम्पत्तिमध्ये, जाने कुन पुस्तादेखि हो बन्डा गर्दै आउँदा उसको अंशमा परे जति सबै बेचबाच गरेर र आफ्नो केही आर्जन मिसाएर तानतुन गरी एउटा बस्ने घरसम्म मैले बनाइछाउँ भनेर ऊ गर्व गर्छ ।

यता आउनुअघि कथाकारले सोधखोज गरेअनुसार त्यो पात्र उसले कथामा छोडेकै अवस्थामा रहेछ । डेरामा । डेरा सरेको मात्र भए पनि उसलाई सन्तोष हुने थियो । कथाकारले पात्रलाई त्यही पुरानो डेरामा भेट्दा बूढो भएको पायो । पात्रलाई भेटेपछि उसलाई लाग्यो ऊ पनि यो पात्रसितै बूढो भएछ । बूढो हुने नियम प्रतिपादक समयचक्रले उसलाई पनि जीर्ण पार्दै ल्याएको कुरा उसले अनुभव गन्यो ।

तर पात्रले उसलाई तत्कालै चिन्यो । उनीहरूबीच आत्मीयता थियो । उसलाई राम्रो लागेको कथामा छापिएको पात्र थियो ऊ तर यस बेला अलि खिन्न थियो । कथाकारलाई भेटेर पनि उसको अनुहारमा उज्यालो आएन । विगतमा उसको र कथाकारको राम्रै उठबस थियो । कुनै खास रचनामा आएको पात्रसित लामो अवधिसम्म उठबस गर्ने बानी कुनै-कुनै कथाकारमा हुन्छ । उसरी सङ्गतमा आएजति मानिस वा साथीसङ्गी सबै तिनमा भएको चारित्रिक विशेषताको न्यूनताका कारण पात्र हुँदैनन्, कथामा लिइँदैनन्, चित्रण गरिँदैनन् । पात्रता-पात्रताबीच भेद हुन्छ । उसले पनि यस पात्रबारे धेरै सोच-विचार गरेपछि उसको पात्रतामा विश्वास लागेर कथामा उभ्याएको थियो । भनिसकियो, कथा उसको थिएन, पात्रकै थियो, पात्रकै जीवनको ।

उसको बुझाइअनुसार पात्रको भित्री जीवनका गतिविधि र अवस्था अध्ययन नगरेसम्म कथामा यथार्थ आउदैन । उसले त्यस पात्रको धेरै भित्री अध्ययन गरेको हो, यद्यपि पात्रलाई यो कुरो थाहा नभएको पनि हुन सक्छ । अहिले भेट्दा पनि पात्रले आफूलाई कथाकारको पात्र नमानेको हुन सक्छ । पात्रको स्वतन्त्र व्यक्तित्व हुन्छ । अर्थात् पात्रमा त्यो स्वतन्त्रता अद्यापि कायमै थियो । स्वतन्त्र त ऊ थियो नै र स्वतन्त्र हुनाको कारण सुख नभए पनि दुःख ऊ अहिलेसम्म स्वतन्त्रतापूर्वक भोगिरहेको थियो । कथाकारले पायो समय बदलिए पनि पात्रको यथार्थ अरू विषयमा जस्तै बदलिएको रहेनछ ।

पात्रको डेराको ढोका ढकढकाउँदा उसकी श्रीमतीले ढोका खोलेकी थिई । पछि, उसले देख्यो पात्र ढोकापछाडि आएर उभिएको र पात्र एकदमै बूढो भइसकेको । पात्रका वरिपरि उसको गरिबी भैँ उसका परिवार भूमिमाएर उभिएका छन् । उस बेला ऊ परिवारलाई हुर्काउने-बढाउने र लायक बनाएर छोड्ने उत्साहमा थियो । त्यो समय र अहिलेमा फरक थियो । पात्रको छोरो पात्रजस्तै भएछ । देखिन्छ पनि त्यस्तै । सट्टाभर्नामा बिँडो थाम्न आएजस्तो । बिहे पनि भइसक्यो होला । पात्रको पुरानै चारित्रिक विशेषता जस्तै अहिले पनि उसको परिवारले पुराना लुगाहरूलाई भरसक सफा गरेर लगाउने चलनको पालना गरिरहेको देखियो । गरिब हुनु तर सफासित । छोरो बूढो भइसकेको बाबु पात्रभन्दा बढी गम्भीर थियो । छोरीहरू बढिसकेका, बिहे भइसकेका तर विपन्न- पात्रबाट थाहा पाएअनुसार । उत्तरयथार्थवादमा प्रवेश गरेका पात्रहरूको निरन्तरता यस्तै हुनु पर्ने हो भन्ने लाग्यो कथाकारलाई ।

आज उनीहरू सल्लाह गरेजस्तै यसरी एकै ठाउँ जम्मा भएका रहेछन् । कथाकारले आफू आउने खबर गरेको थिएन । फेमिली गेट-टुगेदर पनि हुन सक्छ । तर कथाकारलाई उनीहरूले फेमिलीभित्रकै मान्न अनकनाइरहेको आभास भइरहेथ्यो ।

पात्रले नै पहिले अभिवादन त गर्‍यो तर खल्लो र अनिच्छापूर्वक । ऊ कथाकारलाई देखेर खुसी भएन । पात्र अहिले निभ्दै आइरहेको देखियो । उमेरको दुष्प्रभाव पनि हुन सक्थ्यो अथवा गरिबीको पनि । पात्रको यो अवस्थाले कथाकारलाई अलिक दुःख पनि लाग्यो । कथामा पात्रको यथार्थ चित्रण गर्नु र वास्तविक जीवनमा, आवश्यक परेमा, पात्रलाई त्यस यथार्थबाट उद्धार गर्नु फरक हुन्छ । पात्र जागिरे थियो । अहिले रिटायर भइसकेछ । पात्र पिउने पनि गर्थ्यो कथाकारसितै बसेर । कथाकार अर्थात् सर्जक र पात्रबीच आत्मीयताको सघनता संगै बसेर पिउनुले पनि जनिन्थ्यो ।

पात्रले भन्यो, 'यति धेरै वर्षपछि ? म त हेर्नुस्...'

'धेरै वर्ष भएछ । आज त भेट्छु भनेर आएको । अरु के छ त ?'

पात्रलाई उसको यो सोधाइ 'अरु के छ त ?' भन्ने बिभाएछ । कथाकारले आफ्नै पात्रको खोजखबर गर्दै न र उसमाथि 'अरु के छ त' भनेर उधारो असुल गर्ने लिचचडले भैँ सोधि पनि रहेछ ।

'यो तपाईंले कहाँ ल्याएर छोड्नुभो हामीलाई ?' यथार्थमा पात्रले त्यस्तो सोधेर आफ्नो गुनासो पोख्न चाहेको थियो- सम्पूर्ण जीवनप्रति । तन्नेरीमा उत्साही र आशावादी भए पनि मुक्त हुन नसकिने सनातनी गरिबीका कारण त्यति बेला नै पात्रभित्र यो अवसाद थियो । हो, पात्र उत्साही थियो । तर पात्रको युवाकालको उत्साह पिँजराभित्र फुरफुर गरेर नाच्ने चराको जस्तो थियो । कुनै प्रभामण्डल र उज्ज्वल सम्भावना नभएको । पछि कथाकारले उसलाई भेटेपछि, उसको अध्ययन गरेपछि- अध्ययन पनि के र ? कथाकारले आफ्नो जीवन र पात्रको जीवनका समानताहरूलाई संयोजन गरेर लेखेको कथामा उसलाई पात्र बनायो । कथाकारले पात्रको युवाकालको उत्साहले प्रेरित भएर उसलाई कल्पनामा उडिहिँड्न सजिलो पर्ने पौराणिक वा लोककथाको पात्र जस्तै बनाउने चाहना राख्यो होला । तर कथामा त्यस समय यथार्थ लेख्ने लहर थियो । कथानायकलाई उसको यथार्थभन्दा बढाएर कल्पनालोकको सुखी, सम्भावनापूर्ण, धीर, उदात्त र प्रसिद्ध नायक बनाउनु थिएन । त्यस्तो कथालाई अयथार्थवादी-पलायनवादी कथा भनिन्थ्यो । कथाकार त्यस्तो कथालेखक भनेर आरोपित हुन चाहँदैनथ्यो । कलम उधाएर बसेका आलोचकहरूको डर थियो ।

'हाम्रो समाज र जीवनको सत्य नै गरिबी थियो र छ, त भन म के गर्न सक्छु ? तिमिले थाहा छँदै छ, त्यति बेला पनि यही गरिबी नै यथार्थ थियो र अहिले पनि त्यही छ । गरिबीले पीडित पात्रहरू यथार्थको माग थिए । के गाउँ, के सहर दुवै क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जनजीवनको वास्तविकता पनि तिम्रै जस्तो त थियो ।'

उसले कथाकारको कुरा तत्कालै स्वीकार गर्न चाहन तर प्रतिवाद पनि गरेन । कथाकार बोलिरहँदा उसले मुख अर्कीतिर फर्कायो । मानौँ उसले कथाकार र जीवनप्रति रहेको असन्तुष्टि बिनाढाकछ्छोप व्यक्त गर्न चाहिरहेको देखियो । कथाकारले

सोच्यो- यो पात्रको माध्यमबाट त्यस बेलाको गरिबीको यथार्थलाई अगाडि ल्याउन चाहनु गलत थियो र ?

उति बेला यो पात्रले आफू यस कथाकारको एउटा कथाको पात्र भएको थाहा पाएको थिएन । कुनै उपायले पछि थाहा पायो । कुनै उपायले थाहा पाएको भन्नुभन्दा पनि कथा पढेपछि ऊ आफू त्यस कथाको पात्र भएको थाहा पायो । उस बेला कथा पढेपछि पात्र अलि उदास भएको हो । कथा पढेपछि पात्रको मनमा लाग्यो- कथाको यथार्थ बदलिएन भने ? उसलाई पात्रत्व अस्वीकार थिएन । कथाको यथार्थ अत्यन्त मारक थियो । कथाको यथार्थमा पात्र अपरिवर्त्य रूपमा जकडिएको थियो । गरिबीबाट मुक्ति थिएन । कथाको परिवेश असम्भावनापूर्ण थियो । त्यस्तोमा पात्रको जीवन र भविष्य एकदमै अन्धकारमय देखिन्थ्यो । ती सबैलाई पात्रले पचाएको थियो तर यति धेरै समयपछि अहिले कथाकार उसको अगाडि उभेदा पात्रले उसलाई दिएको पात्रत्वको खोल स्वीकार गर्न मानिरहेको थिएन । कथाकारले पायो- पात्र अलि विद्रोहतिर उन्मुख छ । यो उमेरमा पनि उसले विद्रोहको पातलो बाटो समातेको लाग्यो । विद्रोह उसको मुखरित थिएन, दबेको थियो । मनमनै खुसी पनि लाग्यो । पात्रले यथार्थवादी रचनागत पात्रत्व स्वीकार गरिरहेको छैन । ऊ कथाबाहिर उभिएर आफ्नो व्यक्तित्वसहित कुरा गर्ने आँट गरिरहेछ ।

कथाकार अर्को कुरा पनि सम्भरहेछ । उति बेला पनि यो पात्र संवादमा कम, वर्णनमा बढी आएको थियो । उसका निजी संवादहरू केही थिएनन् । उसको भित्री छटपटी बाहिर आउन दिइएको थिएन । कथाकारले त्यसतिर अहिले अलि ध्यान दियो । यो एउटा अर्कै एउटा भएको रहेछ । संवादले पात्रको व्यक्तित्वको संवहन गर्छ । त्यसलाई न्यून गराएर कथाकारले, भलै कथा त्यही पात्रको थियो, आफ्नो मनोगत अवधारणा उसको चित्रणमा थोपरेको पो थियो कि ? त्यसैले यस बेला कथाकारभन्दा पात्र बढी संवादशील भएर भिन्न देखिन चाहेको होला । तर त्यस्तो पात्रगत व्यक्तित्वको भिन्न पहिचानका लागि ऊ बलियो गरी बोलिरहेको थिएन । मात्र गुनासो गरिरहेको थियो- 'यो तपाईंले कहाँ ल्याएर छोडनुभो हामीलाई ?' भन्नेमा । त्यति पनि उसले बोल्थ्यो । यथार्थवादको नाममा कठपुतली पात्र बनाइनुको प्रतिवादमा ।

समय, कथाकारले भोगेको विगत छ, दशकमा, धेरै भिन्न भएर आइसकेको छ । सात साल, सत्र साल, छत्तीस साल, छचालीस साल र त्रिसठ्ठी सालको यो खण्डमा उसको पात्रत्व फेरिनु निश्चित थियो । अर्थात् उसले अब कसैको पात्रत्व स्वीकार गर्न नचाहने स्वतन्त्र थियो । यसरी पात्रको आन्तरिक संरचना र जीवनदृष्टिमा परिवर्तन अथवा भोगाइहरूमा नै आमूल परिवर्तन आइदिनुपर्ने अनिवार्यता देखिन लागेको थियो ।

कथाकार ढोकामै उभिएको थियो । उसका छोराछोरी विपन्न भए पनि उनीहरूभन्दा अलि ठाँटिएको कथाकारलाई उनीहरूले धेरै रुचाएजस्तो लागेन । गरिब केटाकेटीमा आगन्तुकप्रति देखाइने अलि बढी चासो त्यहाँ पाइएन । उसरी ती सबै वयस्क र घरगृहस्थीसहितका भइसकेका थिए । घरगृहस्थीभिन्न छिरेपछि, व्यक्तिको सामाजिक उपस्थितिमा परिवर्तन आउँछ । अघि ढोका ढकढकाएपछि पात्रकी श्रीमतीले ढोका खोलेकी हो । कुनै नयाँ व्यक्ति भेट्न आएको र उसको नवीनताले उनीहरूलाई प्रभाव पार्न भन्ने उनीहरूले अपेक्षा गरेजस्तो थियो । तर कथाकार स्वयम् पनि एउटा पात्र- उही पुरानै पात्र त थियो । वर्तमानमा बाँच्ने व्यक्तिबाट विस्थापित भएर आफ्नो अतीतमा रमाउने पात्र- उस्तै पुरानो, रूढ र आफ्ना अतृप्तहरूलाई पात्रमाथि थोपरे । यो त्यस पात्रले अहिलेसम्म स्वयम् कथाकार जुन एउटा पात्र हो र उसले स्रष्टा भएर कथामा उपस्थित गरेको पात्रत्वका बीच विद्यमान संवादहीनताका आधारमा थाहा पाइसकेको थियो ।

पारिवारिक दायित्व पूरा गर्दा-गर्दा नभ्याएर फ्याड्लोजस्तो भइसकेको लाग्यो उसलाई यो पात्र । संवादका लागि कथाकारले भन्यो, 'तिमी धेरै फेरिएका रहेछौ ।' पात्रले त्यसको कुनै जवाफ दिएन । 'भिन्न आउनुस् पनि भनिरहेका छैनौं तिमी ?' पात्र हुनुको पात्रत्वबारे कथाकारले उसलाई सम्झना गरायो । उसले मात्र होइन उसका परिवारमध्येका कसैले पनि ऊप्रति उत्सुकता देखाइरहेको थिएन । पात्रले कथाकारको कुरालाई खासै महत्त्व दिएन र बरु सुस्तरी भन्यो, 'तपाईं र मेरो सम्बन्ध परिवारलाई थाहा नहोस् । म अब तपाईंबाट स्वतन्त्र छु ।'

परिवारकाहरू पात्रको र कथाकारको सम्बन्धले विचलित हुने वा उत्सुक हुने छाँटका देखिएनन्। बरु उल्टै कथाकारले उत्सुक भएर सोधो, 'किन ?'

यस पल्ट पात्र खिसिक्क फिक्का हाँसो हाँस्यो, मानौं उसको हाँसोले एउटा निष्फल परिच्छेद समाप्त भएको सूचना दिइरहेको छ। कथाकार त्यो अनुभव गरिरहेको थियो तैपनि ऊ ढीठ भएर त्यहीँ उभिइरह्यो। कथाकार पात्रको अवज्ञा देखेर मनमनै विचलित थियो। अलिकति अपमानबोध पनि भइरहेको थियो— पात्रले चिन्न स्वीकार गरेर पनि भित्र लगेर बसाउने आदर नदेखाएकोमा।

'समय यो नयाँ छ तर हामी उही पुराना पात्र भएनौं र ?' पात्रले गम्भीर भएर भन्यो, 'अहिले हाम्रो पात्रत्वको ऐतिहासिक महत्त्व समाप्त भएको छ।' उसको भनाइ सही थियो। समय यो जति बदलिएको छ त्यसअनुसारका पात्र समयले पाइरहेको छैन। त्यसमाथि समयले कथाकारलाई सर्जकत्वबाट ओरालेर पात्रत्वमा स्थापित गरिदिएको छ। किनभने कथाकारमा समयबोधको क्षमता समाप्त भइसकेको छ। पात्रले पनि यो सहजै स्वीकार गरेको छ, स्वीकार गर्ने पर्ने बाध्यता छ— आफ्नो पात्रत्वसहित कथाकारलाई पनि पात्रकै श्रेणीमा राखेर। यतिकैको छोटो भेटघाटमा पात्रले कथाकारलाई यस्तो एउटा नयाँ बोध गराएको थियो। कथाकारलाई पनि पात्रकै हाराहारीमा अर्को पात्र बनेर उभिएको नौलो अनुभूति भयो। तर यस्तो पात्रत्व कथाकारले केही वर्षयता अनुभव गर्दै आइरहेको त थियो तर उचाकै यस्तै हो भन्न सकिरहेको थिएन। तर कथाकार पात्रमा केही छटपटी देखिरहेको थियो।

कथाकारलाई पनि खिन्नता अनुभव भयो। पुरानै पात्र भइएछ। उसका पुराना पात्रहरू अर्को समयतिर प्रवेश गर्ने उपक्रममा छन्। अर्थात् उनीहरू पनि पात्रहरूका पुरातनताबाट निस्कन चाहन्छन्। कथाकारले यति सोचन नभ्याउँदै पात्रले उसको हात समातेर ढोकाभन्दा पर लगेको छ। अरूले उनीहरूको कुरा सुन्न सक्दैनन् भन्ने लागेपछि उसले भन्यो, 'म अमेरिका जाने तर्खरमा छु। म, पत्नी र छोराबुहारी। यो स्थान-समय र यथार्थभन्दा बाहिर।' कथाकारले आश्चर्य मान्यो। पात्र बहिर्गमन गर्दै छ। एक किसिमले पात्रत्वबाट

पलायन। 'यो त राम्रो भएन,' कथाकारले भन्यो, 'आफ्नो ठाउँ र मुलुकलाई छोडेर जाने कथाका पात्र मैले सोचेकै थिइन। म राष्ट्रप्रेमी सङ्घर्षशील पात्र खोजिरहन्छैँ।'

'अँ, सङ्घर्ष भन्नु अहिलेको आर्थिक सन्दर्भमा एउटा मन भुलाउने आदर्शवादी कुरा हो। व्यक्तिको सङ्घर्षले आर्थिक प्रतिफल खोज्छ के, बुभ्नुभएन ? आदर्शवादी यथार्थबाट निस्केर यथार्थवादी आदर्शमा आउनुस्। उसरी म तपाईंको पात्रत्वबाट बाहिर आइसकेको छु। तपाईंसित बहसको के जरुरत ? म उही पात्र होइन। अब तपाईं मलाई कर गर्न सक्नुहुन्न, बुभ्नुभो !' कथाकारले पात्रको 'जरुरत' शब्दमा ध्यान दियो। पात्र आफ्नो रूढ भाषाबाट मुक्त भएको छैन तर उसको सोच बदलिसकेको छ।

कथाकारले आफ्नै पात्र आफ्नै हातबाट फुत्किसकेको विवश भएर हेरिरह्यो।

'देश-राष्ट्र र आफ्नो गाउँठाउँ भनेर के हुन्छ ? समय फेरिए पनि यहाँका पात्र, यहाँको यथार्थ त फेरिन सकेन।' उसले टाउकाको एक छेउका रौं पन्छाएर एउटा खत देखायो।

'यो हेर्नोस्, छयालीसको आन्दोलनको चिनो हो यो। तपाईंलाई त मैले अहिलेको आन्दोलनमा कति खोजें, देखिन। तपाईं कहाँ हुनुहुन्छ्यो ? त्यति गरेर पनि पात्रहरू फेरिए त ? भन्नुस्।'

'तैपनि देशको माया...'

'हैन, मैरे पालामा देशको मायाको सम्भना किन गराएको तपाईंले ? देश, गाउँठाउँको माया लागे पनि यथार्थहरू, पात्रहरू त कति गरेर पनि फेरिन सकेनन्। उसै पनि मैले तपाईंबाट अनुमति लिइरहनु पर्ने होइन। यति वर्षसम्म सम्भन्नुभएको थिएन। अब पछि बिर्सदा पनि हुन्छ। कथाको लागि अबका पात्रहरू अलग्गै हुनेछन्, म जस्तो होइन। सायद तपाईं जस्ता कथाकार अथवा लेखक पनि हुनेछैनन्।'

उसको 'तपाईं जस्ता हुनेछैनन्' अलि भेदक व्यङ्ग्य भएर आएको छ।

पात्रका कुरा र चरित्रपरिवर्तनको निर्णयले कथाकारको मन उदास भएको छ भन्ने कि उदास भएन भन्ने ? पाए ऊ आफैं पनि त्यता पलायन गर्ने, होइन जाने विचारमा छ। हो पनि, पात्रहरू उनै पुराना हुन् तर...।

निर्गुण - निराकार !

तेजस्वरबाबु ग्वंगः

र्गुण , निराकार, निर्मोह । तीन अलग अलग शब्द । तीन फरक फरक अर्थ । सत्वगुण, रजगुण र तमगुण । तीन प्रकारका गुण । सत्व सत्ता सत्व अस्तित्व । अस्तित्व विद्यमानता । विद्यमानता हुनुको भाव । भइरहुनुको अवस्था । जीवनप्रतिको आस्था । आस्था एक चिन्तन । चिन्तन जीवनप्रतिको । जीवन सजीवता । सजीवता कर्मशीलता । कर्मशीलता सजीवनमा मात्र सम्भव हुन्छ । निर्जीवनमा कर्मशीलता लोप हुन्छ । बिलाइसकेको हुन्छ गतिशीलता । जहाँ गतिशीलता त्यहीं मात्र कर्मशीलता । गतिशीलता र कर्मशीलता एक आपसमा अन्योन्याश्रित छ । एक अर्कोमा आश्रित हुनुको भाव, सम्बन्ध र कर्म अन्योन्याश ।

अन्योन्याश शरीर र आत्माको । शरीरविनाको आत्मा र आत्माविनाको शरीरको अस्तित्व हुन्न । शरीरले आत्मालाई पाउनु र आत्माले शरीर पाउनु अन्योन्याश्रय । शरीरले आत्मालाई आश्रय दिन्छ । आत्माले शरीर धारण गर्छ । शरीरले आत्मा नपाए शरीर हलचल नास्ति बन्छ । स्थिर जहाँको तहीं रहन्छ शरीर । जड बन्छ शरीर । शरीर भन्नु देह पनि । स्थूल शरीरमा आत्माको प्रवेशले कर्मशीलता जाग्छ । कर्मशीलता भनेको गतिशीलता हो । गतिले नै कर्म दिन्छ । कर्म भन्नु संचेतनाले गति पाउनु । संचेतनाले गति लिएपछि मात्र कर्म फल्छ । कर्म फलाउन गति लिन सक्नुपर्छ । गतिवान् जीवनबाट नै संचेतनाका पराग महकिन्छ । संचेतनाका पराग जहाँ महकिन्छ, त्यहीं कर्म फल्छ । कर्म फल्नु संचेतना महकिनु हो । कर्म र गति, गति र कर्म अहा ! आपसमा आबद्ध रहन्छ ।

शरीर भन्नु अनेक नशानली र अवयवको संयोग । नशानली प्रभावित गर्ने अवयव मुटु । मुटु स्पन्दन बन्छ जीवनको । स्पन्दनहीन मुटु जड बन्छ । जडभित्र आत्मा रहन्न । आत्मा संचेतनायुक्त रहन्छ । संचेतना आत्मासित आबद्ध रहन्छ । आत्मा र संचेतना त्यसैले अन्योन्याश्रित रहन्छ । यिनको संयोग जीवन । संयोगको टुटाई आत्माविहीन देह । यी दुईको वियोगको पर्याय मृत्यु । अन्त । अवसान । जड अवस्था । निर्जीवन तमगुण ।

निर्गुण, निराकार, निर्मोह अमूर्तता ! सबै यी शून्यसार बन्छ । वेद, ऋचा र दर्शन यस्तै बताउँछन् । निर्गुण बन्नु आनन्दसार । त्यसैले निर्गुणानन्द । जहाँ राग हुन्न निर्गुण । जहाँ द्वेष छैन निर्गुण । निर्गुण द्वेषरहित हुन्छ । कारण निर्गुण निराकार रहन्छ । जसको आकार हुन्न निराकार त्यो । निराकार द्वेषमुक्त रहन्छ । जहाँ आकार हुन्छ त्यहाँ राग मच्चिन्छ । जहाँ राग मच्चिन्न, त्यहाँ द्वेष हुन्न । द्वेष रागका सन्तति । द्वेष मुक्ति राग मुक्ति । राग मुक्ति द्वेष मुक्ति । द्वेष मुक्ति ईर्ष्या मुक्ति । ईर्ष्या मुक्ति निर्गुण, निराकार अनि निर्मोह पनि ।

शून्यसार हुनु अमूर्त बन्नु हुन्छ । अमूर्तताभिन्न जे पनि हुन्छ । जे पनि अटाउँछ । जे पनि अटाउनु शून्यसार बन्नु हो । आकाशलाई त्यसैले शून्य मानिन्छ । व्योम शून्यता जहाँ जे पनि अटाउँछ । हामी शून्यका उपज भयौं । हामीमा राग पलायो । रागसित द्वेष उठ्यो । द्वेषबाट ईर्ष्या । ईर्ष्याबाट वैमनस्य । वैगनस्यबाट कलह । कलहबाट द्वन्द्व । द्वन्द्वबाट संहार । संहारबाट विचलन । विचलनबाट अशान्ति । हामी अशान्त जड-चेतन । एक्काइसौं शताब्दीको छलाङ् अशान्त जड-चेतन । जीवनमाथिको वितृष्णा । मात्र वितृष्णा !

पिकासोका अमूर्त रङ्ग सम्मिश्रण । मात्र विशुद्धखलित जीवनप्रतिको वितृष्णा बन्यो । विसङ्गति नै विसङ्गतिले ठेल्दै पेल्दै गरेको जीवन परिवेशबाट पिकासो विचलित बन्छ । विसङ्गति विभत्स दृश्यका कारक देखिन थाल्छ । यति सुन्दर संसार ! यति मीठो जीवन ! कहालीलाग्दो अनुभूत हुन थाल्छ । सबै सबै सकारात्मक कुरा नकारमा उब्जन पुग्छन् । जीवनप्रतिका घात प्रतिघातले कठै मर्माहत बन्छ पिकासो । सबै सबै मूर्तमानहरू फिससिमसे अनाकृतिमा तैरिन्छ । मूर्तिहरू अमूर्त बनेको भान पर्न थाल्छ । मूर्तिहरू सबै अमूर्त । मान्छेभिन्न मान्छे हुन्न । भागिसकेको हुन्छ मान्छेबाट मान्छे । परपर अनकन्टार ! नअटाइने ठाउँ ! नपुगिने ठाउँ !

मान्छेबाट भागिसकेको मान्छे ; मान्छे बाँच्न सक्दैन । मान्छेभिन्न रिक्तो ठाउँ बिरालोले ओगट्छ । मुसोले ओगट्छ । भालुले ओगट्छ । गोमनले ओगट्छ । मान्छेभिन्नभिन्नै मान्छेले छाडेको रिक्तो ठाउँ सफा बन्छ । खोंच बन्छ । बगर बन्छ । बन्छ वधशाला । बन्न सक्दैन सगर । बग्न सक्दैन सागर । सागर भएको खोंचमा उज्यालो हुन्न । पर्ने सक्दैन उज्यालो । उज्यालो किरण । उज्यालो तेज । उज्यालो सौर्य विम्ब । सौर्य विम्ब उज्यालो । उज्यालो भन्नु नै सौर्य विम्ब-घाम । जहाँ, सौर्य विम्बको पहुँच हुन्न त्यहाँ दुलैदुलो अनकन्टार । मान्छेले प्रवेश छाडेको प्वाल-छिद्रैछिद्र ।

टाउकोविहीन मुर्कुट्टा । बोको-टाउके दक्षप्रजापति । दक्षप्रजापति रे बोको-टाउके । एक किसिमको लाउके । नामले दक्षप्रजापति । कामले अदक्ष कुम्हाले । कुम्हाले जसले निर्माणचक्र घुमाउँछ । माटोलाई मोल्छ, ठेल्छ, आकार दिन्छ । प्रजापति जनताका रक्षक, पालक, मालिक । आफ्नै छोरी सतीदेवीलाई संरक्षण दिन अदक्ष । वाह ! कस्तो दक्षप्रजापति । हो त नि ज्वाइँको भेषभूषा र स्वभाव-चिन्तनलाई मनमा अटाउन सकेन जसले, दक्षप्रजापति उही । बीरभद्रको चमत्कारमा म्या...म्या..... चित्काछ्छ दक्षप्रजापति म्या.....म्या..... !!!

मान्छेविहीन बोको-टाउके दक्षप्रजापति अक्षम बन्छ मान्छे बोलन । मान्छेले ठाउँ छाडेका सबै नरपिशाचहरू कहाँ मान्छे बोल्छन् ? कोही बाँदर चियाँचियाँगछ्छन् । बाँदरले प्रवेश पाएकाहरू । कोही चितुवा, बाघ र सिंह गर्जन्छन् । भयावह वातावरण थर्काएर । यहाँ जो लुछ्छन् भालुभुत्ते लुछ्छ्छ सबैसबै नै मान्छे बिलाएका भालुहरू । भालु बिलाउनुपर्छ मान्छेबाट । भालुले बास पाउँछन् मान्छेमा यतै । कलाकार यसलाई रङ्गमा आकृति कोर्छन् । सुजनशील लेखक शब्द विन्यास गर्छन् । मर्म उस्तैउस्तै खोल्छन्, खुल्छन् । कलाकार रङ्गलाई भाषा दिन्छन् । लेखक शब्दलाई रङ्ग दिन्छन् । चुरो उस्तैउस्तै । कुरो अलिकति भिन्दै । त्यो पनि माध्यममा । रङ्गका माध्यम । शब्दका माध्यम । विम्बबोधक साधन । मेरो धन । मेरो शैली । मेरो सुजना । मेरै प्रशोधन ।

अमूर्त शैली एक स्वच्छन्द शैली । शैली अभिव्यक्ति विज्ञान । शैली जब कलाबाट उद्दिपन पाउँछ विज्ञानमा चरितार्थ हुन्छ । विज्ञान क्रमिक विकास । प्रकृति क्रमिक विकास भएर विज्ञानमा प्रष्टिन्छ । क्रमिक विकास प्रक्रियागत मूर्त्याई बन्छ । क्रमबद्ध प्रक्रिया त्यसैले विज्ञानका आधार बन्छ । विज्ञान प्रक्रियागत अनुशीलनमा सदाबहार रहन्छ । विज्ञान जताततै जीवन पाउँछ । त्यसको लागि यो त्यो हुन्न । विज्ञान विद्युतीय तरङ्गहरूमा मात्र होइन संस्कृतिभिन्न पनि समाहित रहन्छ । पाँच तले झतापोल अर्थात् न्यातपौ देवलसहित अमूर्त रहेको छ । जसलाई तपाई कला-संस्कृतिका धरोहर ठान्नुहुन्छ त्यहाँभिन्नको अमूर्त विज्ञान विज्ञानै रहन्छ । मूर्त संस्कृतिभिन्नका कला प्रायः धेरैजसोले बुझेका छन् । तर, मूर्त-कलासित टाँसिएको विज्ञान अझै ओभेलमा ओभेलिएका छन् ।

झातापोल मन्दिर निर्माण शैलीसित सटीक जगका गहिराइलाई पाँच तहका चार कुने विशाल पिँढीसम्म उठाउनु निर्माण शैलीको मूर्त अमूर्तता बन्छ । स्पष्ट देखिएर पनि अमूर्त बन्छ शैली त्यो । अमूर्त यसरी बन्छ कि जग संस्कृतिका

परम्परा सदाभै जमीनमुनि दबिएको हुन्छ । परम्परागत शैली संस्कृतिमा नौलो आयाम थपेर भूपतीन्द्र मल्लले भन्डै तीन शताब्दीअगाडि नै मूर्तमान भनौं भेद्य भएर पनि अमूर्त निर्माण शैली प्रतिस्थापन गरेथे । सुभबुभको कुरो हो यो । जहाँ सुभबुभ छ त्यहाँ सबै सबै हुन्छन् । त्यहीँनिर फेरि शून्य रहन्छ जहाँनिर सुभबुभ आफैमा शून्य भइदिन्छ । यो सुभबुभको संसारमा संसारको सुभबुभ चाहिँदो रहेछ । तर सुभबुभ शताब्दीयौं लगाएर भुल्किदो रहेछ ।

भन्ने रहरले कृत्कृत्याउँछ, त्यसैले सबै मूर्तमान अमूर्त छन् । सबै अमूर्तहरू पनि मूर्तमान छन् । मूर्तमान अमूर्त भइदिन्छु म कहिले । कहिले भने अमूर्त मूर्तमान पनि । शैलीगत निर्माणको कुरो । निर्माण सबै मूर्त रहेर पनि अमूर्त रहन्छ । मूर्त निर्माण शैलीहरू प्रविधिमा लुकेर अमूर्त रहन्छ । प्रविधि खुलेपछि अमूर्तताका पर्दा हट्छ स्वतः । प्रविधि बुझ्नु अमूर्तमान हुनु हो । प्रविधि नबुझ्नु, प्रविधि नसुझ्नु अमूर्तमान बन्नु बराबर । यो संसार, यी संरचनाहरू सबैसबै नै प्रविधियुक्त छन् । प्रविधि संसार । प्रविधि संरचना । प्रविधि मूर्तता । प्रविधि पारदर्शिता । प्रविधि संचेतना । संचेतना प्रविधि ।

युग संचेतना । संचेतना युग । संचेतनाभरि युग जन्मन्छ । युगभित्रै संचेतना पनि । युग र संचेतना, संचेतना र युग अन्योन्याश्रित । युग र संचेतनाका अन्योन्याश्रन सीप र शैलीमा अवतरण पाउँछ । प्रत्येक युगले सीप साँचे । प्रत्येक युगले शैली प्रादुर्भाव गरे । शिल्प र शैली अन्योन्याश्रित । शैली एक शिल्प । शिल्पभित्रबाटै शैली प्रादुर्भाव हुन्छ, र भए । तिनै शिल्प साधना त हुन् जसले शैली जन्माउँछ । तिनै शैली त हुन् जसले युगलाई प्रवर्तन गरे । शिल्प साधनाले मूर्तता पाउँदा शैली-संचेतनाले साकार पाउँछ । जामनः गुभाजुका तान्त्रिक पद्धति एक ताका ज्वलन्त संचेतनासार युग सापेक्षता रहयो । कुनै ताका जयस्थिति मल्लका आचारसंहिताले बाँधिएको नेपाल मण्डल मूर्त साकार बन्यो । कुनै ताका जङ्गवहादुरका मुलुकी-ऐन शब्दको आचार संचेतना रहयो । कुनै ताका प्रतिस्थापित त्रिकोणयुक्त त्रिपुरसुन्दरी आकार अर्भक जीवन्त मर्म बनेको छ । शिल्प साधना शैलीको विम्ब त्यसैले ।

त्रिकोण आकारमा मूर्त भए पनि अमूर्त बन्छ । आकृत मूर्ति त्रिकोण एक विम्बबोधक निर्माण शैली । वर्काई फर्काई मान्छे र मान्छेनीहरूका टाड आकृति बन्छ त्रिकोण - त्रिपुरसुन्दरी । एउटा शिल्प । एक साधना । एक शैली । दर्शनभित्रका जीवन-दर्शन । कलाभित्रका शैली

कलात्मकता । शिल्प साधनामा मूर्त निर्माणशैली अश्लीललाई स्वस्थ श्लील मूर्त्याउँछ । श्लीललाई उस्तै अश्लील उदाहर्याउँछ । शिल्प साधनामा फुलेने शैली त्यसै परमोधर्म । शिल्प साधनामा फुलेर शैली प्रवर्तनमा मूर्तमान बन्छ । मूर्त शैलीभित्रको मार्मिक रहस्य उद्घाटन गरेर मानिस मूर्तताभित्रको अमूर्तताबोध गर्छन् । अबोधता अमूर्तता बन्छ । अमूर्तता भन्नु मान्छेभित्रको अबोधपन बन्न सक्छ । अबोधपनामा सबै अमूर्त बन्न सक्छ । यो बोधि ज्ञान र बोधि सत्वको सान्दर्भिक विश्लेषण मात्र । प्रयोग र शैलीगत सन्दर्भमा मूर्तता शैली बन्न पुग्छ । यसकै सन्दर्भ अर्कै छ । यसको मर्म अर्कै छ ।

प्रयोगको धरातलमा शैली स्वयम् अमूर्त बन्न सक्छ । शैलीगत प्रयोगमा दर्शन स्वयम् अमूर्त पिण्ड बन्न सक्छ । दर्शनलाई मूर्त बनाउन विज्ञानको सापेक्षता नगराई हुन्न । दर्शन वैचारिकतामा मात्र सीमित रहँदा अमूर्त रहन्छ । वैचारिकतालाई प्रयोगले पुट दिँदा मूर्त बन्न थाल्छ । कला साधनामा रङ्ग सम्मिश्रण र प्रस्तुतिका सीप स्वयम् मूर्त भएर पनि अमूर्त रहन सक्छ । नहुँदो हो सबै रङ्ग साधना कला अमूर्त बन्ने थिएन । रङ्ग यति मूर्त छ कि त्यसले एक एक भावतत्वलाई प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ; सम्मिश्रण गरिरहेको हुन्छ । तैपनि त ती सबै नै पर्याप्त भइरहेका हुन्छन् । थप आयाम जोड्नुपर्ने भइदिन्छ । आयाम रङ्ग रहस्यको । आयाम रङ्ग विन्यासको । आयाम रङ्ग संयोजनको/आयाम रङ्ग सम्मिश्रणको/आयाम रङ्ग प्रश्रयको /आयाम रङ्ग घनत्वको । आयाम रङ्ग बोधिज्ञानको । आयाम रङ्ग विश्लेषणको । आयाम रङ्ग संश्लेषणको ।

रङ्ग-रहस्यले रङ्ग-विन्यासको मर्म खोल्छ । रङ्ग विन्यासले रङ्ग-संयोजन क्रियालाई जीवन्तता दिन्छ । रङ्ग संयोजनले रङ्ग-सम्मिश्रण प्रक्रियालाई पुट दिन्छ । रङ्ग प्रश्रयले रङ्ग घनत्वमा ओज थप्छ । रङ्ग घनत्वले रङ्ग बोधिज्ञानको आयाम खोल्छ; खुल्छ । रङ्ग बोधिज्ञानले रङ्ग विश्लेषणको क्षितिज उघार्छ । रङ्ग विश्लेषणले रङ्ग संश्लेषणको आकाश उघार्छ । हाम्रा सबैसबै नै प्रयास यतैतिर उन्मुख रहनु पर्छ । सर्जकका साधना यस्तैयस्ता हुन्छन् । यस्तैयस्ता साधनाले मूर्त भएका संरचनाभित्रका अमूर्तता र अमूर्ताभित्रका मूर्त गाथाहरू गाइरहेका हुन्छन् । पुन सक्नु पर्छ हामीले आफैलाई उचालेर आफैलाई । पुगिँदा हुन् दिगन्त यात्रा साधनाको पाइलाहरू र पाइलाका साधनाहरू । बन्नु - निर्गुण निराकार निर्माह !

शीर्षक भित्रका ताका

रत्नशमशेर थापा

क्रान्ति

दलिरहेछन्
आँधी आउनुअघि
पर्वालिहरू
आवाजमै थर्केर
भित्रभित्रै चर्केर ।

बैस

घुमेको देखी
कुकुरको पुच्छर
अल्लारेहरू
हाँस्टैछन् घडी-घडी
बजाउँदै थप्पडी ।

वियोग

वरसातको
प्रतीक्षा गर्दागर्दै
असार सिङ्गो
त्यसै बितेर गयो
घरती बाँभै रहयो ।

आकर्षण

छचल्काउँदै
बाटो दोबाटोभरि
मात बैसको
मुस्काउँछे किशोरी
सुटुकक मन चोरी ।

प्रेम

हल्का स्पर्समै
शीतल बतासका
कुसुमहरू
लजाउँछन् यो साँभ
पातहरूका माभ ।

With Best Compliments

From

Om Hospital & Research Centre (P.) Ltd.

P.O.Box: 13494, Chabahil, Kathmandu, Nepal, Ph.No.4476225, Fax No.977-1-4466128

E-mail:omhrc@wlink.com.np, Website:http://www.omhospitalnepal.com

INTERNATIONAL CLINIC 9 A.M.-5P.M.

ICU / NICU, 24hour Emergency & Ambulance Services are also available

Services Available :

Gynaecology & Obstetrics
General Surgery, Eye Surgery
General Medicine, Cardiology
Oral & Dental Surgery, ENT Surgery
Ophthalmology, Dermatology,
Laparoscopic Surgery
Paediatric, Paediatric Surgery
Neuro Surgery, Neuromedicine
Plastic Surgery
Orthopaedic Surgery
Oncology
Endourology (TURP, URS, ICPL etc.)
Accupunture, Physiotherapy

OM Cancer Care Centre

OM IVF Centre (Test Tube Baby Centre)

OM Telemedicine Centre (with Apollo Hospital, New Delhi, India)

Other Services :

Ultrasonogram
Colour Doppler
Thyroid Scan, Breast Scan
E.C.G., Digital EEG
TMT, PFT
CT Scan, X-rays
Histopathology & Cytology
Video-Endoscopy
Echocardiogram
Audiogram
Sigmoidoscope
Colonscope
Co2 Laser- Laser Therapy

Pathology Test Including

Complete Torch Pannel IgG, IgM
Cancer Marker
CA 125 (Ovary and Uterus Cancer)
CA 153 (Breast Cancer)
PSA (Prostate Cancer)
CEA, AFP (Alfa Feto Protein)
Hormones
FT3, FT4, TSH, FSH, LH
Testosterone Progesterone
Oestrogen
Cardiac Pannel
Vaccination day
Monday : 3-5 P.M
Wednesday : 10 A.M.-12 Noon
Friday : 3-5 P.M.

Om Health Campus P. Ltd.

A.N.M., Staff Nurse, B.N., B.Sc.Nursing Programme, Ph.No.4495686

मेरो साहित्ययात्रा

क्षात्कार साहित्यकारसँग

पहाडमा बसुञ्जेल कुनै साहित्यकारको अनुहार देखिएको थिएन । काठमाडौं आएपछि पढियो पनि र क्रमशः अनुहार पनि देख्न थालियो । साहित्यकारहरू हामीजस्तै हुँदा रहेछन् भन्ने अनुभूत भयो । मेरो मानसमा धेरै लेखक यसरी आए— 'पिँजराको सुगा' सँग लेखनाथ पौडेल, 'मुनामदन' सँग लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, 'मुकुन्दइन्दिरा' सँग बालकृष्ण सम, 'नेपाली साहित्य' सँग पारसमणि प्रधान, 'शारदा' पत्रिकासँग ऋद्धिबहादुर मल्ल, 'सहनशीला सुशीला' सँग भीमनिधि तिवारी, 'ओखलढुङ्गा' सँग सिद्धिचरण श्रेष्ठ, 'सूर्यघाटमा' सँग युद्धप्रसाद मिश्र, 'गङ्गालालको चिता' सँग हृदयचन्द्रसिंह प्रधान र 'त्यो फेरि फर्कला ?' सँग भवानी भिक्षु । यसरी नै गोपालप्रसाद रिमाल, केदारमान व्यथित, पुष्करशमशेर, गोपाल पाँडे, रुद्रराज पाण्डे, बदरीनाथ भट्टराई, माधवप्रसाद घिमिरे, गोपालसिंह नेपाली, गोविन्द गोठाले, धर्मराज थापा, विजय मल्ल आदि धेरै लेखक मानसमा अङ्कित छन् ।

२००७ सालसम्म सभा-समारोह हाम्रा निमित्त त एकदमै नौला थिए । नेपालमा प्रजातन्त्रको घोषणा भएपछिको कुरा हो । २००७ फागुनका दिन थिए । सभा हुन्छ भन्ने सुनेर हामी हेर्न यट्खाबहालमा गर्यौं । त्यहाँ मञ्चमा बस्ने र बोल्ने व्यक्तित्वहरूमा राजनीतिज्ञ टड्कप्रसाद आचार्य थिए । अरु कोको थिए सम्झना रहेन । कवि-साहित्यकारहरूमा लेखनाथ पौडेलले कविता पढेको र लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले कविता मिसाई भाषण गरेको फलभूली सम्झन्छु ।

विस्तारै मेरो मनको सङ्कोच हट्यो । कसैसँग घरमा गएर, कसैसँग पढ्ने क्रममा, कसैसँग कविता वाचन गर्दा भेट भयो । त्यसै बेला भेट भएका भरतराज पन्तसँग भेट हुँदैछ । धर्मराज थापा, नीरविक्रम प्यासी, श्यामप्रसाद, शाशिकला, भूपी शेरचन, भैरवनाथ रिमाल 'कदम' आदि पनि त्यस बेला सङ्गत भएका व्यक्ति हुन् । मेरो पुस्तकालयप्रतिको रुचिले पनि धेरैसँग भेट गरायो ।

कृष्णप्रसाद पराजुली

फुटकर लेखन प्रकाशन

म लोकगीत, बालगीतमा टुक्का र फुंदा जोड्थे। अलिअलि गाउने बानी सानो छुंदा नै बस्यो। गाउँघरमा टुक्का जोडेर वा अरुका भए पनि गीत-कविता गाउने सुनाउने गर्थे। सबभन्दा पहिले लेख्न थालेको पनि गीत-कविता नै हो।

पहिले फुटकर रूपमा प्रकाशित रचनाकै कुरा गरुं। सबभन्दा पहिले प्रकाशित रूपमा मेरा रचना २०११ सालदेखि सर्वप्रथम 'गोरखापत्र', 'परोपकार' जस्ता पत्रपत्रिकामा आएका हुन्। त्यसै वर्षदेखि मेरा कथा र लेख-रचनाहरू धमाधम निस्के। म गीत, कविता, बालकविता, कथा र लेख-निबन्ध लेखिरहेको थिएँ। *शारदा* नामक पत्रिका थियो। त्यसमा ठूलठूला लेखकका रचना छापिन्छन् होलाजस्तो लाग्यो। *शारदा* को सन्दर्भ मैले 'त्र्यद्विबहादुर शारदा' हुन् भन्ने संस्मरणमा गरेको छु। त्यो रचना 'उन्नयन' (२०५४) मा प्रकाशित भएको हो, आफ्नो 'सम्भनाका क्षितिजमा' (२०५९) मा सँगालेको छु। पाकोपोखलडचाडमा घरभित्र सानो बरन्डाबाट भित्र गएर गोविन्द दाइ (गोविन्द गोठाले) लाई कविता दिएको थिएँ। श्यामदास वैष्णव पनि आएका रहेछन्। *शारदा* मा यसरी सौभाग्यले मेरो रचना पनि निस्क्यो २०१६ सालमा— त्यो थियो 'त्यही होला' शीर्षको कविता। *शारदा* मा समेत एकैमल्ट भए पनि मैले स्थान पाएको थिएँ। यसरी मेरा रचना काठमाडौँ, काभ्रे, नेपालगन्ज, विराटनगर, दार्जीलिङ, सिक्किम, वाराणसी, दिल्ली, देहरादून, शिलाङ आदि ठाउँबाट थुप्रै प्रकाशित भए। रचना छापने नेपालभित्रका पत्रिकाहरूमा गोरखापत्र, परोपकार, साहित्य, स्वास्नीमान्छे, किसान, प्रहरी, रचना, रूपरेखा, *शारदा*, रत्नश्री, कविता, ज्ञानविकास आदि दर्जनै थिए। नेपालबाहिरबाट प्रकाशित पत्रिकामा चाहिँ गोर्खा, जाग्रत गोर्खा, साहित्यसङ्गम, उदय, सैनिक समाचार, मालिङ्गे, पहाडीखोला, आशा आदि प्रमुख हुन्।

२०११ पुस २० गते काठमाडौँमा कविशिरोमणि लेखनाथको रथयात्रा सम्पन्न भयो। समस्त कवि-लेखक र तत्कालीन प्रधानमन्त्री मातृकाप्रसाद कोइरालासमेतले रथ तानेको अद्भुत दृश्य थियो त्यो। रथ लैनचौरदेखि ठमेल, ठाँहीटी, असन, इन्द्रचोक, मखन, वसन्तपुर हुँदै टुँडिखेल खरीको बोटतर्फ लाग्यो। रथयात्रा हुनुभन्दा पहिले लैनचौरमा लेखनाथसँग बालबालिकाहरूको मनोरञ्जनात्मक कुराकानीको कार्यक्रम थियो। लेखनाथका लामा बाक्ला दाही देखेर एउटा बालकले प्रश्न गरे— "कविज्यू, तपाईंको दाहीमा भंगोराले गुँड लगायो भने के गर्नुहुन्छ?"

मुसुमुसु हाँसे लेखनाथबाट उत्तर निस्क्यो— "भंगोराले फुल पाछु र त्यो फुल खाउँला भन्दा हो, तर दाही हल्लाउँदा फुल फुटेर भरिहाल्छ नि!"

केटाकेटी हाँसे। यस्तै-यस्तै बालक्रीडामा वातावरण रमाइलो हुँदै गयो। दिउँसो रथयात्रा सुरु भयो। घाम लागेको थियो।

रथयात्रामा ठूलो जुलुस सामेल थियो। कवि लेखकहरू 'हाम्रो भाषा अमर होस्' आदि नारा भट्ट्याइरहेका थिए। काठमाडौँको धर्ती तुमुल ध्वनिले गुञ्जायमान हुँदै गयो। त्यस समय माधव घिमिरेले बर्खा बारेका थिए। उनी पसिना छुट्ने गरी चिच्याए। म पनि त्यो विशाल जुलुसमा आफ्नो स्वर सामूहिक आवाजमा मिसाउँदै चिच्याएर हिँडे। यसरी टुँडिखेल खरीको बोटमा पुगेपछि सभा भयो र लेखनाथको अभिनन्दन गरियो। त्यो घटना म कहिल्यै बिर्सन्न। 'आँखाभरि भल्केको ऐतिहासिक रथयात्रा' शीर्षकमा संस्मरण नै लेखेको छु। त्यो लेख नेपाली शिक्षा परिषद्को 'कविशिरोमणि'को ऐतिहासिक रथयात्रा (२०६२) मा छ र आफ्नै 'यो खोलाको सड्लो पानी' निबन्धसङ्ग्रह (२०६३) मा सँगालिएको छ।

कविता लेखिँदै थियो। पत्रपत्रिकामा रचना छापिएपछि मेरो सृजनयात्रामा न्यानो घाम लागेको थियो। सानो तीनतख्ते आलमारी थियो मसँग। त्यो अहिलेसम्म छुँदैछ। आफ्ना रचना छापिएका पत्रिकाहरू ल्याएर जतनले त्यसैमा थन्क्याएँ। साहित्यिक यात्रामा लाग्दा आनन्द अनुभव हुँदैरह्यो भने लेखन नै आफ्ना अभिव्यक्ति व्यक्त गर्ने माध्यम र दायित्वबोध गर्ने साधन हुँदै गयो। गोष्ठीहरूमा पनि सकेसम्म भाग लिँदै गएँ।

२०१२ जेठमा सरस्वती सदनमा प्रतियोगितात्मक कविसम्मेलन भयो। आयोजक विद्यार्थी सङ्घ (स्टुडेन्टस् युनियन) थियो। विजयी कविरूलाई उपाधियुक्त सुवर्णपदक प्रदान गरे। प्रथम कविकेशरी सुवर्णपदक नीरविक्रम प्यासी, द्वितीय कविरत्न सुवर्णपदक टेकबहादुर 'नवीन' र तृतीय कविभूषण सुवर्णपदक भरतराज पन्तलाई प्रदान गरियो। कविहरूलाई यस प्रकारको सम्मान भएको देख्दा खुसी लाग्यो। यस्तै बेला एक साँभ्र त्रिचन्द्र कलेजमा सांस्कृतिक कार्यक्रम हुँदै रहेछ। पुगेर हेरेँ। हृदयचन्द्रसिंह प्रधानको 'मरुभूमिका लेखक' एकाड्की प्रदर्शित थियो। नाटक राम्रो लाग्यो र त्यसले असाध्य प्रभाव पार्यो।

२०१३ सालको वर्षायाममा पनौतीमा पूर्व एक नम्बर जिल्लाव्यापी साहित्यसम्मेलनको आयोजना थियो। मुख्य

आयोजक थिए- इन्द्रेश्वर मिडिल स्कूलका गोपालमान श्रेष्ठ । काठमाडौँबाट चित्तधर हृदय, धर्मरत्न यमी र कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान गए । म पनि सँगै गएँ । यस साहित्यसम्मेलनमा कथातर्फ मेरो 'बैचेन' कथा प्रथम भयो । दुई दिन बसेर संगसँगै हामी काठमाडौँ नै फर्क्यौँ ।

'चिराँक (१/१ २०१६ पुस) मा 'राँको' शीर्षक एउटा कविता छापियो । त्यसैमा मेरो 'घाँसीले गीत गायो' भन्ने कविता पनि थियो । 'राँको' कविता कृष्णप्रसाद पराजुलीलाई 'प्रसाद राजु' का नाममा दिएको थिएँ । कविता बढी र छिटो छापने रहरले वा अलि चर्को भएकाले पनि यसो गरिएको थियो । "प्रसाद राजु भनेको को रहेछ ?" भनेर चौतारामा बडाहाकिमकहाँ समेत खुब सोधे रे । तर कसैले पनि थाहा छैन भनी बताइदिएछन् । त्यसमा अभिव्यक्त भएका स्वर निकै तीखा थिए, त्यसैको एक श्लोक हो-
तिम्रो जोश र आँट खूब छ भने के पो कमी छौँ तिम्री
तिम्रो भाग्य लुटेर बस्नु यिनले धिक्कार हो जीवनी !
दुःखी भाइहरू विरोध यिनको लौ छोडिदेऊ यहाँ

तिम्रो तागतमा कुलेलम होऊन्, अन्याय टिक्ला कहाँ

मलाई गाउँघर प्यारो थियो । आफ्नो धर्ती प्यारो थियो । त्यसैले मैले गद्यगीत रूपमा 'बोलाइरहेको होला' शीर्षकको कविता लेखें । त्यो कविता पुरस्कृत भयो- जिल्लाव्यापी कविसम्मेलन खोपासीमा; 'कविता' (सम्पा० सिद्धिचरण श्रेष्ठ १/१, २०१७ वैशाख-जेठमा) छापियो पनि ।

२०१८ सालमा हो सायद । बालाज्यू उद्यानमा बाइसधारादेखि केही माथि कविगोष्ठी भएको थियो । 'फेरि बालाजु देखें' कविता त्यहीं सुनाएँ । त्यो कविता भानुलाई नै सम्भरेर मालिनी छन्दमा लेखेको थिएँ । त्यस कविताको पहिलो पंक्ति हो-

कति दिनपछि मैले फेरि बालाजु देखें
प्रथम प्रहर सम्झी भानुको चित्र लेखें
वन-उपवन फुत्दा दृश्य देखिन्छ राम्रो
फलमल हुन पाएँ भूमि ठाँटिन्छ हाम्रो

२०२० सालदेखि समस्यापूर्ति कविता पनि लेखें । माध्यमिककालीन कविका समस्यापूर्ति कविताचाहिँ पढेको थिएँ,

Are your structures insured?

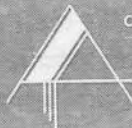
"create acme associates"

General Consultancy
Rehab Engineering
Forensic Engineering
Proof Engineering
Architectural & Structural
Conservation
Heritage Conservation
Earthquake Retrofitting
Waterproofing & Fireproofing
Specialty Concrete
Geosynthetics
REI Authorized Training Center
(STAAD.Pro)
Specialty Cleaning
Research & Development

contact your insurance engineers today!

GPO Box 1344, Bakhundole, Kathmandu, Nepal
Tel: 5552413 / 5552723 Fax: 5553349
e-mail: caans@infoclub.com.np

लेखेको थिएनँ । मोतीजयन्तीमा दिइएका समस्याबाट कविता लेखें । तिनमा कतै चारै पङ्क्तिमा अनुप्रास मिलाइएको थियो भने कतै लेखनाथेली पारा पनि अँगालेको थिएँ ।

जीवनसङ्घर्षका गल्छेडा नाघ्दै साहित्यमा लाग्दै
साहित्यिक सृजना लागूभैँ भइसकेको थियो मलाई । हिँड्दा, बस्दा, उठ्दा मेरा मन-मथिङ्गलमा साहित्य नै खेलिरहन्थ्यो । स्वावलम्बी भएर बाँच्न सिकेकाले जीवनवृत्तिको जोहो मिलाउनै पर्थ्यो । सोःह वर्ष पुग्नासाथ मैले एउटा स्थायी नोकरी नै भेट्टाएँ । हुन त मलाई त्यतापट्टि जान पटककै इच्छा थिएन । मलाई अहिले उल्लेख गर्न पनि गाःहो भइरहेछ, किनभने त्यो मेरो जीवनको बाटो नै थिएन । तैपनि जीवननिर्वाहका क्रममा आर्थिक टेकोका निमित्त म लागें र पूरै आठ वर्ष जानु-आउनुबाहेक दैनिक छ घण्टा काम गरी कैदीतुल्य जीवन बिताएर बसेँ । एक किसिमले न्यून आय हुने श्रमशिविर भयो भने हुन्छ मेरा निमित्त । त्यो ठाउँ अनुकूल त थिएन नै, फटचाईको अखाडामा चेपिएभैँ पनि लाग्यो । आठ वर्षपछि

मैले स्वेच्छाले त्यो ठाउँ छाडेँ । तर त्यसको भूतले मलाई सताइरह्यो । धेरै वर्षपछि मात्र ममाथि पर्न आएको त्यो राँके भूत सधैँका लागि हरायो । मेरो अध्ययन र सृजनामा व्यवधान पारिरहने तिन ताकका यस्ता घटनाका सम्बन्धमा म सम्झन पनि चाहन्नँ । एउटा ठूलो बगैँचामा चहानँ चाहने मलाई डढेलाले खाएको एकले वरको वैराग भोगनुप्यो । सहनशीलता मेरो सम्बल थियो, त्यसैमा पनि मैले ऊर्जा बटुल्न सिकें ।

म प्रायः स्वतन्त्र रहेर साहित्यको अध्ययन गर्दै गएँ । साहित्य मलाई भोक-तिर्खाभन्दा पनि प्यारो भयो । भाषाप्रति सानैदेखि चाख थियो । पछि अरूका कृतिहरू संशोधन-सम्पादन गर्न थालें । पहिले मैले हेरेका पुस्तकमा नारानदास उलकको 'निम्तो' र तीर्थबहादुर खड्काको 'बुलबुल' हुन् । पछि श्यामजीसँग 'साहित्य', 'स्वास्नीमान्छे' मा संशोधनमा सहयोग गरें भने मुकुन्द ढुङ्गेलको 'नसोचिएको कुरा' पनि हेरें । हुँदाहुँदा भाषिक संशोधन-सम्पादन मेरो जीवनवृत्तिको एक अंश नै भयो । सयौँ कृतिमा मेरो कुनैमा पूरै र कुनैमा

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज

शारदा को पुनः प्रकाशनले नेपाली

साहित्यमा पुन्याएको योगदानको

उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस् ।

Alpine Travels

Bhakta Bahadur Malla

धेरथोर पसिना भिज्यो । त्यसैबाट मैले पसिना पुछिरहने जीवनको भुवादारी रुमाल प्राप्त गरिरहेँ ।

नारायणहिटी पस्ने संयोग परेको थियो— २००४-५ सालतिर विद्यार्थीकालमै । त्यस बेला विद्यार्थीले पाउने दानको टिकट पाएर दुई तीनपल्ट पुगिएको हो । २००७ सालपछि भने त्यतापट्टि ध्यान गएन । नारायणहिटीभित्र जाने अर्को संयोग पन्यो २०१६ सालमा, त्यो पनि साहित्यिक सन्दर्भमा । त्यस वर्ष असार १५-१६ मा नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान (तत्कालीन नेपाल एकेडेमी) बाट कुलपति कविराजाको उपस्थितिमा नारायणहिटीभित्र साहित्यसम्मेलन भएको थियो । सम्मेलनमा म पुगेको थिएँ— असार १६ गते । भित्र पाल टाँगिएको थियो । पालभित्र चमेनाका किस्ती घुमाइएका थिए ।

सम्मेलनमा लेखनाथ पौडेलले 'वृद्ध कोकिल' कविता पढेका थिए । कथावाचन रोचक भएको सम्झना मलाई छ । मातृकाप्रसाद कोइरालाले 'पिपाको हवलदार' र विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाले 'पवित्रा बज्यै' कथा सुनाएका थिए । 'पवित्रा बज्यै' कथा सुनाउँदा पवित्रा बज्यैले लंगडाएको चर्चा आएपछि निकै चाख लागेको र घत परेको हाँसो पनि आएको थियो ।

२०१६ भदौ ६ गते भक्तपुरमा कविगोष्ठी आयोजित थियो । आयोजक उद्घोषक तेजेश्वर बाबु ग्वंगः थिए । केदारमान व्यथितको सभापतित्वमा गोष्ठी सञ्चालन भयो । कविगोष्ठी नेपाली र नेपाल भाषामा थियो । विभिन्न कविबाट कवितापाठ भयो । आफूले पनि कविता पढेँ । यसै वर्ष २०१६ सालको भदौ २९ साँझ महाकवि देवकोटाको आर्यघाटमा देहावसान भयो । असोजमा टुँडिखेलमा शोकसभा भयो । 'प्रहरी' पत्रिकाले श्रद्धाञ्जली अड्क प्रकाशित गर्‍यो । त्यस अड्कमा प्रकाशित 'शोकको आँसु' शीर्षक मेरो कविताको आरम्भ यस्तो थियो—

दुई हजार सोह्रको भदौ उन्नतीस,
कस्तो निटुरी दिन आएछ !
पशुपति आर्यघाटमा,
घाम हुबेभैँ साँझमा
हे प्रतिभाका छवि !
महाकवि ! तिमी अस्तायौ !

सञ्चारमा प्रसारण

सञ्चारमाध्यममा रचना प्रसारण गर्ने अवसर २०१७ सालदेखि प्राप्त भयो । २०१७ सालमा नयाँ दिल्लीको मोतीबागमा बसेको थिएँ, काम थियो दिल्लीको चाँदनी चौकमा । आकाशवाणीको नेपाली युनिट (एकाइ) ले आमन्त्रण गर्‍यो । आफ्नै आवाजमा पाँचवटा गीत-कविता रेकर्ड भए । गीत-कवितामा विशेषतः सितारको वाद्यधुन दिइएको थियो । ती गीत कविता हुन्—

१. प्रीतम मेरा कहाँ छौ ?
२. कसले मलाई बोलायो ?
३. तिम्रा दुवै आँखामा
४. ठाँटीपाटीमा
५. स्मृतिपत्रबाट

दिल्लीबाट फर्केपछि काठमाडौँमा रेडियो नेपालले पनि बोलाइरहयो । पछि दिल्ली आकाशवाणी केन्द्रका प्रतिनिधि काठमाडौँ आए । भारतीय राजदूतावास सूचना केन्द्रले पत्र पठायो । २०२१ कात्तिक ६-७ गते भारत सांस्कृतिक केन्द्र वसन्तपुर गएँ । त्यहाँ पनि मेरा कविता र कथाहरू रेकर्ड गरेर लगे । भकभक मेटाउन नीरविक्रम प्यासीको आवाज चड्का बोल्नुपर्ने थियो । रेकर्ड गर्नेहरूले भने— "धीरे से बोलिए ।" बिस्तार बोल्न अन्ठेरो पथ्र्यो प्यासीलाई । कुनै प्रकारले रेकर्ड गरेर लगे ।

साहित्यिक सक्रियता र सङ्गठनतिर

पुस्तकालयको सदस्यता लिएर वा आफूखुस त्यहाँ गई पढ्ने, पुस्तकालय खोल्ने, शैक्षिक अभियानमा लाग्ने त गरिरहेकै थिएँ, साहित्यिक सङ्गठनतिर पनि सरिक र सक्रिय हुन पुगेँ । २०१४-१५ सालतिरै हामीले एउटा साहित्यिक परिवार खोलेका थियौँ । त्यसमा पुष्प चित्रकार (हाल हिंसि प्रेस) सचिव, म कृष्णप्रसाद पराजुली साहित्य मन्त्री, ठाकुर पराजुली (प्राध्यापक) सदस्य आदि थियौँ । २०१६ हिउँदमा हाम्रो साहित्यिक परिवारद्वारा भारत सांस्कृतिक केन्द्रमा महिला कविसम्मेलन गरियो । उपमन्त्री द्वारिकादेवी चन्द ठकुरानीबाट उद्घाटन गरियो । सबै महिलाका नाम त

बिर्सैं । सम्भेसम्म पारिजात, सत्यभामा, रश्मिराज्य सम, माधुरी चित्रकार आदि महिला कवयित्रीहरू उपस्थित थिए ।

'बनारस मेरो पनि साधनाभूमि' ('उदय' : १/६, २०६१ र 'यो खोलाको सङ्गो पानी' : २०६३) संस्मरण लेखमा त्यहाँ भएका गतिविधिबारे सिङ्गै लेखेको छु । २०१७-१८ सालमा बनारस बस्दा मैले धेरै मुक्तक लेखें । कविगोष्ठी गर्नलाई घचघच्याएँ पनि । काठमाडौँमा मुक्तक कवितामै म पुरस्कृत भएँ । २०२२ भदौ ९ पाटन मजिस्टेट विद्याप्रसादको सभापतित्वमा सम्पन्न र उपकूलपति बालचन्द्र शर्माद्वारा उद्घाटित कविगोष्ठी आयोजित थियो । उक्त गोष्ठीमा नै मलाई 'सर्वोत्कृष्ट कविता स्वर्णपदक' प्राप्त भयो । कार्यक्रम साँझमा थियो । पुरस्कृत भएको सुनेर धेरै साथीभाइ खुसी भए । ध्रुवकृष्ण दीप न्युयोर्क पुगेका थिए । त्यहीँबाट दीपजीको दीपावलीको शुभकामनासहितको पत्र पाएँ- २०२२ कात्तिक १८ मा मलाई कवितामा स्वर्णपदक प्रदान गर्ने निर्णय भएको सुनेर उनले सन्तोष व्यक्त गर्दै बधाई दिएका थिए । एकेडेमीको खबर र प्रकाशनको खबर पनि लेख्न भनेका थिए ।

पुस्तककृतिको प्रकाशन

साहित्यमा लागेर फुटकर रचनाहरू प्रकाशित भए पनि पुस्तक प्रकाशित हुने चाँजोचाहिँ परेको थिएन । बालगीत तथा कविताको सङ्ग्रह 'रमाइला नानी' २०१७ सालतिर तयार थियो । पुस्तक निस्कने संयोग भने पत्थो २०२२ सालमा । यतिन्जेल सयौँ फुटकर रचना प्रकाशित भए पनि पुस्तककृति बाहिर आउने अवसर त्यस बेला मात्र जुन्यो ।

यसरी २०११ साल मेरा कृतिप्रकाशनको प्रस्थानविन्दु हो भने २०२२ साल प्रकाशनको चौतारी चिन्ने समय हो । हुन त रमेशकुमार शर्मा र कृष्णप्रसाद पराजुलीको संयुक्त प्रयासमा बालबालिकालाई सुहाउने कविता, कथासमेत भएको 'नेपाली साहित्य साउँअक्षर' निस्केको थियो २०१६-१७ तिर, तर त्यो प्रयासलाई मैले गनेको छैन । कृष्णप्रसाद पराजुलीकै मात्र तथा आधारभूत सग्लो पुस्तककृति २०२२ सालमा नै आयो । 'पूर्व एक नम्बर' ले उछिन्थ्यो । 'पूर्व एक नम्बर' आयो- २०२२ साल बुद्धजयन्तीका अवसरमा र 'रमाइला नानी' चाहिँ दुई-तीन महिनापछि २०२२ साल बर्सातमा । ■

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज
शारदा को पुनः प्रकाशनले नेपाली
साहित्यमा पुन्याएको योगदानको
उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस् ।

Dr. Iswar Lal Shrestha
M.D.(PGIMER), F.I.S.H.,M.B.B.S. (Cal)
Consultant Haematologist

SIDDHI POLY PATHLAB

Dillibazar, Kathmandu

Phone No.: 4410604

NMC Regd. No. 691

Email: ilshrestha@healthnet.org.np

Web Site: www.ilshrestha.com.np

GLOBAL | ग्लोबल बैंक लि.
BANK LTD.

"THE BANK THAT CARES"

नेपालको बैङ्किङ सेवामा
अर्को एउटा आयाम थप्न
नयाँ उत्साह र उमङ्गका साथ
स्थापना भएको
ग्लोबल बैंक लि. को
उत्तरोत्तर प्रगतिको
कामना गर्दछौ ।

शारदा परिवार

शारदा को पुनःप्रकाशन र पेनको बर्लिन सम्मेलन

प्रकाश ए. राज

पाली साहित्यको इतिहासमा शारदायुग (वि.सं. १९९१-२०२० तदनुसार ई.सं. १९३५-१९६३) ज्यादै महत्त्वपूर्ण थियो र यसले नेपाली भाषामा यस्ता प्रतिभा पनि जन्मायो जसले साहित्यमा नोबेल पुरस्कारसमेत पाउन सक्दथे । यी प्रतिभामध्ये सर्वोत्कृष्ट लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा थिए र त्यसपछि बालकृष्ण सम थिए जो शारदायुगभन्दा अगाडि नै स्थापित भइसकेका थिए । त्यस ताका अहिलेजस्तो नेपालको नाम विश्वभरमा विख्यात थिएन । शारदाकालमा वि.सं. १९९१ देखि २००७ सम्म नेपालमा निरङ्कुश राणा शासन थियो र त्यस्तो समयमा शारदाजस्तो साहित्यिक पत्रिकाको जन्म हुन र बाँचिराख्न पनि अनेक सङ्घर्षको सामना गर्नु परेको थियो ।

शारदाको जन्म भएको ताका संसारको सर्वोच्च शिखरको साथसाथै बुद्धको जन्मस्थल पनि नेपालमा रहेको कुरा धेरै जनालाई थाहा थिएन । उन्नाइसौं शताब्दीको अन्ततिर रडयर्ड किप्लिङ (Rudyard Kipling) नामक अङ्ग्रेज लेखकले आफ्नो रचनामा काठमाडौंको नाम उल्लेख गरेका थिए र उनकै रचना पढेर त्यसै ताका अमेरिकाको उत्तरपूर्वमा रहेको मेन राज्यको राजधानी पोर्टलैण्ड नजिकको एउटा टापुमा काटमान्डु (Kathmandu) भन्ने सानो सहरको नाम राखिएको थियो, जसबारे मैले गोरखापत्रमा लेख छपाएको थिएँ । किप्लिङले पछि साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पनि पाएका थिए । शारदाकालमा नेपाली साहित्यको अङ्ग्रेजी भाषामा नगण्य मात्रामा अनुवाद भएको थियो । अहिलेसम्म भारतीय उपमहाद्वीपबाट रविन्द्रनाथ टेगोरले मात्र साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पाएका छन् । शारदायुगमा योग्य व्यक्तिहरू भए पनि कुनै नेपालीले नोबेल पुरस्कार नपाएको कारण साहित्यमा अन्य पुरस्कारमा मनोनयन नहुनु र अन्तर्राष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त लेखकहरूको सङ्गठनहरूमा नेपालको सदस्यता नहुनु पनि हो । साहित्यमा बुकर पुरस्कार (Booker Prize) जस्ता अनेक पुरस्कार छन् जुन प्राप्त गरेका लेखकहरूलाई नोबेल पुरस्कारको निमित्त उम्मेदवार बनाउन सहायक

हुन्छन् । लेखकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन पेनको शाखा संसारका एकसयभन्दा बढी देशमा रहेका छन् । कयौँ देशमा त तीन चार शाखा पनि रहेका छन् । पेनको मुख्य उद्देश्य फ्रेन्च भाषी र इटालियन भाषी पेन रहेका छन् । यसको बहुचर्चित समिति Writers in Prison Committee छ, जसले आस्थाको कारण कैद गरिएका लेखकहरूबारे आवाज उठाउँछ । यस संस्थाको सदस्यता नेपालले सन् १९८९ मा लिएको थियो । निरङ्कुश राणा शासन रहेको शारदाकालमा अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रताको निमित्त सङ्घर्ष गर्ने यस्तो संस्थाको सदस्यता लिन पाइँदैन थियो होला । अन्तर्राष्ट्रिय पेनको सदस्यता प्राप्त भएपछि, पेन नेपाललाई स्वीडेनमा रहेको साहित्यमा नोबेल पुरस्कार छनौट समितिबाट योग्य साहित्यिक व्यक्तित्वको मनोनयन गर्न पत्र प्राप्त भएको थियो । यस्तै पत्र प्रजाप्रतिष्ठानलाई पनि प्राप्त भएअनुरुप अहिलेसम्म नेपालबाट तीन जनाको मनोनयन पठाइए तापनि कसैले पनि पाउन सकेनन् । वास्तवमा यस्तो मनोनयनमा नाम पर्नु नै कुनै पनि लेखकको निमित्त सम्मानको कुरो हो । साहित्यमा नोबेल पुरस्कार

पाउने विभिन्न देशका साहित्यकारमध्ये धेरै जना अन्तर्राष्ट्रिय पेनका सदस्य रहेका छन् ।

सन् २००६ को अन्तर्राष्ट्रिय पेनको सम्मेलन जर्मनीको बर्लिन सहरमा भएको थियो । यस वर्षको सम्मेलनको मुख्य विषय (Theme) "शान्तिरहित विश्वमा लेख्दा" भन्ने थियो । यस पटकभन्दा ८० वर्षअगाडि सन् १९२६ मा पनि अन्तर्राष्ट्रिय पेनको सम्मेलन तत्कालीन जर्मनीको राजधानी बर्लिनमा भएको थियो । त्यसको एक दशक जतिपछि, जर्मनीमा हिटलरको शासन आएपछि, दोस्रो विश्वयुद्ध भयो अनि शीतयुद्धको सिलसिलामा जर्मनी विभाजित राज्य रह्यो । सम्मेलनका सहभागीलाई जर्मनीमा राष्ट्रपति कोलर र चान्सलर आन्जेला मेरकेलले रात्रिभोजमा आमन्त्रित गरेका थिए । सन् १९३० को दशकमा जर्मनीको तानाशाह हिटलर भएपछि त्यहाँका धेरै लेखकहरू स्वेच्छाले अथवा सरकारी नीतिको फलस्वरूप निर्वासित हुन पुगे । अहिले भने विश्वका अनेक देशका लेखकहरू जर्मनीमा निर्वासित जीवन बिताइरहेका छन् ।

एस अवकाश निक्षेप

- ५८ वर्ष वा सो भन्दा माथिको नागरिकका
- रु. ५०००/- मा खाता खोल्न
- १ वर्ष देखि ५ वर्ष सम्मको निक्षेप योजना
- ७.५०% सम्म ब्याज आर्जन गर्न सकिने *
- आर्जित ब्याज बचतखाता खोले जम्मा गर्न सकिने
- व्यक्तिगत निशुल्क दुर्घटना विमा *

For further details please contact:
Ace Finance Company Limited (Bittiya Sanstha)
 (नेपाल राष्ट्र बैंकबाट ५० वर्षको इजाजतपत्र प्राप्त बन्दा)
 Nayanchour, Naxal, Kathmandu, Nepal. Tel: 4441110, Fax: (977-1) 4445554
 Email: info@ace.com.np URL: www.ace.com.np

* शर्त लागू हुने छ ।

बर्लिन सम्मेलनमा मैले दुई जना नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्ने लेखकहरूसँग कुरा गर्ने अवसर भेटिएको थिएँ । जर्मनीका गुन्थर ग्रास (Gunther Grass) लाई १९९९ मा नोबेल पुरस्कार दिइएको थियो । उनलाई धेरै जनाले जर्मन भाषामा लेख्ने सर्वोत्कृष्ट जीवित लेखक भनेर भनिन्छ । गुन्थर ग्रासलाई नोबेल पुरस्कार प्रदान गर्दा दिइने कदर-पत्रमा उनको रचनाले जर्मनीको बिर्सेको इतिहासको चित्रण गर्न सकेको कुरा लेखिएको थियो । सन् २००६ को बर्लिन सम्मेलनको Keynote Speech उनले दिए । त्यहाँ बस्दा मैले पनि उनीसँग कुरा गर्ने अवसर भेटिएँ । उनी सायद अङ्ग्रेजी भाषा पनि बोल्थे होलान् तैपनि मसँग जर्मन भाषामा नै बोले । बर्लिन सम्मेलन भए ताका नेपालमा जनआन्दोलन-२ भर्खर सकिएको थियो । “अब नेपालमा राजा शक्तिहीन भए होइन ?” भनी सोधेको सम्झन्छु । पेनको सम्मेलनमा यसपटक सहभागी हुने अर्की नोबेल पुरस्कार विजेता दक्षिण अफ्रिकी लेखक नादिन गोरदाइमर (Nadine Gordimer) थिइन् । उनले सन् १९९१ मा सो पुरस्कार पाएकी थिइन् । नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्दा प्रदान गरिएको कदर- पत्रमा

उनको रचनाले मानवतालाई लाभ पुगेको कुरा लेखिएको थियो । सम्मेलनकै ताका उनीसँग मैले फोटो खिचाएको थिए । उनले तत्काल आफूले पहिरी राखेको कानपासा (Earling) पनि देखाउँदै, “यो नेपालमा बनेको हो” भनेकी थिइन् । भारतमा घुमे पनि उनी नेपाल पुगेकी रहिनछन् । दुवै जनालाई मैले आफ्नो “भिजिटिङ कार्ड” त दिएँ तर उनीहरूले मलाई आफ्नो कार्ड भने दिएनन् । सम्मेलनमा रूसभित्र रहेको तातार गणतन्त्रको प्रतिनिधिमण्डलका तीन जना व्यक्तिसँग भेट भयो । तीमध्ये एकजनाले मात्र अङ्ग्रेजी बोल्दा रहेछन् । नेपालमा भएको जनआन्दोलनबारे तिनले सुनेका रहेछन् ।

बर्लिन सम्मेलनमा मेरो दैनिकीका केही अंश तल उद्धृत गरिन्छ ।

२२ मई सन् २००६

काठमाडौँबाट फ्राइकफर्टको बाटो गरी दुई दिनसम्म जर्मनीको पूर्वी भागमा रहेको वाइमार सहरमा बसी बर्लिन आइपुगें । आफूसँग सेतो टेनिस-शु मात्र ल्याएको रहेछु ।

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज
शारदा को पुनः प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा
पुन्याएको योगदानको उर्जालाई निरन्तरता
दिन सकोस् ।

NEPAL PLACEMENT AGENCY (P) LTD.

"Subha Shree", Krishna Galli, Patan Dhoka, Lalitpur.
GPO Box: 11204, Kathmandu, Nepal
Tel: 977-15543699, Fax: 977-1-5526098,
E-mail: nepalplace@wlink.com.np

सम्मेलनको बेलामा रात्री-भोजमा निमन्त्रणा पाएको छु तर त्यस्ता रात्री-भोजमा जान छालाको जुता लगाउन आवश्यक हुन्छ। हामीलाई बर्लिनमा महंगो हिल्टन होटेलमा राखिएको थियो। हामी बसेको बर्लिनको इलाका पूर्वी जर्मनीमा पर्दथ्यो। होटेलको नजिकको बजारमा जुता किन्न गएँ। दुई तीन वटा पसल र सुपर मार्केटमा गई हेर्दा १०० युरो (करिब १३० डलर) भन्दा कममा कुनै पनि छालाको जुता पाइएन। Galerie Lafayette भन्ने सुपर मार्केटमा नै यहाँ नजिकमा सस्तो जुता पाइने ठाउँ कतै छ कि भनी सोधेँ। त्यहाँ पुगेपछि पनि ८० युरोभन्दा सस्तो कुनै पनि जुता पाइएन। त्यहीँ ८० युरो अथवा १०० डलर हालेर जुता किनेँ। काठमाडौँ फर्केपछि पनि “यो त थाहा छ, एकसय डलर हालेको जुता” भन्दा परिवारका सदस्य आश्चर्यचकित भए। ६ महिनासम्म निरन्तर लगाएपछि सो जुताको तलुवामा समेत प्वाल पयो।

बिहान ब्रेकफास्ट खाँदा स्कटलैण्डबाट आएको व्यक्तिसँग भेट भयो। नेपालमा हाल भएको घटनाबारे उसले सुनेको रहेछ। हिल्टन होटेलमा मेरो रुममेट चेक गणराज्यको पेनको अध्यक्ष छ। उसँग आज कुराकानी

भएको थियो। उ कवि रहेछ र चेक भाषाबाट फ्रेन्च भाषामा अनुवाद गर्ने पनि काम गर्दोरहेछ। दिउँसोको खाना जर्मनीको एक जना लेखकसँग बसेर खाएँ। उसले इटलीको सिसिलीबाट जर्मनीको म्युनिखसम्म साइकल यात्रा गरेको डायरी लेखेको रहेछ। यसलाई प्रकाशित गर्न प्रकाशक भेटिएको छ, भनी भन्दथ्यो। भारतको पेनका अध्यक्ष लखनऊका गुप्ता भन्नेसँग भेट भएको थियो। संसारको दोस्रो ठूलो जनसङ्ख्या भएको देश भारतको पेनको अध्यक्ष निकै प्रसिद्ध लेखक होलान् भन्ने लागेको थियो। उनी एक पटक लखनऊका मेयर पनि भएका रहेछन्। हिन्दी र अङ्ग्रेजी दुवै भाषामा लेख्दा रहेछन् तर उनी त्यति प्रतिष्ठित लेखक भएजस्तो लागेन। नेपालमा हालै भएको परिवर्तनले अब हिन्दू राज्य समाप्त भयो होइन भनी कुरा गर्दथे। बेलुका बर्लिनका मेयरले पेनसम्मेलनका सबै सहभागीलाई रात्रि-भोजमा बोलाएका थिए। बर्लिनको सिटी हल (जसलाई जर्मन भाषामा राटहाउस भनिन्छ)। मा समारोह भएको थियो र त्यहाँ जर्मनीको एकीकरणका सूत्रधार विस्मार्कसमेत भएको ठूलो तैलचित्र राखिएको थियो। त्यहाँ जर्मन पेनको

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज

शारदा को पुनः प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याएको

योगदानको उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस् ।

New Elite Enterprises

6/65 Dharm path, Kathmandu

Tel: 4225116, 4222212

Mol.: 9851049820

Kamal Todi

उपाध्यक्षसँग जर्मनीका दुई प्रसिद्ध कविहरू गोयथे र शिलरको जन्म जर्मनीको पश्चिमी भागमा भए पनि उनीहरू पूर्वी जर्मनीको वाइमारमा कसरी बसोबास गर्न पुगे भन्ने बारेमा कुराकानी भयो। उनको भनाइअनुसार तत्कालीन वाइमारको समाज उदार थियो र त्यहाँका शासक पनि कवि, लेखकहरूको कदर गर्ने खालका थिए। आजको रात्रि-भोजमा तीनजना तिब्बती लेखकहरूसँग भेट भयो। उनीहरूलाई भारतको धर्मशालामा रहेको दलाई लामाको सरकारले पठाएको रहेछ। बर्लिनको सम्मेलनको आयोजना गर्ने "मिडिया कम्पनी" का निर्देशक हेर वाउमसँग पनि भेट भयो। उनीलाई नेपालको हालको घटनाक्रमबारे धेरै कुरा थाहा रहेछ। पूर्व सौभियत युनियनबाट स्वतन्त्र भएको कजाकिस्तानबाट आएका दुई लेखकसँग र बर्लिनमा रहेको कजाकिस्तानको राजदूतावासका प्रथम सचिवसँग भेट भयो। दुई लेखकहरूलाई कजाक भाषा र रूसी भाषा मात्र आउँदो रहेछ, अङ्ग्रेजी बोल्दा रहेनछन्। दोभासे काम राजदूतावासका कर्मचारीले गरे।

२३ मई सन् २००६

आज निर्वासनमा रहेका लेखक (Writers in Exile) समितिको बैठकमा भाग लिएँ। यसको सभापतित्व भारतको हैदरावादबाट क्यानाडा बसोबास गर्न गएका हारुन सिद्धिकीले गरेका थिए। क्यानाडा जानुअघि उनले भारतीय समाचार संस्था पी.टी.आई. मा काम गरेका रहेछन्। क्यानाडा आएपछि टरन्टो र मन्त्रियाल सहरमा पत्रकार भई काम गरेछन्। अस्ट्रेलियाको मेलबर्न र सिड्नी, अमेरिका, जर्मनी र नर्वेका पेन केन्द्रले निर्वासनमा रहेका संसारभरिका लेखकलाई कसरी सहायता गरेका थिए भन्ने प्रतिवेदन पढे।

नर्वेका केही सहरले ता अतिथिको रूपमा केही लेखकलाई राखेका रहेछन्। स्कटलैण्डको एडिनबरा शहरले पनि आफूलाई शरणार्थी लेखकको निमित्त आतिथेय सहरमध्ये एक भएको घोषणा गरेछ। जर्मनीमा यस्ता सहर हामबर्ग, कलोन र म्युनिख रहेछन्, जहाँ कम्तीमा एक निर्वासित लेखक बसिरहेका छन्। अमेरिकाको ब्राउन विश्वविद्यालय (Brown University) हारवर्ड र आयोवामा अन्तर्राष्ट्रिय लेखकको निमित्त फेलोसिप कार्यक्रम राखेका रहेछन्। निर्वासित लेखकलाई आतिथेय भई स्वीकार गर्ने अमेरिकी सहरमध्ये पीटरबर्ग लास भेगास, इथाका (न्युयोर्क), सान्ताफे (न्यु मेक्सिको) रहेछन्।

ताइवानबाट आएको एक चिनियाँसँग लन्च खाएँ। ताइवानमा कोओभिडटाड पार्टी अब सत्तामा नरहेको कुरा भन्दथ्यो। आज दिउँसो बर्लिनको पेन सम्मेलनको उद्घाटन जर्मनीका प्रेसिडेन्ट कोहलरले गरे। त्यही समारोहमा जर्मनीका नोबेल पुरस्कार विजेता गुन्थर ग्रास र अन्तर्राष्ट्रिय पेनका अध्यक्ष जिरी गुस्काले पनि जर्मन भाषामा बोले। गुस्काको घर चेक गणराज्यमा रहेको छ। त्यहाँका धेरैजसो शिक्षित मानिसहरू अझै जर्मन भाषा बोल्दछन्। बेलुकाको कार्यक्रममा लब्धप्रतिष्ठ लेखकहरूले आफूभन्दा कान्छा साहित्यकारहरूको परिचय गराए। नोबेल पुरस्कार विजेता गुन्थर ग्रासले कजाकिस्तानमा जर्मन बाबुबाट जन्मेकी एउटी केटीलाई परिचय गराए जसले जर्मन भाषामा आफ्नो रचना पढिन्।

२४ मई सन् २००६

आज बिहान अन्तर्राष्ट्रिय पेनको साधारण सभामा गएँ। त्यहाँ चेक गणतन्त्रका जिरी गुस्का सर्वसम्मतिसे सभापति

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज **शारदा** को पुनः
प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा पुन्याएको योगदानको
उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस्।

रमेशमान जोशी

फेरि दुई वर्षको निमित्त निर्वाचित भए । कार्यकारिणी सदस्यको निर्वाचन पनि हुँदैछ । साधारणसभामा नेपालको सीट मेक्सिको र मोल्डभियाको संगै छ । दिउँसोको सत्रमा निबन्धकारबारे परिचयात्मक गोष्ठी थियो । सबभन्दा राम्रो प्रस्तुति जर्मनीबाट दश वर्षको उमेरमा इजरायल गएका निबन्धकारको थियो । पहिलो विश्वयुद्धपछि जर्मनीमा स्थापना भएको वाइमार गणराज्य युद्धको गणराज्य थियो किनभने यसको पहिलो सिर्जना नै युद्धबाट भएको थियो भनी भने । आज बेलुका जर्मनीका चान्सलर आन्जेल मर्केलले आफ्नो कार्यालयमा दिवा भोजको निमित्त पेनका-सदस्यहरुलाई निम्ता गरेकी थिइन् । नाइजेरियाबाट आएका पेनका सदस्यले आफूले नाइजेरियाबाट साहित्यका नोबेल पुरस्कार पाउने ओल सोइनिका (Woll Soyinka) लाई राम्ररी चिनेको कुरा भन्दथे । अफगानिस्तानबाट यस वर्ष पेनको प्रतिनिधि आएका छन् । उनले भनेअनुसार त्यहाँ हाल १२० जना पेनका सदस्य छन् । अफगान पेनका प्रतिनिधिलाई बर्लिन आउन जाने टिकट कुनै संस्थाले प्रदान गरेको जस्तो लाग्छ ।

बेलुका जर्मनीमा नेपालका राजदूत मदनकुमार भट्टराईले डिनरमा म र नेपालबाट अर्को प्रतिनिधि ग्रेटा राणालाई बोलाउनुभएको थियो । राजदूतावासको ड्राइभर वङ्गलादेशी रहेछ र होटेलमा लिन आएको थियो ।

२५ मई सन् २००६

आज पेनको साधारण सभामा नर्वेका युजीन सुलगिनले कार्टुन बारेको विवादबारे बोले । केही महिनाअगाडि डेनमार्कको एक पत्रिकाको इस्लामका पैगम्बरबारे कार्टुन बनाएर प्रकाशित गरेपछि यसको विरोधमा धेरै मुस्लिम देशका विरोध प्रदर्शन भएको थियो । दिउँसो लन्च सेनेगलको पेनको प्रतिनिधिसँग थिए । सेनेगल स्वतन्त्र भएको दिनै त्यहाँ लोकतन्त्र रहेको कुरा गर्दथे । आफ्नो देशमा फ्रेंचबाहेक एक स्थानीय भाषा पनि त्यहाँको राष्ट्रभाषा भएको कुरा गर्दथे । सेनेगलमा बोलिने ६ भाषामध्ये एउटा त्यहाँका धेरैजसो मानिसले बुझ्द रहेछन् जसलाई राष्ट्रभाषाको दर्जा दिइएको रहेछ ।

दक्षिण अमेरिकाको कोलम्बिया निवासी एक जना बैङ्कमा काम गर्नेसँग भेटें, उसकी श्रीमती ग्लोरिया कोलम्बियाको

पेनको सदस्य रहिछन् । उनलाई कोलम्बियामा अपराधी समूह माफियाबारे सोधें । माफियाका सदस्य एस्कोबारे कहाँ छन् त भनी सोध्दा जमीनतिर औंला देखाए, त्यसको अर्थ रहेछ निजको मृत्यु भइसकेको छ र गाडिसकिएको छ । दिउँसो Berliner Ensemble भन्ने भवनमा गएँ जहाँ अफ्रिकाको साहित्यबारे विभिन्न वक्ताले बोले । त्यहाँ फ्रान्सेली समाचार संस्था एएफपी मा काम गर्ने जर्मनसँग भेट भयो । उनले अमेरिकामा मृत्युदण्ड दिइने भएको एक जना हब्सिलाई क्षमादान दिइनुपर्छ भन्ने कागजमा सही गराउन लागेका रहेछन्, मैले यसबारे बढी कुरा नजानीकन हस्ताक्षर गर्न मानिन । सन् २००७ सालमा सेनेगलको राजधानी डाकरमा हुने पेनको सम्मेलनको मुख्य विषय “मानव मूल्य (Human Values)” हुनेछ । सेनेगलबाट मैले भेटेका पेनका सदस्यले भन्दै थिए “डाकरमा अफ्रिकाले आफू संस्कृतिमा कति धनी छ भन्ने कुरा देखाउनेछ ।”

२६ मई सन् २००६

बिहान ब्रेकफास्ट एसपेरान्टो भाषी पेनको सदस्यसँग खाएँ । एसपेरान्टो भाषाका ८० प्रतिशत शब्दहरू युरोपको फ्रेंच, स्पेनिस भाषासँग मिल्ने भएता पनि केही एसियाली भाषासँग पनि यो मिलेको कुरा गरे । साधारण सभाबारे बैठक थियो जसमा भविष्यमा पेनले कस्तो भूमिका खेल्नु बाढिया होला भन्ने थियो । पेनले बढी मात्रामा साधन (Resources) जम्मा गर्न Fund Raising गर्नु परेकाले बढी सक्रिय हुनुपर्ने भनी मैले पनि बोलेँ । साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पाउने को-को पेनका सदस्य थिए, त्यसबारे अध्ययन हुनुपर्ने कुरा पनि बोलेँ । आज लन्च खाँदा मसँगै बस्ने स्लोभाकियाको कुनै विश्वविद्यालयमा अध्ययन गर्दै रहेछ । पोलेण्डबाट केही वर्षअगाडि नोबेल पुरस्कार विजेताको नाम पनि मलाई लेखेर दिइन् । जर्मनीकी एक जना पत्रकारलाई भेटे र उनले वातावरण र महिला सम्बन्धमा अध्ययन गरी लेख लेखेकी रहिछन् । नेपालको माओवादी विद्रोहमा धेरै सङ्ख्यामा महिला छापामारमा भएको कुराबारे प्रश्न गर्दथिन् ।

यसपटक पेनको साधारणसभाले दक्षिण अफ्रिकाको अफ्रिकान्स भाषा बोल्ने केन्द्रलाई बेग्लै केन्द्रको रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय पेनमा प्रवेश गराउने निर्णय गर्‍यो । गतवर्ष

स्लोभानियाको ब्लेडमा पेनको साधारणसभाले त्यसो गर्न मानेको थिएन । एक जना चेक गणराज्यको पेनको सदस्यसँग भेट भयो । अमेरिका र भारतमा पुस्तक प्रकाशन गृहका आफू मालिक भएको कुरा गर्दथ्यो । आफूले रवीन्द्रनाथ टेगोरबारे एउटा पुरस्कार राख्न एक लाख डलर दिने विचार गरेको कुरा गर्दथ्यो । बेलुका “निर्वासनमा बसेका भियतनामी लेखक (Vietnamese Writer Exile)” का सदस्य एक जना लेखकसँग घुम्न गएँ । अल्जेरियाको पेनको सदस्य मगावीसँग कुराकानी भयो । केही वर्षअघि उनले जर्मन सरकारको पाहुना भई केही महिना जर्मनीमा बसेको र त्यसै ताका बङ्गलादेशी लेखक तस्लीमा नसरिन पनि उनी बसेकै घरमा कुरा गर्दथे ।

२५ मई सन् २००६

आजको साधारणसभामा क्यानाडाका हारुनले “निर्वासनमा रहेका लेखक” बारे निकै बेर बोले । यस्ता लेखकबारे क्यानाडाले पेनले धेरै काम गरेको रहेछ । क्यानाडाका अनेक विश्वविद्यालय र पुस्तकालयले निर्वासनमा रहेका लेखकलाई काम दिएका रहेछन् । यस्ता लेखकले कला र राजनीतिशास्त्र सम्बन्धमा पढाएका पनि रहेछन् । क्यानाडामा बीस जना लेखकले काम पाएका रहेछन् । नेपालमा द्वन्द्वपीडित लेखकले कोशिस गरे क्यानाडा जान सक्छन् भनेजस्तो लाग्यो । हारुनले “निर्वासनमा रहेका लेखक” कार्यक्रम अन्य देशभन्दा क्यानाडामा किन सफल भयो भन्ने विषयमा श्रेय विकेन्द्रीकरणलाई दिए । अन्तर्राष्ट्रिय पेनको Headquarter लन्डनमा भए पनि क्यानाडाको पेनले आफ्नो निर्णय आफै लिन सक्षम भएको कुरा गरे । दक्षिण अमेरिकाको देश उरुग्वेको पेनलाई पनि अन्तर्राष्ट्रिय पेनको सदस्य बनाइयो । पेनको आपत्कालीन कोष (Emergency Fund) को गत वर्षको प्रतिवेदन पनि साधारणसभा पेश गरियो । यसको निमित्त पैसा अनुदान गर्ने काम केवल जापानको पेन र नेदरल्याण्डको एक कम्पनीले गर्दोरहेछ । सन् २००७ मा सेनेगलमा हुने पेनको वार्षिक सम्मेलनबारे त्यहाँका प्रतिनिधिले राम्रो प्रवचन दिए । सालमा शारदाको प्रकाशन समयमा नेपालमा निरङ्कुश राणा शासन थियो । अहिले ७२ वर्षपछि लोकतन्त्र र देशमा संविधानसभाको निमित्त तैयारी हुँदैछ ।

एकातिर संसारमा धेरै देशका पर्यटकले नेपाल भ्रमण गरिसकेका छन् र नेपाल अहिले संसारमा चिनिन थालेको छ । नेपालीद्वारा पनि संसारका अनेक देशको साहित्य नेपालमा पढिन थालेको छ र केही नेपाली लेखकहरूले पनि नेपालबाहिर आफ्नो लेखाइको कारणले प्रसिद्धि पाउन सफल भएका छन् । लेखकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठन पेनको बर्लिन सम्मेलनमा सहभागिताले संसारभरिका लेखकहरूलाई भेट्ने मिल्यो, जसमध्ये भविष्यमा नोबेल पुरस्कार विजेता पनि थिए होलान् । शारदाकालमा यस्तो अवसर नेपाली साहित्यकारले पाएका थिएनन् । तर शारदाको पुनः प्रकाशनले त्यो अवसर जुटाउन सक्ने सम्भावनालाई नकार्न सकिन्न ।

शारदाको पुनः प्रकाशनले त्यो अवसर जुटाउन सक्ने सम्भावनालाई नकार्न सकिन्न । ■

नेपाली साहित्यको
ऐतिहासिक दस्तावेज **शारदा**
को पुनः प्रकाशनले नेपाली
साहित्यमा पुन्याएको
योगदानको उर्जालाई
निरन्तरता दिन सकोस् ।

**CREATIVE BUILDERS
COLLABORATIVE (P.) Ltd.**

CONSULTING ARCHITECTS ENGINEERS
PLANNERS BUILDERS

Heritage Plaza II, Kamaladi, P.O. Box : 926,
Kathmandu, Nepal

Tel: 4240160 (Off.), 4410870 (Res.)

Fax : 977-1-4257971

E-mail : deepak@cbc.wlink.com.np

मनु ब्राजाकी

आफूभन्दा ठूलो कतै कसैलाई नदेख्नेले ।
बादलभै हुनुपर्छ भुईँमा खुट्टा नटेक्नेले ।

रात परेपछि पनि जूनले भैँ बाटो खोज्ज,
त्यसैले नै सक्छ यहाँ सूर्यलाई नछेक्नेले ।

जतिसुकै हाँसे पनि आँसु कहिले सकिदैन,
आफूलाई चिन्दैन आफ्नो कथा नलेख्नेले ।

अरूलाई उगे पनि, लुटे पनि, मारे पनि,
मायाँ त्यसैले नै पाउँछ कसैलाई नहेप्नेले ।

जतिसुकै साबुन-पानी दले पनि मुहारमा,
सफा उही हुन्छ यहाँ, भन्छ हिलो नछेप्नेले ।

'मनु' साँगसँगै हिँड्न त्यसैले नै सक्छ यहाँ,
काखीमुनि लुकाएर तीस्को छुरी नचप्नेले ।

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक ढरतावेज
शारदा को पुनः प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा पुर्चाएको
योगदानको उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस् ।

Nipen K. Trade Concern

Dhobichaur, Lazimpat, G.P.O. Box : 8040, Kathmandu, Nepal

Tel/Fax: 977-1-4419008, E-mail : kdm@col.com.np

TECHNO COLOR

Quick Dry Processing Ink, Taniguchi Ink Mfg.Co. Ltd., Japan

“शा

हे शारदे आमा !

कमल दीक्षित

रदा फेरि निस्कने भो” ! भन्ने शब्द परे मेरा कानमा केही दिनअघि । सारै मीठा लागे ती शब्द तर सपनामा खीर खाएजस्तो भयो । फेरि केही चालचुल छैन । होइन रहेछ भन्थानें । गर्ने केही थिएन आफूले । चुपै लागें । तर त्यसपछि सुनेको कुरा साँच्चै रहेछ, भन्ने थाहा पाएँ मैले नरेन्द्रजी र विमलजी आफैं आएर भनेपछि । शान्तबहादुरजीले प्रकाशनको अभिभारा उठाउने निधो भएपछि उहाँहरू दुई जनालाई सम्पादनको जिम्मा लगाइएको रहेछ । र अब केकसो गर्दा राम्रो हुन्छ, भनेर पुराना र नयाँ पुस्ताकाहरूसँग सोध्ने क्रममा आउनुभएको रहेछ उहाँहरू मकहाँ पनि । त्यस दिन लामो कुराकानी भए हाम्रा । भनेको थिएँ मैले मलाई थाहा भएजति, मैले जानेजति सबै ।

त्यसपछि अन्तर्क्रिया-गोष्ठी पनि भयो । त्यहाँ धेरैले आ-आफ्नो प्रकारले भन्नुभयो *शारदा* ले अब कस्तो बाटो समाल्ने भन्नेबारे । मैले पनि दुइचार कुरा बोलेँ । त्यो महत्त्वको विषय होइन । महत्त्वको कुरा हो *शारदा* फेरि निस्कने भयो । अब हामी सबैको प्रयास हुनुपर्छ, यसको निरन्तरतातिर । अब फेरि यो बन्द हुनु हुँदैन । यसमा सबैको एकमत थियो । तर भन्न सजिलो छ, गरिपुन्याउन गाह्रो छ । केही महिना, केही वर्ष *शारदा* ले लगानी मात्र माग्नेछ, दिने छैन केही । साहित्यिक पत्रिका निकालेर नाफा कमाउँछु नै भन्नु हुँदैन । त्यो व्यावहारिक हुँदैन । मैले २०१३ सालतिर एउटा शब्द प्रयोग गरेको थिएँ साहित्यिक पत्रिकाका लागि ‘साविक रोग’ भन्ने । त्यसको तात्पर्य के थियो भने नेपाली पत्रपत्रिकाहरूलाई जन्मनासाथ एउटा रोग लाग्छ । त्यो रोग निको हुँदैन, केही वर्ष केही महिना रोगाएर त्यो मर्छ । त्यो रोग भनेको मुख्य थियो ग्राहकको कमी र विज्ञापनको अभाव । प्रशस्त विज्ञापन नपाई कुनै पत्रिकालाई स्तरीय बनाइराख्न सकिन्न । स्तरीय नभई त्यो पत्रिका किनेर कसैले पढ्दैनन् । कोही स्थायी ग्राहक पनि

बन्दैनन् । अनि केही महिना, केही वर्षपछि प्रकाशकको जोश कम हुँदै जान्छ, अनि पत्रिका अनियमित हुनथाल्छ, र बिस्तारै बन्द हुन्छ, पत्रिका मर्छ भनौं । यो 'निदान' थियो मैले आधा शताब्दीअघि निकालेको नेपाली पत्रपत्रिकाहरूको रोगको । त्यो परिस्थिति ऐले पनि बदलिसकेको छैन ।

यस्तोमा प्रशंसा गर्छु म शान्तबहादुरजीको आँटको र साहित्यप्रेमको । पुर्खाको बिँडो उठाएको मात्र होइन उहाँले यो । उहाँको जेहनमा नेपाली भाषा र साहित्यप्रति ममता नभएको भए उहाँले यो गहन बोझ बोक्ने जाँगर देखाउनुहुने थिएन । त्यसैले म 'सलाम' गर्छु उहाँलाई । तर सतर्क पनि गराउँछु । 'ठूलो काम आँटनु भएको छ, बाबु, अलिकति अघि बढ्दैमा खुट्टो नकमाउनु होला !'

शारदा का लागि के गर्नुपर्छ हामीले, हामी **शारदा**-प्रेमीहरूले ? भन्नुपर्छ उहाँले, त्यसै मदद गर्न कोही आउँदैनन् मायाप्रेमै भए पनि !

यो नमागी दिइएको सल्लाह हो । म त यसै पनि आफूलाई **शारदा** ले जन्माएको 'बच्चो' भन्छु । किनभने २०१२ सालमा 'यस्तो पनि भएको रहेछ' भन्ने मेरो पहिलो निबन्ध छापिदिएर **शारदा** ले कमल दीक्षित भन्ने ऐलेको लेखकलाई जन्म दिएको हो । त्यसको एक जुगअघि कमल 'दीक्षित' नेपाल भन्ने एउटा किशोर कविलाई बनारसको 'उदय'ले प्रकट गरेको थियो । तर त्यो कवि २००७ साल आउनुभन्दा पहिले नै 'मन्यो' । अनि अकस्मातसँग एउटा निबन्ध छापिदिएर बौराएको हो मलाई **शारदा** ले । त्यही एउटा लेखको भरमा 'शोधकर्ता', 'अन्वेषक', 'निबन्धकार' र 'साहित्यकार' बनाएर उभ्याएको हो **शारदा** ले मलाई उस बेला । त्यसैले म ऐले जे छु त्यसको जस **शारदा** लाई जान्छ पक्का, अरुलाई होइन । त्यसै हुँदा मेरो 'आमा' जस्तो **शारदा** फेरि भुल्कँदा म कति खुशी भएको छु कसरी बताऊँ !

मेरो यो खुशी अल्पकालीन नहोस् भन्ने प्रार्थना छ, "हे शारदे आमा !"

www.keckist.edu.np

Courses Offered	Duration
B. E. Electronics & Comm.	4 yrs
B. E. Computer	4 yrs
B. E. Civil	4 yrs
B. Architecture	5 yrs
M. Sc. Microbiology	2 yrs
B. Sc. Microbiology	3 yrs
B. E. Electrical	4 yrs

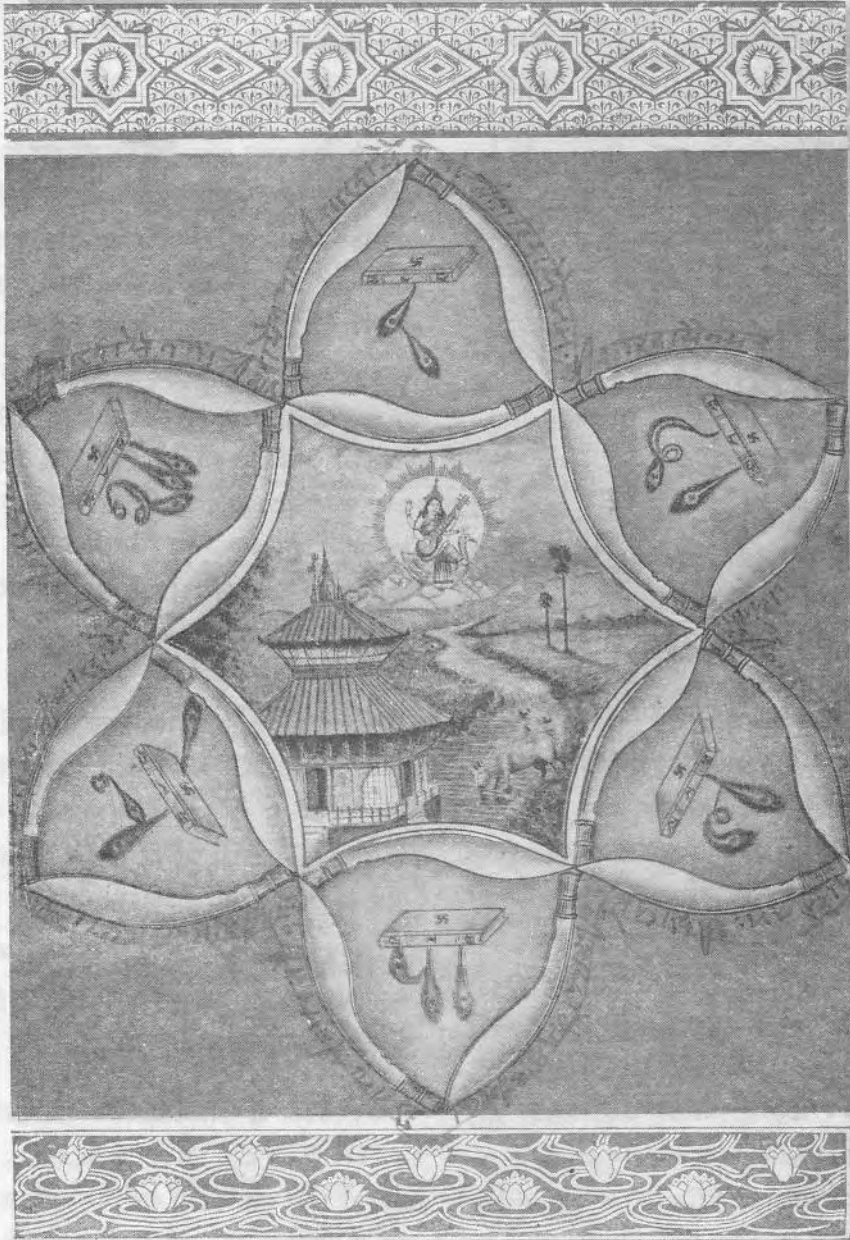

Tribhuvan University affiliate
KATHMANDU ENGINEERING COLLEGE
 P. O. Box 3928, Kalimati, Kathmandu, Nepal Tel: 4284902, 4276130 Fax: 4272653 E-mail: info@keckist.edu.np

Striving Towards Excellence in Engineering Education

शारदा का ऐतिहासिक मौलिक पृष्ठहरू

शारदा वर्ष-१, सङ्ख्या १०/११, संवत् १९९२, मार्ग-पौषबाट साभार आवरण

ओर गणेश छापाखाना नेपाल बाट प्रकाशित ।

कलाको मूल्य

जसलाई ह्रस्व दीर्घको ज्ञान छैन, जसले लेख भनेको के हो भन्ने जान्नका निमित्त आफ्ना जीवनको पाँच मिनेट पनि खर्च गरेको छैन त्यसता लेखक पनि आफ्ना लहडमा केही न केही उटपद्यास्याङ् (अर्थ नवर्थ) लेखेर शारदाको सेवा गर्ने चेष्टा गर्दछन् यो चुशीकै कुरो हो भने पनि हुन्छ दुःखको कुरो हो भने पनि हुन्छ।

तर याद राख्नु पर्दछ, कलम समात्नु र डल्लैठो समात्नुमा धेरै फरक छ। मनका भावहरूलाई जस्ताको तस्तै उतार्न शक्नु लेखन-कला हो। सर्वसाधारणले भन्दा वर्ता र मीठो कुरो जान्ने मनले लेखेको कुरा सर्व साधारणका निमित्त उपयोगी र रोचक हुन्छ। आफूलाई योग्य गराउनका निमित्त केही न केही परिश्रम गर्नु पनि जरूरी छ। संसारमा सबै थोकको मूल्य हुन्छ, कलाको मूल्य हुन्न। त्यसमा पनि लेखन-कलाका निमित्त

त सब भन्दा ठूलो त्याग, गहीरो अध्ययन र अनुभवको आवश्यकता छ।

उदाहरणका निमित्त कल्पना गर्नुहोस्—

एक दिन एउटा कला-प्रेमीको फूलदान फुट्यो। कला-प्रेमीले मौका—भारी मौका—छोपेर त्यसको तस्वीर खिच्यो औ त्यसै दृश्यमा ध्यान-मग्न भएर कविता बनायो। तर विचराको घेरेट विप्रेछ, तस्वीर राम्रो निस्कैन। फेरि तस्वीर खिचनका निमित्त त्यो दृश्य रहराहेको थिएन ! अब के गर्ने ? कला प्रेमीले त्यसै गरी एउटा अर्को राम्रो बढिया र प्यारो फूलदानलाई फुटायो औ तस्वीर खिच्यो। तर, कति चेष्टा गर्दा पनि विचरा कलाप्रेमीको मनमा त्यो नकली कामले स्वाभाविक शान्ति दिन शकैन—यो हो कला-प्रेमको एउटा सानो नमुना। यस्तो कलाको कति मूल्य हुन शकछ—पाठकहरू विचार गर्नु होस्।

कलाको मूल्य हुंदैन तर बिना मूल्य पनि पाइँदैन। सित्तैमा कुनै कलाको अधिपति हुन खोज्नु कला नजान्नु भन्दा पनि धेरै ठूलो मूर्खता हो। काला अक्षरले सेतो कागत् रंगाउनमा धेरै बेर लाग्दैन। बेर लाग्दछ—त्यसका लवजमा रस चुहाउनमा।

ठूला ठूला लेखकहरूका लेखका शुरुमा, आदिमा र अन्त्यमा यहाँ तर्किक पदपदमा पनि रहस्य हुन्छ, उपदेश हुन्छ, नवीनता हुन्छ।

यस पालिको यो संपादकीय गंथन पढि सके पछि, अमूल्यकलाको थोर बहुत इज्जत राख्नका लागि, नयाँ लेखकहरूले अलि कति पसिना खर्च गरेर मात्रै, भाषाको र आफ्नो गौरव बढाउने चेष्टा गर्नु भन्ने हाश्रो सविनय प्रार्थना छ।

निश्चोको बाघ सिद्धान्तको दौडमा—

बाघले बच्चा किन खान्छ ?

[लेखक—श्री लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा]

- १ ए बघिनी ए बघिनी ! यही हो तेरो बच्चा
कति कच्चा ! कति कलिलो ! कति 'बुच्चो' !
शरम भएन तलाई पेट पसानै जन्माउन यति सानो
खियोटै ठेटनो ? खप्न नसक्ने श्यालको घुम्नो !
- २ ए सिंगाने बामुन्ने !
बाघको छोरो भइकन आउन लाज लागेन तलाई ?
पुस्तकाहरूको भयङ्कर पौरुष यति सानो पारी गिज्याए मलाई ।
- ३ के तँ पनि होस बाघ ?
हेरन बृध खाने बिरालो जस्तो—ए ठेटनो !
हेरन अनुहार !
खाला जस्तो 'भ्याँउ' गरिकन घर्तिको बारीको रायो साग
- ४ छै, छै तेरो नाक !
एक मूसा मार्न डराउला जस्तो !
एक छिर्का रगतले पवित्र नभएको !
मानो भन्ला छै काक काक !
के यी तेरा मंग्रा हुन् ? माटो खान्ने जस्ता !
ए बघिनी, फटा यसलाई खोचन आउ !

(२८)

शारदा

- यो कहाँको जन्माई दिई, म बाघलाई सिंगाने भालू !
- ५ ए लौ बाघको छोरो होस् भने त्या हात्तीलाई हाँक,
अथवा आ मैसँग लड्, देख् तैरा घाक !
लौ लुड्यो ! लौ लुड्यो ! लौ लुड्यो !
कुकुर जस्तो लुट्याहा !
खडे भइकन, पुच्छर हल्लाई नाकरा गरू ला कि झै गर्दछ प !
मान्छे दुइमनका
मासु उसलाई खुवाई लाभ गरिकन थोत्रो हाड !
एक छिन ता कातरपन छाड् ।
हरू, तेरा बाबु मैले छारा भनाउदा नाथेको एक बहादुरी ।
ए आमाको लाड ।
- ६ झन् झन् लुत्रे पुच्छर हल्लाउँछ प तेरो छोरा ।
ए बर्घिनी !
के बन्नेस ग्वाड्यो ?
बाघ हुन्छ कुनै एकफेरा ह्वाड्-न्याडग नहाड्यो ?
जा वेइये !
तँ जरूर श्यालसँग पोइल गपकी होलिस् ?
नत्र जन्माउँथिस यस्तो श्याल ?
ए तेरो छोरा ता श्याल सिंग नाथो, मेरै पयरमा
लुटपुट गर्न पो खोज्छ प !!
मान्छेको बच्चा जस्तो नाथे ।
मानो करुणा माग्ने मगन्ताको छाउरो जस्तो !
फोर्ने एकबाजि बंगारा
तँ काली रे ! वनकी काली रे !
जसमा सेतो दूध जस्तो दया दया !
दयाको केवल भाव ।
करुणा भनेको जातिनाश हो, कमजोरीको द्वाब !
के तँ श्यालको छोरोलाई गद्दी दिन्छेस् वनको ?
विश्वनियमसँग बन्छेस् बागी, बर्घिनी ?
स्वार्थी जननी भाव ।
मेरो जाति धरमके मर्का-बलको पर्दा प्रभाष !

- ७ धूत धूत कालला आँसु हाक जैरे !
 हाँक मलाई जैरे !
 कातरको डण्ड हो काल ! तलाई म मारन चाहन्छु
 ए किन सुन्दैन ?
 मानो मानिसको घरको हो कि मल मिठ्याउने खैरे ?
 ए आ हाँक ! खै तेरो धाक !
 झन झन लुट्टुपुट्टु गर्न पो खाँछ पयमा,
 'हाडग्राङ्ग ! तेरा बाघको वेइज्जत गर्ने लोड्याङ्ग !
- ८ ए बघिनी ! ए पिचुला बघिनी !
 कच्चा बच्चा नदेखाएस् फेरि मलाई
 कस्तो लुलो रहेछ पाठो जस्तो साथे !
 एकै न्हाडग्राङ्ग गर्दा ठहरं भो ए !
 के सुँछेस ए, मरिगो !
 यस्तो हाँक हाँकको दुनियाँमा त्यस्तो लुत्याहा के बाँचोस् ?
 प्रकृति सहन्छिन त्यसलाई ?
 आर्काका रगतको छाप नमारी
 जीवनको खै लालमोहर ?
 कमजोरी हो खटिरो ! फोनु पर्छ फोहोर ।
 फ्याँकिदे यो बतासे शूल !
 अर्को बच्चा जन्माएस्—जो बच्चैपनमा मारोस् मिर्ग,
 लडास्,
 हात्ती हाँकोस् बाबुअधि ! सानै भए पनि
 खेदोस् मिग !
 शरमले नलाओस् मलाई च्याँठ !...छोः हकि ?
 मैले नमानुं पर्ने यस्तो नाथेलाई !
 आफ्नो वेइज्जत !
 तर के गरूँ च्याँठ उठ्यो सान्हे !
 त्यस्तो लुते देख्दा बाघको बच्चो !
 मन्यो स्वर्ग गयो !
 अब के अपसोच !
 जाति बढ्यो, कलङ्क हट्यो !
 घनको नियमले लाग्छ मलाई खत !
 भो फ्याँकिदे वेइज्जत !

चन्द्रवदन

[लेखक विश्वेश्वर प्रसाद]

चन्द्रवदनको दिन बडो कठिनले वित्तथ्यो । अलिक फुर्तिली हुनाले सानो घरको काम सबै सिद्ध्याईकन पनि, उसलाई सारा दिन फुरसद हुन्थ्यो । वेहान उठी नुहाईवरी पूजापाउ

पनि गरी हालथी, र जब त्यो तरकारी काट्न भनी बसुद्धी उसको एउटी तीन वर्षकी छोरी बिछौनावाट उठीकन आँखा मिचुदुँ रूँदुँ आँउँदथी । एक छिन त्यसलाई काखमा ली फुस्रयायो, काट्दा काट्दुँको एउटा आलुमा ४ ओटा सिन्का घोची “ नानीको खसी ” बनाई उसलाई खेलन दियो ; भात पकायो, खायो, भाँडा पनि माइयो, अरू घरको यताउती गन्यो तै पनि दिन भरखर बढ्नलागेको हुन्थ्यो । त्यसको स्वभाव कसैसँग नमिल्ने हुनाले छिमेकीहरूसँग आवत जावत थिएन । अलछीले ‘ हाईहाई ’ गर्दै दिन बिताउनु पर्थ्यो । जब दिन अलिक ढल्किन्थ्यो, फेरि तरखर गर्न थालथी र खाई पिई छोरीलाई खवाई समसौँझमा सुत्दथी ।

त्यसको पति एउटा मुहामा परी शुनिएका थिए ; कहिले छुट्टुछन उसलाई पनि राघुरी थाहा छैन । काम गर्दा, भाँडा मलीकन घोष्टाएर राख्दा, कोठामा कूचो लाउँदा “ कस्ती फोहोरो ” भनी छोरीलाई गाली गर्दै कटकटिएको नाँक धोईदिँदा कहिले कहिले भपालखानमा पर्नेको पतिलाई समझिन्थी । तर दिन भरी पढाई लागेर बस्दा कहिले पनि उसलाई समझिन्थी; त्यसबखतमा केही समझिन पनि अलछी लाग्थ्यो।

आफू अहिले १६ वर्षकी भै प्रेम भनेको के हो थाहा पाएकी थिएन । ५ वर्ष पहिले विहा भए पछि फेरि जीवन्मा रहर लाग्दो कुरा भएन । सारा दिन एक नास सँग गई रहेछ । विहा भएको २ वर्ष पछि छोरी पाई । छोरी पाएको दिन उहाँसीधी तर छोरी...किन हो किन छोरी भन्नासाथ उसको मन अलिक अमिलो भयो । फेरि अलिछलाग्दो दिन शुरू भयो । एक वर्ष पहिले उसको पतिलाई अड्डामा पक्की लगेर इयाल-खानमा हाली दिए । माइत जाबस भने माइतमा कोही छैनन्; त्यसोत दान्यु भाङ्ज्यू छन् बहिनीछ, तर माइतीले चाख नमाने के जानू !

एक दिन चाँडै काम सिध्याई छ कपारे खाई पिई सारा काम गरी त्यो पतिले बनारसवाट लिएर आएको घडीमा हेर्दा भरखर ६ वजेछो रहेछ । कसरी दिन काट्नु । वैशाखको महिना झन लामो दिन हुने । दक्षिण तिरको वारदली मा बसो सोचन थाली—“ जाडोको महिना नै असल; कति चाँडचाँडै दिन जान्छ । गर्मी कैले जान्छनी ? ” अलिक टाढा त्यसकी छोरी एउटा सानो कमिला सँग खेली रहेकी थिई, कहिले बाटो शुनिदिन्थी, कहिले समात्तथी, कहिले छोडिदिन्थी । नजिकैको रुखको पात अलि अलि हल्ली रहेको थियो । चन्द्रवदन अलछी मानी मानी पीतलको एउटा कटौरीमा खर...टन खर...टन वत्ती काती रहेकी थिई । बीच बीचमा काठको सानो बट्टामा खरानी औँलोमा घसुद्धी । सोचदै थिई—“ कहिले जाडो आउँछ ? किन ईश्वरले यस्तो लामो दिन बनाएको ? गर्मी सिद्धि नत अझै ३ महिना छ...त्यसै बखतमा अगाडिको घरको वारदलीमा जुल्फी पालेको एउटा मान्छे—२५ वर्षको हुँ दोहो—आयो । चन्द्रवदनले थाहापाई कौही नयाँ मान्छे आएछ; पहिले त्यो मान्छे कहिले पनि देखिएको थिए-

न । त्यसलाई देखनासाथ चन्द्रवदन कपालमा लुगा हाली आँखा तल गरी बत्ती कात्न थाली । फेरि यसो हेर्दा त्यो मान्छे त्यही आफ्नो छातीलाई बारदलीबाट बाहिर झिकी यतै तिर हेरी रहेको थियो । त्यो कातदै सोचन थाली — “ त्यो निश्चय नै श्मराव मान्छे हो । वद-माश मान्छे त्यस्तै तेलले चुपीचल्ल पारेको जुल्फी राख्दछन्, र फेरि हेरन ” — निहुरी निहुरी चन्द्रवदन त्यसलाई हेर्दथी — “ यतै हेरी रहेछ । ” चन्द्रवदनलाई आजकालका त्यस्ता गुंडा देखी रिस उद्यो । कातदा कातदै छोडी हरे हरे के गरेको, पशु ” भन्दै छोरीलाई तान्दै कोठा भित्र छगी । “ कति चाँडै लुगा मैल्याउँछेस्, जानु पर्छनी धुलामा ” भन्दै छोरीको लुगा फेरिदिन थाली । लुगालगाई फेरि त्यो केटी बारदलीमा आएर खेल्न थाली । चन्द्रवदन शितलपाटीमा लडीकन दलिन तिर हेर्दै सोत्र थाली । बाहिर बारदलीबाट कतुआ लयाउन त्रिसिङनत्र यहीं बसी कात्नेथिई । अहिले जाऊँ भने त्यो मान्छे हुदै होला । बीम (दलिन) को कुनामा एउटा बूढो माकुरा अचल भै बसी रहेको थियो । यताउती माकुराका जाला पनि थिए । यसलाई साफ गर्नु पर्ने रहेछ, तर अहिले त जाँगर छैन एउटा भँवरो भूँ...भूँ गर्दै कहिले कोठा भित्र आउँदथ्यो फेरि बाहिर जान्दथ्यो । चन्द्रवदन सोचन थाली, अलि अलि निन्द्रा पनि लाग्न थालेको थियो । “ म एकलै छु, दुलहा कहिले हुदने हुन् । ” आज उसलाई दुलहाको अचानक स्मरण हुन लाग्यो । अहिले कोही मान्छे,— त्यही जुल्फी वाला आए के गर्नेथिई, कहाँ भाग्ने थिई...डरको अछि अछि अनुभव गर्दा गर्दै त्यो निदाइछ ।

आर्कोदिन ठीक उही समयमा जुल्फीवाला उस्तै गरी हेर्न थाल्यो । कस्तो असभ्य मान्छे रहेछ ? थाहा पाई थाहापाई म स्वास्नीमान्छे छु, एकलै छु भनि यता

हेर्छ । हेरन तेसै ठिङ्ग उभी रहेछ । आज पनि बारदलीमा बस्नपाइन । कोठामा आई । पश्चिम तिरको भयालबाट तातो बतास पसी रहेको थियो झ्याललाई धुनी । कोठा अलिक अँध्यारो भयो । किन मान्छे त्यस्ता हुन्छन् ? त्यसले विहा गरेकै होला, त्यस्को म जस्तै दुलही पनि होली—एक चोटी आफ्नो शरीरलाई हेरिकन—म जस्तै ...म त्यस्की दुलही भएको भए...ओहो ! कस्तो पाप चिताएँ । चन्द्रवदनले माकुराको जालो देखेर कोठा साफ गर्नु पर्ने संझी ।

दक्षिण तिरको शीतल बतास अब यसले छोड्नू पन्थो, त्यस जुल्फीवालाले गर्दा । भोलि पल्ट एउटा हाथमा गलैचा लिएर आर्कोले छोरीलाई डोऱ्याउँदै बारदली तिर जाँदा त्यो मान्छेलाई त्यहीं देखी रिसले गोडा थप्चाउँदै फनक फर्काई मान्छेलाई अर्काको सुविधाको पनि त विचार राख्नु पर्दछ । दिन भरि काम नपाएको त्यो मान्छे । जँले पनि त्यहीं उभी रहन्छ । संसारमा यो के नियम चलाएको रहेछ स्वास्नी मानिसलाई मात्र काम गनु पर्ने । त्यसकी दुलही कहीं काममा खटी रहेकी होली यो चाहिने अर्काको स्वास्नी मान्छेलाई धुन दिन भरी फुरसत पाउँदछ । लोग्ने मानिसको जात यस्तै हो । उसलाई सोदाच सोचदै सारा पुरुष जाति देखी रिस उठ्न थाल्यो । हामी स्वास्नी मान्छेले कसैलाई — झट्ट उसलाई जुल्फी वालाको स्मरण भयो—हेऱ्यो भने...त्यसलाई सोचदा सोचदै झन रिस उठ्न थाल्यो ।

दिन प्रति दिन गर्मी बढ्दैछ । आज रात भरी गर्मीले निद्रा परेन । चन्द्रवदन भएभरको डसना एउटै खाटमा हाली अर्को विछौनामा सेतो तन्ना कसी सुत्दथी । नजीकै भित्ता तिर आफ्नी छोरीलाई सुताउँदथी । आज रात भरी गर्मी हुनाले निद्रा लागेन । पंखा हाँकदा

हाँकदा—कैले छोरीलाई कैले आफूलाई—हाथ फतक गरिरुक्थो । विछौनामा कैले यता कैले उता टुलीटुली गर्दा पनि निद्रा आउँदैन । कोठा अँध्यारो थियो । दोकामा मात्र कताकताबाट जुन परी रहेको थियो । विछौनाको चिसो कुनातिर ढलेर तक्रियाबाट सिर झारीवन चन्द्रवदन आफ्नो दुलहाका घरका विषयमा सोचन थाली "कैले उनी हुट्लान् ? उनी के सोच्दा होलान् ? मलाई संश्लिन्छन् कि संश्लिदैनन् ? तिनी यहाँ छँदा त.....अहँ कुली माया गर्थे गर्दैनथे । रिसाई मात्र रहन्थे । म डराउँदथे तिनी देखि । कैले मायाको कुरा गरेनन् । केवल काम विप्रिदा मात्रै, तरकारी मीठो नहुँदा या अरु केही काम विप्रिदामात्रै, उनी रिसाउँदथे । के पति पत्नीको यही सम्बन्ध हो ? माया भनेको के आमा बा सँग मात्र पाइन्छ ? विहाहुनुभन्दा पहिले माइतमा म कति काम विगतथे आमा रिसाएँ मै गर्थिन्, तर कति माया गर्थिन् । जसका पनि दुखह यस्तै गर्छन् कि कसै कसैका माया पनि गर्छन्.....चन्द्रवदनले आफूले चिन्हेका विवाहिता स्वामी मानिसलाई संश्लिन थाली । उनीहरूका दुलहा उनीहरू सँग कस्तो व्यवहार गर्दाहोला । कालिकाको कस्तो उज्यालो सन्तुष्ट मुख छ, निश्चय त्यसले आफ्नो पतिको प्रेम पाइहोली । उसले एक-छोटि कालिकाको पतिलाई देखेकी थिएँ, त्यसै मान्छेले मात्र आफ्नो पत्नीलाई सुख दिन्छ । विस्तारै विस्तारै उसलाई कालिका माथि ढाह उठ्यो । म उसकी दुलही भएँ सोच्दा सोचुँँ उसलाई जुलफीवालेको पनि स्मरण भयो । निश्चय त्यसका पनि विहा भएको होला, त्यसकी दुलही कस्तो होली सुखी होली कि मजस्तै नसुखी नदुःखी । म त्यसकी पत्नीको ठाउँमा भएँ चन्द्रवदन यस्तै सोचन थाली । उसको विचार धारा उसलाई कताबाट कता लैजान थाल्यो । दुई-ब'ग' गर्दै लाम-

खुट्टे उसको कानमा कराइरहेका थिए । आफ्नो हाथले लामखुट्टे र मनको कल्पित विचार धपाउँदा धपाउँदै भुसुक्क निदाइछ ।

सँधैँ चन्द्रवदन त्यो जुलफीवालालाई कैले वारदली मै, कैले पानि भर्न जाँदा घाटामा देख्दथी । सँधैँ त्यसको जुलफी तेलले चिपी चल्छो रहन्थ्यो । चन्द्रवदनलाई कैले पनि त्यो भद्र मनुष्य जस्तो लागेन, र जैले पनि त्यसको दृष्टिबाट हट्ने प्रयत्न गर्दथी । तर "ऐले वारदलीमै छ कि त्यहाँबाट नै सक्त्यो" भन्ने सोचदै फेरि वारदलीमा आउँथी । त्यो जुलफीवाला त्यहाँ आफ्नो वारदलीमा रहन्थ्यो त्यसै गरी निउ खोजी खोजी दुई तीन चोटि त्यसलाई हेर्दथी । नशोचुभन्दा भन्दै पनि यस्तो फुरसदको लामो दिनमा त्यो जुलफीवालेको विषयमा सोचन करै लाग्दथ्यो । थोएको नचा लुगा लगाए पछि पनि एक चोटि जुलफीवालेलाई हेर्न मनलाग्दछ थ्यो । त्यसै, केही कामले होइन । दिन भरि लगाई एक दिन कालटिकी सिन्दूर बनई । जुलफीवालेलाई हेर्नु त्यसको एउटा नियम जस्तो भएको थियो, अथवा भन्नुहोस् त्यसको एउटा बानीनै भएको थियो ।

एक दिन आफ्नो सबभन्दा राम्रो लुगा लगाई, आफ्नी छोरीलाई पनि राम्रो फेराई; आज त्यसै रहन लाग्यो गाजल टिकी कालटिकी लगाई वारदलीमा आएर बसी । तर त्यो जुलफीवाला आएन दिन भरि बसी रही ऐले । आउला अत्र आउलाभन्दा भन्दै दिन बित्यो । अरे आज कती चाँडै दिन गयो । खेलदा खेलद त्यसकी छोरी त्यहीं वारदली मै सुतिछ । विचारीले दिन भरि केही खान पाइन "उठ, पुसु, दुद तताई दिन्छु खालीस् भनी ।"

भोलि देखि फेरि अलिछलाग्दो दिन शुरू भयो । चन्द्रवदनको एकनासको जीवनमा यस्तो एउटा घटना पनि भएछ ।

ऐतिहासिक मकै-पर्व

डा. गर्मी शर्मा

ब शासक तानाशाह बन्छ, उसको विवेक शून्य हुन्छ, उसको मन मस्तिष्कबाट मानवीयता हराउँछ। त्यस बेला राष्ट्र आतङ्कित बन्छ, सिर्जना र स्रष्टाको नाश हुन्छ। यसैको एउटा उदाहरण हो - वि.सं. १९७७ को मकै-पर्व।

नेपाली साहित्यको प्रथम प्रहर बीरपूजा र भक्तिभावनामा बित्यो, दासो प्रहर शृङ्गार धारामा प्रवाहित भइरहेको थियो। त्यही बेला केही स्रष्टाहरू साहित्येतर लेखनीतिर लाग्न खोजे। नेपाल कृषिप्रधान देश हुनाले कृष्णलाल अधिकारी, भोजराज काफ्ले आदि मिलेर मकैको खेतीबारे एउटा पुस्तक लेखे। तर तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री ३ चन्द्रशमशेरका चम्चेहरूले यसको उल्टो सुल्टो व्याख्या गरेर सामान्य खेतीबाट सुनामी भूकम्प मच्चाइदिए जसले गर्दा कृष्णलालको ज्यान गयो, धेरैको जागिर खोसियो, केहीले जरिवाना तिर्नुपर्‍यो र यसको कारणले धेरै समयसम्म कतिपय साहित्यकारहरूको सिर्जनात्मक कलममा मसी सुक्यो। नेपाली साहित्यको इतिहासमा 'मकै-पर्व' बिसिनसक्नुको ऐतिहासिक पर्व बन्यो। सलका नायब सुब्बा कृष्णलाल अधिकारी र उनका साथीहरू भोजराज काफ्ले, आशुकिवि शम्भुप्रसाद ढुङ्गेल आदिले हिन्दीमा लेखिएको 'मक्का की खेती' पुस्तक कतैबाट पढ्न पाएपछि उक्त पुस्तकको महत्त्व बुझेर नेपालीहरूलाई पनि यस्तो विषयको ज्ञान हुनुपर्छ भनी 'मकैको खेती' लेखे। मकैको बीउ छर्ने तरिकादेखि लिएर यसको स्याहार सम्भार गर्ने, रातो टाउके र कालो टाउके कीराबाट बचाउने, बाँदर तथा अन्य चोरबाट बचाउन कुकुर पाल्ने, मकै बाली थन्क्याउने आदि सबै कुरामा विस्तार गरी लेखिएको उक्त पुस्तक नक्साल भगवती प्रेसबाट एक हजार प्रति छपाए। एक हजार प्रति छपाउनुको उद्देश्य पनि टुँडिखेलमा कवाज खेल्ने त्यस बेलाका पल्टनीया सिपाहीहरू गाउँघरका कुनाकाप्चाबाट आउँथे र उनीहरूलाई एक एक प्रति बाँड्ने थियो। परन्तु, छापिएको पुस्तक जनसमक्ष आउनुअघि नै

भोजराज काफ्ले तथा रामहरि अधिकारीजस्ता सुल्सुलेले चन्द्रशमशेरकहाँ सुटुक्क एक प्रति पुन्याएर शासकलाई रिभाउन खोजे ।

‘मकैको खेती’ को व्याख्या मोडियो । रातो टाउके र कालो टाउको कीराका प्रतीक रातो फरेण क्याप लगाउने चन्द्रशमशेर र कालो क्याप लगाउने भीमशमशेर मानिए । यसै गरी चोर तथा बाँदरबाट मकैको खेती रक्षा गर्न बेलायती कुकुरभन्दा भुस्याहा भोटे कुकुर उपयोगी हुन्छ, बेलायती कुकुर मीठो खाना खुवाएर सफा सुगंधरमा बसाएर पाल्नु मात्र हो, केही उपयोगी हुँदैन भनिएको पनि उनै शासकलाई औल्याइएको हो भन्ने अर्थ लगाइयो । “मकैको खेती” राजकाज मुद्दाको विषय बन्यो । छपाइएका एक हजार प्रतिमध्ये ९९९ प्रति जलाइयो र एक प्रति जति खोजे पनि पाइएन ।

कृष्णलाल अधिकारीलाई ६ वर्ष र उक्त नपाइएको एक प्रति पाउन नसके अरू ३ वर्ष कैद भनी जम्मा ९ वर्षको जेल सजाय सुनाइयो । उनीसँग सामेल भएका भनेर अन्य नौ जनालाई जागिरबाट वर्खास्त गरियो । यसरी उक्त पर्वमा पर्नेहरूमा कृष्णलाल अधिकारीबाहेक राणा परिवारका दीक्षा गुरु दुर्गानाथ अधिकारी, आशुकिवि शम्भुप्रसाद ढुङ्गेल, मुल्की अड्डाका हाकिम सुब्बा ऋषिभक्त उपाध्याय, खर्दार चूडामणि, डिङ्गा उपेन्द्रबहादुर, रणबहादुर र अन्य दुई तीन जना थिए । पण्डित सोमनाथ सिग्देलले उक्त पुस्तकको भाषाशुद्धि हेरेकाले रू. ५०/- जरिवाना तिर्नुपर्थ्यो र त्यसै गरी उक्त पुस्तक छान्न सहयोग गर्ने कृष्णचन्द्र अर्याल र मुद्रक पन्तलाई पनि केही जरिवाना तिराइयो । यति मात्र हैन, नायब सुब्बा कृष्णलालले बाटोमा भेटिएका कुनै एक जनासँग मकैको खेती कसरी उन्नत बनाउन सकिन्छ भनी सल्लाह गर्दा सल्लाह दिने उक्त व्यक्तिको पनि जागिर खोसियो परन्तु त्यस्तै अर्को व्यक्तिसँग सप्रेको मकैको एक घोगामा कति हार हुन्छ, कति दाना हुन्छ र कति दानाबाट एक माना हुन्छ भनी सोधनी गर्दा त्यस विषयमा बताउनेलाई कुनै सजाय भएनछ । शासककै जिब्रो र मनस्थिति (मूड) कानुन हुने बेलाका कसले के भन्न सक्नु ?

विभिन्न अन्वेषक तथा पण्डित साम्बभक्त सुवेदी (नायब सुब्बा कृष्णलालका साला)का अनुसार उक्त मकै

खेती लेख्न प्रेरणा तथा सहयोग दिने व्यक्ति भोजराज काफ्ले थिए । बेलायती कुकुर र भुस्याहा भोटे कुकुरको तुलनात्मक उपयोगिता लेख्न लगाउने पनि उनै थिए र श्री ३ चन्द्रशमशेरकहाँ पोल गर्ने पनि उनै थिए । कृष्णलाल अधिकारीलाई कसको सल्लाह र प्रेरणाले यस्तो लेखेको भनी वारम्बार सोध्दा उही भोजराज काफ्लेलाई देखाएका थिए तर यस्ता पोलाहालाई आफ्नो आँखा मान्ने हुनाले चन्द्रशमशेरले सोझै भनेछन्-‘भोजराजले मेरो छातीमा लात्ती हाने पनि मलाई दुख्दैन ।’ आफ्नो तानाशाह प्रवृत्ति एकछत्र बनाउन यसरी पोलाहा र गुप्तचरलाई आश्रय दिने चन्द्रशमशेरले राम्रो र सही कुरा छुट्याउन कसरी सक्नु ?

नायब सुब्बा कृष्णलाल सङ्गठनात्मक रूपमा काम गर्न रुचाउने व्यक्ति हुनाले तत्कालीन उच्च कर्मचारीहरू मिलेर कुनै समस्यामा भेटघाट छलफल गर्न एकादशी छुट्टीको दिन कृष्णलालको डेरामा सबै सदस्यहरू जम्मा भएपछि तलैदेखि बैठक-कोठासम्म ढोका थुनेर बस्ने रहेछन् परन्तु चन्द्रशमशेरका गुप्तचरहरूबाट यो कुरा कहाँ लुक्न सक्नु ?

यही प्रसङ्गमा विश्वनाथ नामक व्यक्ति कृष्णलालसँग मिलेर उनीहरूको जमातमा पुगेछन् र मकै-पर्व निम्त्याउने कारक तत्त्वमध्ये एक बनेछन् । गणेश भण्डारी तथा भूपहरि पौडेलको भनाइअनुसार मकै खेतीलाई राजकीय मुद्दा बनाउन सहयोग गर्ने प्रमुख व्यक्ति गुरु हेमराज शर्मा हुन् । उहाँहरूको भनाइअनुसार दुर्गानाथ अधिकारी र हेमराज शर्माको बीचमा द्वेष बढेको रहेछ । त्यसको कारणचाहिँ चन्द्रशमशेरले कुमाई र पूर्वीयाबीच भात भान्छा चल्नुपर्छ भन्दा दुर्गानाथले कुमाईहरूले कतै आफ्नो जातमा उपाध्याय लेखेका भए भात भान्छा चलाउनु हुन्छ नत्र हुन्न भन्दा हेमराज गुरुले आफूलाई हियाएको र तल्लो वर्ग मानेको भन्ने सोचेर दुर्गानाथसँग द्वेष गरेका रहेछन् र उनलाई दरबारबाट उच्छिद्युत्पाउन मौका खोजिरहेका रहेछन् । मकैको खेतीमा संलग्न भएको मौका मिलेपछि त्यसैलाई आफ्नो हतियार बनाए । यो तथ्य प्रकाश ए. राजका अनुसार विनाप्रमाणको टिप्पणी हो, हेमराजको चरित्र हत्या गर्न खोजिएको मात्र हो । उनको भनाइअनुसार कुमाईहरू पनि उपाध्याय हुन्छन् । वि. सं. १९९२ को राणाकालीन मुलुकी ऐनमा होस् अथवा

नृवंशशास्त्री डोरबहादुर विष्ट अथवा सहिद शुक्रराज शास्त्री, दिनेशराज पन्त, शिव रेग्मी अथवा जनकलाल शर्मा लगायत सबैको अन्वेषणात्मक रचनामा पूर्वीय तथा कुमाई दुवै उपाध्याय हुन्छन् भन्ने प्रमाणित भएको छ। यसैले उहाँको दुर्गानाथसंग कुनै रिसइबी थिएन र उक्त पर्वमा उहाँको कुनै हात थिएन भन्ने प्रकाश ए. राजको दावी छ। बरु अर्को भनाइअनुसार चन्द्रशमशेरलाई चाँडै मुक्त गराएर आफू श्री ३ हुन भीमशमशेरले तन्त्रविद्या जान्ने उनै दुर्गानाथलाई हात लिई लगनखेलको वटुक भैरवको मन्दिरमा पुरश्चरण गर्न लगाएका थिए। यो कुरा चन्द्रशमशेरले थाहा पाएर आफ्नो गुरु-पुत्र भएर पनि यस्तो गर्ने भन्दै रिसले निकालेको हुन सक्छ।

जे जस्तो कारणबाट भए पनि १९७७ सालको 'मकैको खेती' पुस्तकले ऐतिहासिक मकै-पर्व जन्मायो। कृष्णलाल

९ वर्षको लागि जेल परे पनि १९८० सालमै निको हुनै नसक्ने गरी उनलाई क्षयरोगले आक्रमण गर्‍यो। कृष्णलालका बुबा लक्ष्मण अधिकारीले छोरालाई घाट लैजान पाउँ भनी श्री ३ चन्द्रशमशेरलाई बिन्ती गर्दा जेलमा सडाएर मार्नलाई त थुनेको भनेर आफ्नो क्रूर र अमानवीय चरित्र प्रमाणित गरेछन्। एउटा वृद्ध बुबाले हिन्दु धर्मअनुसार आफ्नो छोरालाई लासलाई दाहसंस्कार गर्नका लागि घाट लैजान चाहँदा पनि त्यस्तो घृणित र हेय जवाफ दिनसक्ने चन्द्रशमशेरको चरित्र कस्तो रहेछ, सबैले आँकन सक्ने कुरो हो। यसरी नेपालमा राजनीतिक कारणले मात्र हैन सामान्य अफ्र भनी साहित्यिक लेखनका कारण पनि सहिद बन्न बाध्य गरिने रहेछ भन्ने सत्य यो ऐतिहासिक तथ्यबाट पनि हुन्छ। यस दृष्टिकोणले अन्तर्राष्ट्रिय जगत्कै एउटा अनौठो घटना हुन सक्छ मकै-पर्व, ऐतिहासिक मकै-पर्व।

सबको बोलीमा सरस्वतीको वास होस् !

शारदा सरस्वतीको संवाहक बनोस् !!

बुद्धिमान गजेन्द्रमान प्रा.लि.

गजेन्द्र भवन,
रामशाहपथ, पुतलीसडक, काठमाडौं
फोनं. ४४१८३५१, ४४१४८६६

मदन रेग्मी

प्रतीक्षा

मलाई आउन देऊ
 तिमीभित्र
 तिम्रा ती गर्भाशयमा,
 नठान त्यहाबाट तिमी र म नै जन्मन्छौं
 त्यो बाघ पनि हुन सक्छ
 स्याल, ब्वाँसो र कुकुर पनि हुन सक्छ
 जे पनि हुन सक्छ
 ज्वालामुखी हुन सक्छ,
 हिउँको पहाड हुन सक्छ,
 रगतको खोलो हुन सक्छ,
 त्यहाँ हामी सबै एकैसाथ
 पानीमा खेलन सिकने छौं
 समयलाई बिसने छौं
 त्यो सुनामी पनि हुन सक्छ
 या पृथ्वीलाई ध्वस्त पार्ने
 लामपुच्छे तारा पनि हुन सक्छ
 त्यो अर्ध-नारीश्वर हुन सक्छ
 नपुंसक हुन सक्छ
 या तिमी र म जस्तै
 पुरानै कथामा
 आउने-जानेमध्येको पनि हुन सक्छ
 एउटा नयाँ प्रयोग
 के हुन्छ हेरौं
 जन्मिहाल्छ कि ?

दिलाउने पनि दिनेजत्तिकै धन्य हुन्

चित्तरञ्जन नेपाली

पाली भाषामा एउटा आहान छ- 'दिनेभन्दा दिलाउने ठूलो' तर यो आहानलाई आधार बनाएर मैले राणाशासनकालमा जाजरकोट राज्य-मालका तत्कालीन खरदार निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठलाई त्यस समयका सर्वाधिक शक्तिसम्पन्न व्यक्ति तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री ३ महाराज जुद्धशमशेर जङ्गबहादुर राणाभन्दा पनि ठूला हुन् भनी भन्न सायद मिल्दैन होला । यसैले मदन पुरस्कारको सम्बन्धमा कलम चलाउने (म समेत) कतिपय लेखक साहित्यकारहरूले मदनपुरस्कारको निमित्त रानी जगदम्बा कुमारी राणालाई शुभसल्लाह अर्पण गर्ने श्री केदारमणि आचार्य दीक्षित एवं श्रीमती विद्यादेवी आचार्य दीक्षितको प्रसङ्गमा लेख्नु पर्दा उपर्युक्त आहानलाई संशोधन गरी 'दिलाउने पनि दिनेजत्तिकै धन्य छन्' भनी लेखेजस्तै यस सन्दर्भमा पनि म उक्त आह्वानको संशोधित स्वरूप नै प्रयोग गर्नु उपर्युक्त ठान्दछु - 'दिलाउने पनि दिने जत्तिकै धन्य हुन् ।'

र, यो सन्दर्भ हो - संप्रति निजामती सेवाका कर्मचारीहरूले सेवाबाट अवकाश पाएपछि एकमुष्ट पाउने गरेको 'सञ्चय कोष' कट्टी रकमको कथा । आजकल यो प्रथामा भएको क्रमिक सुधार वा प्रगतिको कारण विभिन्न सेवामा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरू-सैन्य, निजामती, प्रहरी, शिक्षा, बैङ्किङ्ग एवं अन्य कतिपय संस्थानहरूमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरूले पनि आ-आफ्नो सेवाबाट अवकाश पाएपछि सञ्चयकोषमा जम्मा भएको आ-आफ्नो रकम एकमुष्ट पाउने गर्दछन् । निश्चय पनि बीसौं तीसौं वर्ष जिन्दगीको स्वर्णिम क्रियाशील समय सेवा-कार्यमा बिताएर जिन्दगीको उत्तरार्द्धमा शक्तिहीन शरीर लिएर घर फर्कने कर्मचारीको निमित्त सीमित आयबाट असीमित आवश्यकता पूरा गर्दागर्दै आर्थिक बोभले थिचिएका कर्मचारीको निमित्त अवकासको वेला एकमुष्ट पाइने सञ्चयकोषको रकमले निकै भरथेग गर्दो रहेछ, केही मात्रामा भए पनि वृद्धावस्थामा आर्थिक सङ्कटबाट मुक्ति दिंदो रहेछ । स्मरणीय छ, यस सञ्चयकोषको रकमको सम्बन्धमा कर्मचारीहरूलाई कानूनतः यस्तो उन्मुक्ति दिइएको छ- कुनै पनि सरकारी बाँकी रकम यसबाट असूल उपर गर्न पाइँदैन

भने, सम्बन्धित कर्मचारीको कुनै पनि अशियारले अंशबापत त्यो रकममाथि दावा पनि गर्न सक्दैन ।

हो, त्यही सञ्चयकोष कट्टी गर्ने कार्यको सुरुवात नेपालमा संवत् १९९१ साल आश्विनमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री ३ महाराज जुद्धशमशेर जङ्गबहादुर राणाले गरेका थिए । त्यस बखत उनले यो कार्य सैनिक कर्मचारीहरूको निमित्त मात्र सुरु गरी यसको नाम सैनिक द्रव्य-कोष राखेका थिए । यसरी सैनिक द्रव्य-कोष स्थापना भै कार्य सुरु भएको करीव एक दशकसम्म पनि निजामती कर्मचारीहरूको निमित्त समेत यस्तो सुविधा हुनु उपयुक्त हुन्छ भन्ने कुरा त्यस बखतका निजामती सेवातर्फका बडाकाजी, काजी, सर्दार आदि भनाउँदा कुनै पनि कर्मचारीले सरकारको सामु उठाउने हिम्मत गरेको देखिएन । र संवत् २००० साल चैत्र १६ गते काठमाडौं न्ह्यौखा टोल घर भै त्यस बखत जाजरकोट राज्य-मालमा कार्यरत खरदार निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठ नामका एक जना कर्मचारीले हिम्मतसाथ श्री ३ महाराज जुद्धशमशेर जङ्गबहादुर राणाको नाममा बिन्तीपत्र लेखेर सैनिक कर्मचारीहरूको जस्तै निजामती कर्मचारीहरूको निमित्त पनि सञ्चयकोष कट्टीको व्यवस्था होस् भनी निवेदन गरे । उनले त्यस बिन्तीपत्रमा केवल यस्तो सुविधा होस् भन्ने ठाडो माग मात्र नभगी 'निजामती द्रव्य-कोष' स्थापना गर्दा त्यसको लागि के कति कर्मचारीको दरबन्दी चाहिने हुन्छ तथा प्रशासकीय खर्च एवं मसलन्द तथा फर्निचर के कति चाहिन्छ भन्नेसमेत अनुमानित विवरणसहित त्यस बखत कायम रहेका निजामती तर्फका विभिन्न दर्जानीहरू (बडाकाजी देखिन् बहिदार नौसिन्दातक) को के कति दरले संचयकोष कट्टी गर्ने भन्ने सुभाबसमेत प्रस्तुत गरेका थिए ।

निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठको बिन्तीपत्रमाथि तत्कालीन राणासरकारले तत्काल सकारात्मक प्रतिक्रिया दर्शाएकोमा आश्चर्य मान्नेहरू पनि होलान् - कर्मचारीको भलाई हुने भन्दैमा केही मात्रामा भए पनि सरकारी खर्च बढ्ने कार्य कसरी मान्यो भनेर निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठको उक्त निवेदनलाई लिएर यस सम्बन्धमा निकै गृहकार्य गरेपछि संवत् २००१

साल आश्विन ६ गते निजामती द्रव्य-कोषको निमित्त पनि तत्कालीन कम्प्याण्डर इन्वीफ (अर्थात् मुख्तियार) सहितको एउटा उच्चस्तरीय ट्रष्ट स्थापना भै कोषकट्टीको काम सुरु भयो । (स्मरणीय छ, संवत् १९९१ सालमा सैनिक कर्मचारीहरूको निमित्त 'सैनिक द्रव्य-कोष' स्थापना हुँदा त्यस बखत सेनातर्फका प्रमुख अधिकृत जङ्गी लाठ (अर्थात् पश्चिमतर्फका कम्प्याण्डर जनरल) सहितको उच्चस्तरीय समितिको गठन गरी कार्य सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको थियो ।) हुन त त्यस बखत कर्मचारीहरूको इच्छा बुझी इच्छा गर्नेको मात्र कोष कट्टी गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो जुन पछि कालान्तरमा अनिवार्य गरिनुको साथै सरकार (एवं सम्बन्धित संस्था) बाट उक्त कोष कट्टी रकममा

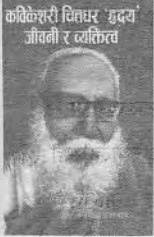
सुरुमा केही प्रतिशत थप गर्ने र संचयकोष कार्यालयले पनि त्यसमा मासिक ब्याज पनि दिने व्यवस्था भएपछि कर्मचारीको अवकासको बेलामा त्यो रकम निकै बढ्न गै एक प्रकारको आशातीत सुविधा नै हुन गयो । यस प्रकार सैनिक द्रव्य-

कोषजस्तै निजामती द्रव्य-कोष पनि स्थापना गरेकोमा तत्कालीन प्रधानमन्त्री श्री ३ महाराज जुद्धशमशेर जङ्गबहादुर राणालाई 'धन्य' त भन्नु नै पर्छ, साथै उक्त कार्यको निमित्त राणाकालीन शासनको समयमा पनि हिम्मतसाथ शुभ सुभाब प्रस्तुत गर्ने जाजरकोट राज्य-मालका तत्कालीन खरदार निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठलाई पनि माथि उल्लेखित नेपाली आहानको संशोधनअनुरूप 'दिलाउने पनि दिने जसिकै धन्य हुन्' भन्नु पर्दछ । स्मरणीय छ, निज निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठपछि नेपाल सरकारको (अर्थमन्त्रालयसित सम्बन्धित) राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणी (उपसचिव) सरहको पदवात सेवा निवृत्त भै हाल ८९/९० वर्षको वृद्धावस्थामा आफ्ना छोरा केदारप्रसाद श्रेष्ठको साथमा स्वयम्भूमा जीवन व्यतीत गरिरहेका छन् । हुन त आफ्नो युवावस्थामा उनी एक समाजसेवी हुनुको साथै कन्या मन्दिर हाई स्कूलको स्थापनामा सक्रिय योगदान पुऱ्याउने एक शिक्षाप्रेमी हुन् तथापि यो विषय प्रस्तुत लेखसित सम्बन्धित नहुनुको साथै यसबारे आफूलाई विस्तृत जानकारीसमेत नहुँदा बढी उल्लेख गर्न सकिएन ।

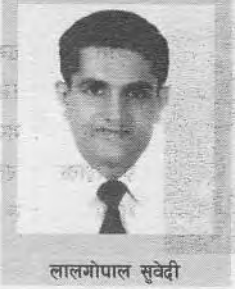
निरञ्जनप्रसाद श्रेष्ठ

नयाँ किताब

कविकेशरी विचार 'हृदय'
जीवनी र व्यक्तित्व

कृति : कविकेशरी चित्तधर 'हृदय'
व्यक्तित्व र कृतित्व
लेखक : डा. चन्द्रमान बज्राचार्य
प्रकाशक : सभा प्रकाशन
मूल्य : रु. ६५।-

लालमोपाल सुवेदी

"भाँडो शरीर मसिको रक्त बन्छ
मस्तिष्क कागज भनी अनि सिद्ध हुन्छ
नाडीमहा कलमले जुन भाव लेख्छ
साहित्य त्यै उचित भन्नु अवश्य पर्छ।"

१९९२ सालको शारदा पत्रिकाको ७-औं अङ्कमा साहित्य शीर्षकमा प्रकाशित उक्त कविता कविकेशरी चित्तधर हृदयको हो। नेपाल भाषा, नेपाली भाषा तथा हिन्दी भाषामा समेत कविता रचना गर्नसक्ने चित्तधर बहुआयामिक व्यक्तित्व हुन्। नेपाली भाषामा देवकोटा तथा बालकृष्ण समले जुन उचाइ प्राप्त गरेका छन् त्यस्तै उचाइ कवि चित्तधरले नेपाल (नेवार) भाषामा प्राप्त गरेका छन्। कविता, गीत, कथा, लघुउपन्यास, आत्मकथा, निबन्ध, नाटक, बालसाहित्यजस्ता धेरै विधामा कलम चलाउने चित्तधर नेपाल भाषाका प्रथम गद्यकविसमेत हुन्। नेपाल भाषालाई उत्कर्षमा लैजान सम्पादक, प्रकाशक, समालोचक र प्रेरक भएर सयैभन्दा कार्य गर्ने चित्तधर अनुवाद, चित्रकार र सङ्गीतमर्मज्ञका रूपमा समेत विख्यात छन्।

आधुनिक नेपालको जागरणकालमा नेपाल भाषामा नयाँ विचार र शैलीमा प्रशस्त कृतिहरू प्रदान गर्ने चित्तधरको व्यक्तित्वलाई आधार बनाएर डा. चन्द्रमान बज्राचार्यले कविकेशरी चित्तधर 'हृदय' जीवनी र व्यक्तित्व विषयक कृति प्रकाशनमा ल्याएका छन्। डा. बज्राचार्य भन्छन्- "चित्तधर हृदय राष्ट्रिय व्यक्तित्व राष्ट्रिय विभूतिका रूपमा राष्ट्रमा प्रचार भए पनि उनका बारेमा खासै परिचय पाउन सामग्रीहरूको अभाव भइरहेको विडम्बनालाई आत्मसात गर्दै उनको व्यक्तित्वको छविमा रहेको सीमिततालाई

व्यापकतामा परिणत गर्नुपर्ने आवश्यकता बोध भएअनुसार यस क्षेत्रमा लागेको केही प्रयत्नको प्रतिक्रिया यो पुस्तक रहेको छ।"

चित्तधरको जीवनीपक्षलाई पहिलो अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको छ भने कृतित्व पक्षलाई दोस्रो अध्यायमा प्रस्तुत गरिएको छ। वि.सं. १९६३ जेठ ५ गते पिता साहू द्रव्यधर तुलाधर तथा माता ज्ञानलक्ष्मी तुलाधरको कोखबाट चित्तधर जन्मेका हुन्। घरमै निजी अध्ययन तथा अनौपचारिक शिक्षा प्राप्त गरेका 'हृदय'ले शिक्षण, व्यापार र समाजसेवा समेत गरेको देखिन्छ। 'हृदय'को बारेमा विभिन्न राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरूले आ-आफ्नै किसिमले मूल्याङ्कन गरेका छन्। कवि सिद्धिचरणले उनलाई एउटा संस्था भन्ने टिप्पणी गरेका छन्। माधवप्रसाद घिमिरेको विचारमा महाकवि चित्तधर 'हृदय' भाषा र साहित्यका हृदय हुन्। उनको बारेमा केदारमान व्यथितको दृष्टिकोण यस्तो छ- "हाम्रा जातीय महाकवि चित्तधरलाई नेपाल-भाषाको मूर्तिमान संस्था भन्न सुहाउँछ। भन्छै आधा दर्जन जति हाम्रो भाषा साहित्यका संस्थाहरूले गर्न नसकेको काम उहाँ एकैले सम्पन्न गर्नुभएको थियो।" लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले शाकुन्तला आदि महाकाव्य लेख्नुभन्दा पहिले उनले सुगतसौरम नामक महाकाव्य लेखेको देखिन्छ। लाइब्रेरी खोल्नका लागि श्री ३ भीम शमशेरलाई बिन्तीपत्र दिनेमा लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, बैकुण्ठप्रसाद लाकौलगायत उनी पनि संलग्न थिए। यसबापत रु. १००/- जरिवाना तिरेको थिए। जीवनी र व्यक्तित्व विधाका पुस्तकहरूमा यसको ठूलो महत्त्व छ। इतिहासमा लुप्त पाटोलाई प्रकाशमा ल्याएर डा. चन्द्रमानले नेपाली साहित्यलाई नै ठूलो गुण लगाएका छन्।

कृति : दशगजामा उभिएर
(संस्मरणसङ्ग्रह)
लेखक : गणेश रासिक
प्रकाशक : रत्नपुस्तक भण्डार, काठमाडौं
मूल्य : रू. १४५/-

उमेरको साठीऔं वसन्तमा पाइला टेक्दै गरेका गणेश रासिक बहुप्रतिभाशाली व्यक्ति हुन्। कक्षागत गीतका माध्यमबाट शक्तिशाली गीतकारको चिनारी बनाएका रासिकले आफ्नो नाउँसित आफ्नै रहले गाँसेको 'रासिक' उपनामलाई सार्थकता प्रदान गरेका छन्। वि.सं. २०३२ को अन्तिमसम्ममा रासिला र घतलाग्दा संस्मरण पस्केर एउटा सफल संस्मरणकारको चिनारी दिएका छन् उनले। 'दशगजामा उभिएर' (२०६२) उनको १६ वटा संस्मरणहरूको सँगालो हो। संस्मरणहरूको सँगालो भन्ने विधागत नाम दिइए पनि यात्रासंस्मरण र आत्मसंस्मरणको स्वाद चखाएका छन् उनले पाठकहरूलाई।

'जब सिस्रनोहरू टेक्दै हिँडे' उनको पूर्वप्रकाशित निबन्धहरूको सँगालो हो। उक्त सँगालोमा बाह्र संस्मरणात्मक निबन्धहरू प्रकाशित छन्। तिनै बाह्रमध्ये सातवटा निबन्धहरू यसमा पनि समाविष्ट गरिएका छन्। प्रबुद्ध पाठकहरूद्वारा रुचाइएका हुनाले तिनलाई यसमा पुनः प्रकाशित गरिएको लेखकको स्वीकारोक्ति छ। मान्छे भएर जिउन खोज्दा केकस्ता कठिनाइहरूको सामना गर्नुपर्ने भन्ने बेलीविस्तार यसमा लगाइएको छ। आफूलाई मुकुण्डोभिन्न लुकाएर नक्कली भेषमा प्रस्तुत हुनेहरूले संस्मरण नलेखे पनि हुन्छ। जतिसुकै फूलबुझायुक्त वाक्यहरूको चाड लगाए पनि त्यसले जीवनको यथार्थ तस्बिर अङ्कन गर्न सक्दैन। यस मामलामा रासिक अत्यन्त इमान्दार बनेका छन्। दुःखै दुःखको बिस्कुन लगाएर पनि आशावादी बन्न प्रेरित गर्नु उनका हरेक निबन्धको विशेषता हो। आफ्नो खोलानाला, वन, पहाड, चराचुरुङ्गी र गाउँठाउँप्रति असीम माया खन्याउनु उनको अर्को विशेषता हो। ठाउँठाउँमा कविता, कथा, उपन्यास, निबन्धहरूको

विविध स्वाद चखाएर पाठकहरूलाई लठ्याउने खूबी उनका संस्मरणहरूमा राम्ररी प्रकट भएको छ। यसपछि के होला, अब यसपछि के होला भन्ने कौतुहलमा डोऱ्याएर पाठकलाई लामालामा संस्मरणहरू पढाइछाइन्छन् उनी।

संस्मरणभित्रको कवितात्मकता साँच्चै उल्लेखनीय छ। उनी भन्छन्- "कसरी थाम्नुपर्ने हो यो पीडाको ज्वालामुखी ? कहालीलाग्दो भीरको टुप्पामा उभिएको छ देश। आज, अब त छाडौं विनाश र अहम्का क्रूर सपनाहरू ? बरू डोऱ्याऊँ देशलाई हातेमालो गर्दै हाम्रो सुन्दर र सुखद भविष्यका लागि।" ठाउँठाउँमा संवाद तत्त्वको उपस्थिति छ। क्रियाविहीन वाक्यहरू प्रयोग गर्दै कुनै स्थान, पात्र वा घटनाविशेषको चित्रण गर्ने उनको आफ्नै मौलिक शैली छ। साहित्यकार, गीतकार, सङ्गीतकार, प्रशासक, राजनीतिज्ञ, चियाबारीको मालिकलगायतका अनेक व्यक्तित्वको छाप छोड्नसमेत उनी सफल भएका छन्। आठ वर्षकै उमेरमा आमा गुमाउनुको पीडाले आफूलाई लेखक कलाकार बनाएको स्वीकारोक्ति दिने रासिकले यस संस्मरणलाई आफ्नै जीवनको कार्बनकपी भनेका छन्। उनी भन्छन्- "मेरो जीवनको कार्बनकपी हो यो ठेली। जहाँजहाँ लेखिन्छ त्यहाँत्यहीं देखिन्छ, जहाँजहाँ लेखिँदैन त्यहाँत्यहाँ देखिँदैन। त्यही देखिने र नदेखिने तर अनुभूत गरिने अक्षरहरूको संयोजन हो 'दशगजामा उभिएर'।

आफैले काँधमा बोकेर हुर्काएका तीन जना भाइ शम्मी, श्याम र प्रजुलाई यो कृति समर्पण गरिएबाट नै कृति बढी दुःखान्त छ भन्ने अनुमान पाठकले लगाउन सक्छन्। रासिकले आफ्ना कमजोरीहरूलाई नलुकाई व्यक्त गरेर पाठकहरूलाई आफूतर्फ नजिक्काएका छन्। धेरै यस्ता दुःखहरूले ठाउँ पाएका छन् जुन दुःख एउटा नेपालीले नभई आम नेपालीले भोग्छन्। संवेदनामा बहकिनेहरूलाई एक पटकको पठनले धीत मर्दैन। यसले कुनै पुरस्कार पाओस् वा नपाओस्, यसको चर्चापरिचर्चा बृहत् रूपमा होस् वा नहोस्, निबन्ध र संस्मरणका पारखीहरूले पढ्नैपर्ने र सङ्ग्रह गर्नेपर्ने पुस्तककम रूपमा यसलाई लिन सकिन्छ।

नेपालमा सङ्गीत पत्रिकाहरूको अवस्था

रामशरण दर्नाल

रदा मासिक पत्रिकाले यतिका वर्षपछि पुनः नवाङ्क प्रकाशन गर्न लागेको सन्दर्भ जोडेर र म यस लेखमार्फत नेपालमा हालसम्म प्रकाशित सङ्गीत विषयक पत्रिकाहरूसँग सन्दर्भ गाँस्ने प्रयास गर्दैछु। नेपाली सङ्गीत पत्रिकाहरू ज्यादै थोरै प्रकाशित सङ्ख्यामा भएका छन्। यसको इतिहासमा एकपटक बन्द भएको सङ्गीत पत्रिकाले फेरि उठ्ने वा प्रकाशित हुने र पुनर्जीवन पाउन सकेको छैन। एक पटक बन्द भएपछि पुनः ब्यूँभिन सकेका छैनन्। यस प्रकारको सङ्गीत पत्रिकाको नाम लिनुपर्दा २०२५ सालमा प्रकाशित 'सङ्गीत-समाज', २०३६ सालमा प्रकाशित 'सङ्गीत सरिता', २०३० देखि प्रकाशित भएको 'बागीना', २०५१ सालमा प्रकाशित 'सरगम', सङ्गीत, आहा ! सङ्गीत, म्यूजिक डायरी आदिको नाम लिन सकिन्छ।

सङ्गीत समाज एक अङ्कमै बन्द भयो। सङ्गीत सरिता १-४ अङ्कसम्म प्रकाशित भयो। विभिन्न कारणबाट यसले पनि चार अङ्कसम्म प्रकाशित भई सन्त्यास लियो। आफ्नो स्थापना कालदेखि सुचारू रूपमा प्रकाशित भइरहेको "बागीना" (बाजा, गीत र नाच) जस्तो सङ्गीतिक पत्रिका पनि पछिसम्म टिक्न सकेन। केही अङ्क प्रकाशमा आएपछि यो पनि बन्द भयो। केही वर्षपछि काठमाडौँबाट सङ्गीत जर्नलको रूपमा "सरगम" नामक त्रैमासिक पत्रिका प्रकाशनमा आयो। सरगमको प्रकाशनले नेपाली सङ्गीत कलाक्षेत्र निकै उत्साही भएको थियो तर यसले पनि एक अङ्कबाहेक अरु अङ्क सङ्गीतका पाठकसामु ल्याउन सकेन। यसपछि ललितकला क्याम्पसका उत्साही विद्यार्थीहरूले 'सङ्गीत' नामक पत्रिका प्रकाशन गरे। त्यो पनि विभिन्न कारणवश चुप लागेर बस्न बाध्य भयो। पछिल्लो समयमा लोकबाजा सङ्ग्राहलयले "बाजा" नामक पत्रिका प्रकाशमा ल्याएको थियो।

१-६ अङ्कसम्म यो जिनतिन प्रकाशनमा आएको थियो । केही बर्ष भयो “बाजा” पत्रिका पनि बन्द भएको छ ।

नेपाली सङ्गीतको क्षेत्रमा पूर्ण रूपमा पत्रिकाहरूले निरन्तरता नपाउनुको अनेकौं कारण हुन सक्छन् । यीमध्ये मुख्य व्यवस्थापन र आर्थिक आधार रहेका छन् । हुन त सङ्गीत पत्रिकाका लागि सङ्गीत कलामा अध्ययन, मनन र चिन्तन गरी राम्ररी समीक्षा गर्ने समीक्षक, लेखक, वार्ताकारको अभाव आजकल रहेको छैन । तर सङ्गीत - विधामा लेखहरू पाउन, सङ्कलन गर्न र समीक्षा गर्न पहिले निकै कठिन मात्र होइन अप्ठ्यारो पनि रहेको बुझिन्छ । अब त सङ्गीतकलामा पनि योग्य कलाकार गायक, वादक, नर्तक, अभिनेता र लेखकहरू देखा पर्दैछन् । सङ्गीतकलाको फाँट पनि विस्तृत हुँदै जान थालेको छ । एक एक विधामा सिङ्गै ग्रन्थ लेख्न सकिन्छ । आज पनि सङ्गीतकलाका विविध विधामा कलम चलाउन बाँकी रहेजस्तो लाग्छ ।

सङ्गीत पत्रिका सञ्चालन गर्न त्यति सजिलो छैन । जति सजिलो मान्ने गरिन्छन । यसको लागि योजनाबद्ध

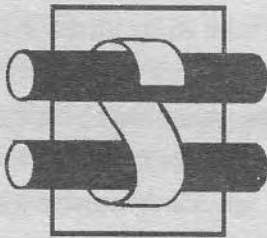
तरिकाले काम गर्ने र लागिपर्ने सक्रिय व्यक्तित्वको आवश्यकता पर्दछ ।

नेपाली सङ्गीत पत्रिका प्रकाशनको अवस्थालाई विचार गर्दा निकै चिन्तित बनाउँछ । के आर्थिक र व्यवस्थापनको कारणबाट मात्र सङ्गीत पत्रिकाहरू बन्द हुँदै गएका हुन् त केही हदसम्म यस विषयलाई नकार्न मिल्दैन तर, कुनै सङ्गीत साधक बन्न उसले आफ्नो जीवनभर साधना गर्नुपरे पनि ऊ कहिल्यै पछि पर्दैन, जस्तो-कुनै सङ्गीत पारखी र सङ्गीत अनुरागिले अलिकति पनि खर्च राखिदिएमा र व्यवस्थापनमा उचित योगदान दिनसके यस किसिमका सङ्गीत पत्रिकाले दीर्घ जीवन प्राप्त गर्न सक्ने थियो ।

व्यवस्थापन र अभिलिचकै कारण सङ्गीत-पत्रिकाले निरन्तरता पाएको एउटा सानो उदाहरण नेपाली सङ्गीतमा छ । २०५१ सालदेखि आफ्नो मुखपत्रको रूपमा प्रकाशन गर्दै आएको एउटा त्रैमासिक पत्रिकाको नाम हो- ‘सङ्गीत’ । सङ्गीत-पत्रिकाले आफ्नो निरन्तरता निर्वाह गर्दै आएकोमा म्यूजिक नेपालप्रति पाठकहरू गर्व गर्न सक्छन् । यसरी

सबको बोलीमा सरस्वतीको वास होस् !

शारदा सरस्वतीको संवाहक बनोस् !!

Sewa Printing Press

Teku Road, Tripureshwor, Kathmandu Nepal

Tel.: 4243754, 4246557, P.O. Box No. 13228

Fax: 977-1-4246557

E-mail : sewaprint@wlink.com.np

सङ्गीत पत्रिकालाई निरन्तरता दिएकोमा व्यवस्थापन राम्रो भएकै कारण हुनसक्छ । सङ्गीत पत्रिका मेचीदेखि महाकालीसम्मका सङ्गीतप्रेमीहरूसम्म पुऱ्याउने वितरण व्यवस्था भइदिए सुनमा सुगन्ध हुने थियो ।

नेपाली सङ्गीत-साहित्यमा सङ्गीत विषयक पत्र-पत्रिका छुट्टै नभए पनि त्यति बेला प्रमुख पत्रिकाहरूमा सङ्गीत विषयक लेखहरू र रचना छापिने गरेका थिए । यस सन्दर्भमा नेपालबाट प्रकाशन हुने ऐतिहासिक पत्रिका *शारदा* मा धर्मराज थापा, सत्यमोहन जोशीका लोक सङ्गीतबारे लेखिएका लेखहरू छापिएका कुरा सुनिन्छ । गोरखापत्र, भङ्कार, रूपरेखा, अभिव्यक्ति, रचना, मधुपर्क, गरिमा, प्रज्ञा, समकालीन साहित्य आदि प्रमुख पत्रपत्रिकाले सङ्गीत-सम्बन्धी लेखलाई प्राथमिकता दिई छापने गरेका छन् । व्यवसायिक रूपमा आह ! सङ्गीत र म्युजिक डायरी प्रकाशनले निरन्तरता दिने प्रयास गरेका छन् । आजकल ती पत्रिका प्रकाशनमा आएका देखिदैनन् ।

सङ्गीत-पत्रिकाहरूको अवस्थाबारे मोफसलमा अध्ययन गर्न पाइएको छैन । मोफसलमा पनि यस

प्रकारका पत्रिका प्रकाशनमा आएको हुन सक्छ । मोफसलबाट प्रकाशनमा आउने यस प्रकारका सङ्गीत-पत्रिकाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनुपर्छ । राजधानी होस् या मोफसल जहाँसुकैका लेखक, सम्पादक र प्रकाशकमा आपसी सहयोग हुनुपर्छ । नेपाली सङ्गीत-संस्कृतिको संवर्द्धन र संरक्षण हामी सबैको सक्रिय सहयोग र योगदानको आवश्यकता छ ।

नेपाली सङ्गीत-संस्कृति र साहित्यलाई प्रधानता दिई सङ्गीतकलालाई संरक्षण, संवर्द्धन र चेतना फैलाउन एउटा दीर्घकालीन सबल योजना लागू गर्नुपर्ने भएको छ । एउटा यस्तो योजना बन्नु आवश्यक छ । जसमा सङ्गीत पत्रिकाले दीर्घकाल समय निरन्तरता पाइरहोस् । स्वदेश र विदेशका सङ्गीत मर्मज्ञ, सङ्गीत-कलाका अनुरागी, सङ्गीत कलाका पारखी, कलाकार र पाठकहरूका संयुक्त प्रयासले यस किसिमको योजना सफल हुनसक्ला भन्ने विश्वास लिन सकिन्छ । सङ्गीत कलामा योगदान दिने सङ्गीत-साधकहरूले यसतर्फ गहिरिएर विचार गर्ने छन् भन्ने आशा लिन सकिन्छ ।

गर्वले भनौं, भाषा हाम्रो मान हो

शारदा हाम्रो शान हो ।

Divas Delight

Debi, Alar Road, Kathmandu

स्वादिष्ट मःमः, तातो कफी लगायतका गुणस्तरीय
भोजनका लागि हामीलाई सम्भन्नुहोस् ।

EKTA

एकता बुक्सले विगत अढाई दशकदेखि नेपाली भाषासाहित्यका स्तरीय पुस्तकहरू, बालसाहित्यका रसिला पुस्तकहरू, विभिन्न विषयका मानक पाठ्यपुस्तकहरू तथा शैक्षिक सामग्रीहरू तयार गरी नेपाल देशभर बिक्री-वितरण गर्दै आएको छ। यो संस्था आगामी दिनहरूमा अभि स्तरीय र वैज्ञानिक ढङ्गले आफ्नो क्रियाशीलतालाई रचनात्मक रूपमा निरन्तरता दिंदै जाने वचनबद्धता जाहेर गर्दछ।

साथै

यहाँहरूको सेवा गर्ने मनसायले प्रसूतिगृह मार्ग, थापाथलीमा **एकता बुक्स डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि.** को सोरुम खोलिएको बेहोरा जानकारी गराउन पाउँदा हामीलाई असाध्य खुसी लागेको छ।

स्कूल-कलेजका पाठ्यपुस्तकहरू र अङ्ग्रेजी तथा नेपाली भाषा-साहित्यका महत्त्वपूर्ण पुस्तकहरू एवम् संसारका विभिन्न ठाउँबाट प्रकाशित विविध विषयका मानक र अत्यन्त उपयोगी पुस्तकहरूका लागि **एकता बुक्सलाई** सधैं सम्भन्नुहोस्। हामी सदैव यहाँहरूको सेवामा तत्पर छौं। यहाँहरूका पुस्तकीय आवश्यकता र सन्तुष्टिको परिपूर्तिका निम्ति हामी आफ्नो व्यावसायिक प्रतिबद्धता प्रकट गर्दछौं।

एकता बुक्स डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि.

प्रसूतिगृह मार्ग, थापाथली, काठमाडौं, नेपाल

फोन: मुख्य कार्यालय ४२६०४८२/४२६००९९, सोरुम: ४२४५७८७, ४२३०७२९

फ्याक्स: ४२६०७४४४, इमेल: <ektabook@mos.com.np>

<http://www.ektabooks.com>

गौरवमय परम्परामा गन्तव्यहीन वर्तमान

डा. रामकुमार भौकाजी

पालमा मूर्तिकला विधाको शैक्षिक, प्राज्ञिक र सिर्जनात्मक गतिविधि अपेक्षाकृत अति नै न्यून स्थितिमा रहेको छ। मूर्तिकारको सङ्ख्या नगन्य मात्र होइन कि तिनका सिर्जनात्मक गुणस्तरसमेत सन्तोषप्रद रहेको छैन।

अहिलेसम्म समसामयिक नेपाली मूर्तिकलाको इतिहास प्रकाशमा आएको छैन। तथापि यस हरफकारले नेपाली मूर्तिकार र मूर्तिकलाबारे गरेको विस्तृत अनुसन्धानबाट तयार गरिएको प्रकाशोन्मुख अभिलेखले त्यो इतिहासको अभावलाई सम्भवतः केही हदसम्म पूरा गर्नेछ।

समसामयिक नेपाली मूर्तिकलाको राणाकालीन समयको अध्ययन गर्दा देखा परेको एक ऐतिहासिक तथ्यले के देखाएको छ भने राणा प्रधानमन्त्रीहरूले कहिल्यै पनि नेपालमा विदेशी मूर्तिकारहरूलाई शिक्षकको रूपमा मुलुकमा भित्र्याएनन्। कुनै पनि विदेशीबाट नेपाली मूर्तिकारहरूलाई मूर्तिकलाको तालिम दिलाएनन्। यति मात्र होइन कि कुनै पनि नेपालीलाई मूर्तिकला विषयमा अध्ययन वा तालिम गराउनसमेत विदेश पठाएनन्।

राणाकालमा मूर्ति बनाउने काम गर्न नेपाल आउने लखनौका हीरालाल सिं एक मात्र स्वदेशी मूर्तिकार कामदार थिए। उनलाई तत्कालीन राणा प्रधानमन्त्रीले मुहारसहितको अर्धकदको मूर्ति नेपालमा नै तयार गराउने उद्देश्यले माटोबाट व्यक्तिको मुहारमूर्ति बनाउन लगाउन काठमाडौंमा ल्याएका थिए। उनलाई २१ चैत्र १९३७ सालदेखि तलब पाउने हिसाबमा मासिक कम्पनी रु. १००/- दिने गरी एक वर्षको लागि कम्पनि रु. १२००/- ठेकी नियुक्त गरिएको थियो तर धेरै समय उनले नेपालमा काम गरेनन्।

राणाकालमा मूर्तिकला विधालाई विदेशी मूर्तिकलाको प्रत्यक्ष प्रभावबाट जोगाउन मुलुकमा परम्परागत आधारमा मूर्ति बनाउँदै आइरहेका लोक-मूर्तिकारलाई सो काम गरेबापत वक्स दिएर प्रोत्साहित गरेबाट स्पष्ट हुन्छ। यस सन्दर्भमा पाटनको हौगल टोलका मूर्तिकार हर्कनारायण टमोटलाई प्रस्तुत

गर्न सकिन्छ । उनले काठमाडौंस्थित सिंहदरबारमा राखिएको ठूलो पानसमा एउटा देवताको मूर्ति राखी सफा गरेर ल्याएकोमा उनलाई श्री ३ महाराज तथा प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर जङ्गबहादुर राणाले मोहरू. २५०/- बक्स प्रदान गरेका थिए । १ फागुन १९६८ मा सो बक्स सम्बन्धित मूर्तिकारलाई दिन प्रधानमन्त्री कार्यलयले आदेश दिएको थियो ।

यिनै मूर्तिकारले पुरानो किसिमका देवताका मूर्तिसमेत राखिएको ५ फूट ७ इन्च ढलौटे दुई पानस सिंहदरबारमा श्री ३ महाराजलाई नजर गराउन ल्याएका थिए । ती दुवै पानसको हचुवा मूल्य मोहरू. ७००/- दिई सिंहदरबारमा राखियो । यी दुई पानसमध्ये एउटा पानस जङ्गी बन्दोबस्तमार्फत् श्री ३ महाराज तथा प्रधानमन्त्रीका छोरा जनरल सर बबरशमशेर जङ्गबहादुर राणाको नाममा सौगात दिनको लागि विदेशतर्फ पठाइएको थियो । बाँकी रहेको अर्को पानस भने सिंहदरबारमा नै राखिएको थियो । १३ भदौ १९७३ मा मूर्तिकारलाई दिनुपर्ने सो पानसको मूल्य चुक्ता गरिदिन प्रधानमन्त्री कार्यालयले आदेश जारी गरेको थियो ।

मूर्तिकला विधामा स्वदेशी

परम्परागत जनशक्तिको शिल्पी दक्षताप्रति राणा शासकहरू विश्वस्त थिए भन्ने कुरा प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर जङ्गबहादुर राणाले आफ्नो सालिक स्वदेशमा नै स्वदेशी कालिगड मूर्तिकारहरूबाट बनाउन लगाउने प्रयत्न गरेबाट प्रमाणित हुन्छ । उनले वि. सं. १९७० देखि आफ्नो सालिक बनाउन लगाउने प्रयोजन पूरा गर्नको लागि सुरुमा ६० लोहकर्मी कालिगडलाई खटाएका थिए । यिनै म्यादी लोहकर्मीमध्ये कसैलाई म्याद थप, कसैलाई खोसुवा र नयाँ भर्नाको क्रमसँगै वि.सं.१९७३ सालसम्म पटक-पटक खर्च र म्याद थप्दै २० लोहकर्मी कालिगडलाई सो कार्यमा निरन्तर लगाइएको थियो । उक्त कुराको पुष्टि २६ वैशाख १९७३ मा प्रधानमन्त्रीबाट भएको आदेशले गर्दछ । तयार गर्न खोजिएको सो सालिक बनाउन सफलता मिल्यो या मिलेन, यदि तयार भएको भए त्यो कुन सालिक थियो अहिलेसम्म स्पष्ट भने भएको छैन ।

भद्रकालीस्थित राजा पृथ्वीवीर विक्रमको सालिक

श्री ३ र श्री ५ का सालिक विदेशमा बनाउन लगाउने राणा प्रधानमन्त्रीहरूले चलाएको प्रचलनलाई नेपाली मूर्तिकार कालिगडले दिएको चुनौती र सफलताबाट, अवसर पाएको खण्डमा मूर्ति सिर्जना गर्न नेपाली मूर्तिकार अन्य मुलुकका मूर्तिकारभन्दा कम छैनन् भन्ने सावित नेपाली मूर्तिकार रत्नबहादुर तुलाधरले गरेका थिए । काठमाडौंको टुडिखेलमा १८ भदौ १९८३ मा उद्घाटित त्रिचन्द्र अस्पताल (सैनिक अस्पताल) को छानाको अग्र-भागमा राखिएको सिपाहीको मूर्ति र मूर्तिकारबारे अब मनगढन्ते कुरामा अलमलिनु नपर्ने अवस्था सिर्जना भएको छ ।

काठमाडौंको मखनटोल निवासी रत्नबहादुर तुलाधरले सो सिपाहीको मूर्ति नेपालमा नै बनाएका थिए । उनले सुरुमा सो मूर्तिको खाका बनाई चढाएवापत ३ असोज

१९८२ मा प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर जङ्गबहादुर राणाले तत्कालै उनलाई मोरू ५०/- बक्सस्वरूप प्रदान गरेका थिए ।

यसै गरी मेम्बर पदमा नियुक्त गरिएका रत्नबहादुरलाई १ पुस १९८२ मा पनि सोही मूर्तिको परिष्कृत खाका बनाई तयार गरेबापत थप मोरू २००/- बक्स दिएका थिए । सो

मूर्ति बनाउने क्रममा खर्च चलाउन थापाथलीका ठगेन्द्रशमशेरमार्फत् उनलाई सहयोगको रूपमा उपलब्ध गराइएको अग्रिम रूपैयाँ नै बक्समा परिणत गरिएको थियो ।

सैनिक अस्पतालको छानाको अग्रभागमा देखिने सैनिकको प्रतिनिधित्व गर्ने सो मूर्ति धातुमा ढाली तयार गरेवापत मेम्बर रत्नबहादुर तुलाधरलाई १८ असार १९८३ मा मोरू १२००/- थप बक्स प्रधानमन्त्रीले दिएका थिए । सो मूर्ति बनाउने क्रममा मैनको मूर्ति बनाई तयार गरेपछि निजलाई दिइने बक्सबाट कट्टा गर्ने गरी मोरू १००/- काम चलाउन अग्रिम रूपियाँ पहिले नै दिइएको थियो ।

यसै गरी ३१ श्रावण १९८४ मा प्रधानमन्त्री चन्द्रशमशेर जङ्गबहादुर राणाद्वारा नेपालमा नै बनाउन लगाई भारतको

महावीरजीको मन्दिरमा चढाउन पठाइएको घण्टा र त्यसलाई भुन्ड्याउन चाहिने फलामको सिक्री एवं चुकूल पनि रत्नबहादुर तुलाधरले नै बनाएका थिए। भारतस्थित राजनगरको नजिक श्यामसिद्ध बस्ने पण्डित मुरलीधर भक्ता नाममा सो घण्टा पठाई निर्धारित स्थानमा स्थापित गरिएको थियो। ५१ धानी २ (बिसौली ?) वजन भएको सो ढलौटे घण्टा र त्यसलाई भुन्ड्याउनका लागि फलामको सिक्री र चुकूल तयार गर्न दिइएको कुल रू. ४५९।५० पैसा खर्च गर्ने जिम्मेवारीसमेत रत्नबहादुरलाई नै दिइएको थियो।

विदेशमा बनाउन लगाइएका वजनदार सालिकहरू अमलेखगञ्जबाट बोकाएर ल्याउने कार्य त्यति सजिलो नभए पनि अर्को विकल्प पनि थिएन। यस सन्दर्भमा २५ मङ्सिर १९६८ मा स्वर्ग भएका राजा पृथ्वी वीरविक्रमको विदेशबाट बनाइल्याएको सालिक अमलेखगञ्जमा ल्याइपुन्याएपछि त्यसलाई काठमाडौं ल्याउन चुरे टनेल माथिल्लो बाटोको प्रयोग गरिएको थियो। सो सालिक ल्याउन ४०० व्यक्तिलाई परिचालन गरिएको थियो। प्रत्येक व्यक्तिलाई दैनिक ४० पैसा ज्यालाका लागि कुल मोरू १६०। श्री ३ बाट निकास

भएको थियो। चुरेको टनेल माथिल्लो बाटोबाट सालिक काठमाडौंमा ल्याउनलाई बाटो तयार गर्न थिनै ४०० व्यक्तिलाई उपयोग गरिएको थियो। २२ चैत्र १९८५ मा सोसम्बन्धी भएका खर्च सदर गरिएको थियो।

सो सालिक ल्याउँदा बीचबाटामा प्याक भैआएका बाकसमाथि रिड तखताहरूसमेत ठाउँठाउँमा ठोक्नलाई चाहिने कीला ८० का लागि फलाम ३१ धानी ११ पाउ लागेको थियो। सो फलाम खरिद गर्दा १ धानीको मोरू १।६५ ले कुल मोरू ५२।६६ पैसा खर्च गरिएको थियो। यसबाट तीन फिट लामो र। डायमिटरको टाउको भएको कीला १६ र एक फीट लामो फलामे टाउको भएका कीला ६४ बनाई प्रयोग गरिएको थियो। २२ चैत्र १९८५ मा यसमा भएका खर्च सदर गर्ने काम भएको थियो।

श्री ३ र श्री ५ का विदेशमा बनेका सालिकहरू राख्ने बैठकी बनाउने कार्यालय बनाउन जिन्सी आम्दानी खर्च भएको हिसाब बुझाउने कामलाई कर्मचारीहरू भर्ना गरिएका थिए। श्री ३ महाराजबाट ३० मङ्सिर १९८५ मा यसबारे व्यवस्था गर्न आदेश दिइएको थियो।

नेपाली साहित्य-इतिहासमा युगान्तकारी परिवर्तन ल्याउँदै नेपाली साहित्यलाई आधुनिकताको नवीन संसारमा हुर्काउन अभूतपूर्व योगदान दिएर साहित्यिक पत्रकारिताका क्षेत्रमा कोसेढुङ्गो सावित भएको गौरवशाली पत्रिका **शारदा** लाई पुनर्जीवन दिने प्रयास सिङ्गो नेपाली साहित्यकै लागि हर्षको विषय हो। आजको परिवर्तित सन्दर्भमा यसले आधुनिक नेपाली साहित्य संसारमा अझ बढी सफलता प्राप्त गर्ने छ भन्ने विश्वास राख्दै यसको दीर्घायुका लागि नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान हृदयदेखि नै शुभकामना व्यक्त गर्दछ।

नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान

कमलादी, काठमाडौं

राणाकालमा चित्रकला र मूर्तिकला विधाको शैक्षिक विकासमा हालिएको जग वर्तमान मूर्तिकला शिक्षाको आधारभूत जग मात्र होइन ललितकलाको इतिहास नै बनेको छ ।

नेपालमा मूर्तिकला शिक्षाका लागि संस्थागत थालनी ८ कार्तिक १९९० मा श्री ३ महाराज तथा प्रधानमन्त्रीबाट जारी सनदले काठमाडौँस्थित वसन्तपुरमा स्थापित 'आर्ट स्कुल' बाट भएको थियो । सो स्कुलमा मूर्तिकलासहित चित्रकला विधाको सामान्य तालिम बालबालिकालाई दिइन्थ्यो जहाँ भर्ना हुन कुनै शैक्षिक योग्यताको आवश्यकता पर्दैनथ्यो । बालबालिकालाई आकर्षित गर्न खाजा-भत्ताको समेत व्यवस्था गरिएको थियो ।

वि.सं २००७ सालपछि, शाहकालीन राजकीय दासताको परम्पराबाट गाँजिएका मूर्तिकला विधाका कथित मूर्तिकारहरू सिर्जना होइन तावेदारी पेशा अपनाएर आफूलाई स्थापित गराउने मृगतृष्णाको कसरत गर्नमा नै लिप्त रहे । शासकको बलियो छहारी र सुरक्षा खोज्ने ती तावेदार स्वयम्मा अल्पज्ञानी र कार्यदक्षताविहीन भएका कारण समकालीन सहकर्मिप्रति पूर्वाग्रहबाट ग्रस्त बनिरहे । राणाकालको अन्तिम दशकदेखि नै क्रमशः हौसिन सुरु गरेका पूर्वाग्रहग्रस्त मूर्तिकारका वंश बनेका वर्तमान मूर्तिकार आफ्ना पूर्ववर्तीले भैं अहिले दासीय कृपरम्परा र कुसंस्कारलाई नै निरन्तरता दिन उत्तराधिकारी तयार गर्ने कार्यमा व्यस्त छन् । जसका कारण वास्तविक स्वाभिमानी मूर्तिकला-स्रष्टाको नेपालमा जन्म हुनसक्ने वातावरण नै भएन भन्नुमा आपत्ति मान्नु पर्दैन । मूर्तिकार उत्पादन गर्ने सरकारी, अर्धसरकारी शैक्षिक प्रतिष्ठानसमेत आधिकारिक

रूपमा यिनैका हातमा रहेको अवस्थामा योग्य, सक्षम, अध्ययनशील, निष्ठावान र इमानदार मूर्तिकारहरूको मुलुकले आशा राख्नुको कुनै अर्थ छैन । कोदोको बीउ छरेर त्यसमा धान फलेको हेर्न चाहने राष्ट्रिय लगानी रहेको त्रिभुवन विश्वविद्यालय प्राज्ञिक संस्थाको रूपमा नभएर दासीय व्यवस्थाको प्रतीक मात्र बन्न गएकोले त्यसको प्रत्यक्ष प्रभाव अन्य विषयमा भैं मूर्तिकला विधामा पनि पर्न गएको छर्लङ्ग छ । जबसम्म शिक्षा क्षेत्रमा स्थापित विसङ्गतपूर्ण जगलाई तत्काल भत्काएर त्रिभुवन विश्वविद्यालय स्वयंले सही-प्राज्ञिक क्षेत्र बन्नका लागि नयाँ जग हाल्ने कार्यको सुरुवात गर्दैन तबसम्म नेपालमा मूर्तिकला विधाको शिक्षामा गरिने कुनै पनि परिवर्तन, सुधार र लगानीको औचित्य रहने छैन ।

अर्कोतर्फ, नेपाली मूर्तिकलाको वाह्यस्वरूप र संरचनात्मकतामा नेपालीपन नभेटिनु नै प्रमुख समस्या हो भन्ने तथ्य स्पष्ट भइसकेको सन्दर्भमा नेपाली मूर्तिकारहरूले आफ्ना मूर्ति सिर्जनामा शैलीगत पहिचान दिन नसक्नु र समसामयिकताको नाममा पछ्यौटे चरित्र लिएर आफूलाई गौरवशाली ठान्ने प्रवृत्ति स्वयं मूर्तिकारको लागि घात सिद्ध भएको छ । मूर्ति-सिर्जनामा विकृत मानसिकता र उद्देश्यहीन गन्तव्यको समन्वयले मूर्तिकार आफू मात्र अलमलिने होइन कि त्यसको नकारात्मक प्रभाव समकालीन सहकर्मिमा पनि पर्ने हुन्छ । यस अर्थमा, आफैले आर्जेको अनुभवबाट प्रेरित सिर्जनात्मक कार्य मात्रले स्रष्टालाई स्थापित गर्दछ, भन्ने सत्यलाई नेपाली मूर्तिकारहरूले भुल्नु हुँदैन ।

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक दस्तावेज **शारदा** को पुनः
प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा पुन्याएको योगदानको
उर्जालाई निरन्तरता दिन सकोस् ।

सुलक्स एडभरटाइजर्स

खिचापोखरी, काठमाडौँ, नेपाल

फोन: ४२४८७२८, ४२४८७३८, ४२४८७३५, फ्याक्स: ४२४८७३७

इमेल: adlink@wlink.com.np

आधुनिक कला

गेह्रमान अमात्य

कला शब्दको अर्थ मानवीय संवेदनाको प्रतीकात्मक या अमूर्त अभिव्यक्ति या क्षेपण हो। कलाले मावन संवेदनाको अभिव्यञ्जन गर्ने छ र त्यो अभिव्यञ्जित रूप साङ्केतिक या अमूर्त प्रकृतिको हुनु पर्दछ। समाजमा विभिन्न विसङ्गतिपूर्ण घटना प्रसङ्गले पनि कलाकर्मको कलात्मक धरातल उर्वर बनेको हुन्छ, समग्र मानवीय भावका रूपमा अभिव्यक्त भएको हुन्छ। अमूर्त कलालाई चर्मचक्षुद्वारा मात्रै प्रत्यक्षीकृत हुन सक्दैन। त्यसका सङ्केत बुझ्न अन्तरचेतना पर्याप्त परिष्कृत र अभ्यस्त हुनु आवश्यक छ।

जसलाई हामी परम्परागत यथार्थवादी कला भन्दछौं त्यो त कला नै नभई तस्बिर र प्रकृतिको फोटोकपी मात्रै हो जुन त्यस बेलादेखि प्रचलित थियो जति बेला छयाँचित्रको आविष्कार भएकै थिएन। वास्तविक कला जसलाई हामीले आधुनिक कला भन्दछौं त्यसमा प्रकृतिभन्दा बाहिरको काल्पनिक र मौलिक सिर्जनात्मकताको गुण अन्तरनिहित रहेको हुन्छ। पुरस्कार पाउने र विक्री गर्ने लोभले मौलिक सिर्जना शक्ति बन्धनमा पर्न सक्दछ। त्यस कारण यसबाट मुक्त भई वर्तमान युगीय चुनौतीलाई बुझेर नवीनतम कला आविष्कार गर्नु पर्दछ।

राजेन्द्र थापा

समयको खेलमा

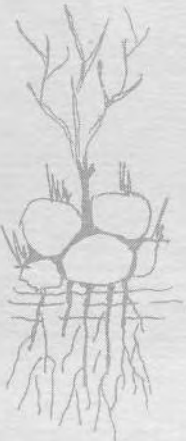
उठेका सुत्छन् सुतेका उठ्छन्-समयको खेलमा, समयको खेलमा चट्टानै बगेको पनि देखेकै हो-साउनको भेलमा, समयको खेलमा।

कतै शान्त मनमा मौन जुलूसहरू-भड्किन थाले भने सडकमा कसको शिर कसको पैताला छुट्ट्याउने को-ठेलमठेलमा, समयको खेलमा।

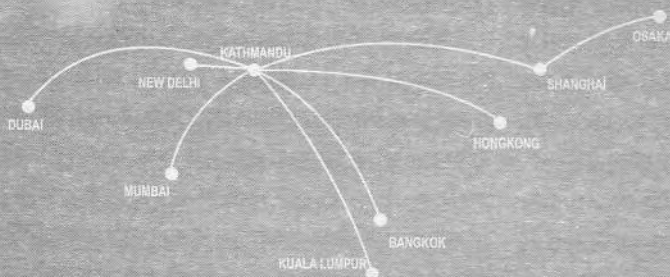
लहरा बढेर, माथिमाथि चढेर रूखैलाई नै-जकडी माया देख्या छु त्यसैले नराख्नु कोईलाई नि-सधैभरि ओभेलमा, समयको खेलमा।

जे जस्तो कारणले नै मन फाटे पनि-कुरा मात्रै गरिराखेको भए त धेरै कुरो मिलिसक्थ्यो होला-यतिञ्जेलमा, समयको खेलमा।

२०६२ मङ्सिर

Fly Nepal Airlines

Direct Flight from Kathmandu to:

- Bangkok
- Delhi
- Dubai
- Hong Kong
- Kuala Lumpur
- Mumbai
- Osaka
- Shanghai

For further information,
please contact your nearest travel agent or

**Nepal
Airlines**

NAC Building, Kantipath, Kathmandu
Tel: 977-1-4220757 Fax: 977-1-4225348
Website: www.royalnepal-airlines.com

मैथिल संस्कृतिको 'संकीर्तन' र 'अष्टयाम'

डा. महानंदप्रसाद जकेला

जभोलिको अतिभौतिकवादी युगमा मानव-मूल्यमान्यता र मानव जीवनको शाश्वत पक्षका आधारभूत कुराहरू प्रायः विलीन हुन थालेको जस्तो देखिन्छ। भौतिक सुख-सुविधा प्राप्तिको होडबाजीले गर्दा हाम्रो आर्य संस्कृतिले दिएका सन्देशहरूको अनुपालन नगण्य रूपमा र आकल-भुकल मात्र देख्न पाइन्छ, त्यो पनि गहिरिएर हेर्दा। कसलाई प्रबुद्ध, बौद्धिक, सचेत, विवेकी, अविवेकी वर्ग भन्ने? छुट्याउन गाहोजस्तो नै भइसकेको छ। पिढीकै कुरा गर्ने हो भने कसलाई प्रौढ र कसलाई युवा पिढी भन्ने? किनभने प्रत्येक वर्ग र पिढीको आचरण भौतिकवादी धनलिप्साले गर्दा एकनास जस्तै प्रायः भइसकेको देखिन्छ। यिनै मूलभूत विकृतिमूलक मनस्थितिले गर्दा सही र गलत छुट्याउन नसकी जताजतै विद्वेषमूलक क्रियाकलापहरू सञ्चालित हुँदै आएका छन्। सामञ्जस्य, सद्भाव, र सौहार्दपूर्ण वातावरणको स्थान ईर्ष्या, द्वेष र वैमनस्यतापूर्ण गतिविधिले लिइसकेको छ। आध्यात्मिकताको कुरा त आजको परिप्रेक्ष्यमा बिलाई नै सकेको जस्तो देखिन्छ। सदीयैदिखि चलिआएको सौहार्द र सुमधुर सम्बन्धलाई सानातिना भूलचूकले गर्दा ध्वस्त नै पार्ने खालका गतिविधि सञ्चालित गरेर नष्टप्रायः तुल्याउने काम-कारबाहीले प्रश्रय पाउन थालेको छ।

एकतिर हामी 'विश्ववन्द्यत्व' को भावनाका कुरा गर्छौं अर्कीतिर विद्वेषपूर्ण आचरण हाम्रै अर्को पक्षले गर्छ भने त्यो पक्षकै पनि आध्यात्मिकताका अभावले सृजित भएको हुनसक्छ। त्यसैले आध्यात्मिकताको भावनाको प्रतीकस्वरूप मैथिल संस्कृतिको 'संकीर्तन' र 'अष्टयाम' सम्बन्धमा यहाँ प्रकाश पार्न खोजिएको छ।

हुन त आजको युगको आधुनिकताले प्रायः सबै संस्कृतिलाई थोर-बहुत जरूर प्रभावित पारेको छ तर पनि मैथिल संस्कृतिका संकीर्तन र अष्टयामलाई ग्राम्य जीवनले अभिसम्म अक्षुण्ण राख्दै आएको छ। सर्वप्रथम, 'संकीर्तन' भनेको के हो र यसले के करतो सन्देश मानव-जीवनलाई दिन्छ, त्यतापट्टि विचार गरौं।

मिथिलाञ्चलका ग्राम्य जनजीवनमा पहिला त प्रायः प्रत्येक गाउँमा र प्रत्येक दिन साँझ गाउँको निश्चित स्थानमा संकीर्तन गर्ने टोलीले हारमोनियम, ढोलक, भाली, गुमकी आदि बाद्ययन्त्रसाथ ईश्वर-भक्तिका पद गाउने गर्दथे, जो आजभोलि दैनिक रूपमा त छैन तर साप्ताहिक रूपमा प्रायः अवश्य नै हुने गर्दछ । संकीर्तन टोलीमा एक जना व्यास वा प्रमुख हुन्छन् जसले प्रायः खुदै हारमोनियम बजाएर अगाडि-अगाडि संकीर्तनका पद्य गाउँछन् । हेरौं संकीर्तनका केही पद्य-

“अई देहिया के कोन ठेकान बोले-बोले ना बोले-२ ॥

यह तन है रामा माटी बरतनमा

माटी बरतनमा रामा माटी बरतनमा

टोनमा लगैते फुटि जाना कभी न भूलि जाना ये जीवन दो दिनका ।

अई देहिया ॥”

यस्तै प्रकारले संकीर्तनका पूरै अरू पद पनि गाइन्छ । यो पदको भावार्थ के छ भने यो मानिस-शरीरको कुनै ठेकान छैन । अहिले यो बोल्दैछ एक छिनपछि, नबोल्ने हुन्छ । यो शरीर माटाको भाँडोजस्तो हो, जसमा धक्का लाग्नसाथै फुटिहाल्छ, त्यसलाई हामी नबिसौं । कारण यो दुई दिनको छ । महात्मा कबीरले पनि यसै भावलाई पुष्टि गर्दै भनेका छन्-

“रात गमाई सोय करी दिवस गमायो स्वाय

हीरा जनम अमोल था कौडी बदलौ जाय ॥”

अर्थात् हीराजस्तो अमूल्य मानव-जीवन पाएर पनि महत्त्वपूर्ण काम नगरी खाली रातदिन सुत्न-खानामा बिताउनु यसलाई कौडीतुल्य बनाउनु हो । भनाइको अर्थ जीवनमा उल्लेखनीय काम गर्नु पर्दछ ।

अब संकीर्तनका अर्को पक्ष हेरौं, जसले मानव जीवनको शाश्वत पक्षलाई उजागर गर्दछ, -

एकाएक सभिको जाना हे कचहरिया ओढके चदरिया ना -२ ॥

दूगी दूसरो न कोई जिअरा अपनो न होई -२

तीगी तीन दिनन के लागल बा बजरिया, ओढके चदरिया ना ॥

चौका चार कहरिया अईहें लेके मरघट मे सुतैहें -२

पंजा पाँच लकडिया फेक चले पोखरिया, ओढके..... ॥

ग्यारहवां गुलाम बनकर भाई हम सब माया मे लपटाई -२

बीबी भाई बहन और महतरिया, ओढके चदरिया ना ॥”

यो संकीर्तनको पद्य एकदेखि एघारसम्म जीवनको विभिन्न पक्षलाई प्रस्तुत गरेर रचना गरिएको हो तर सोलाई पूरै लेख्दा लामो हुने हुँदा सोको सार-संक्षेपको भावार्थ यस प्रकार छ, -‘हामी सबैले एक-एक गरेर यो संसारबाट सेतो चादर (कात्रो) ओढेर एक दिन शाश्वत घर (कचहरिया) जानै पर्छ किन भने यहाँ हाम्रो आफ्नो अर्को कोही छैन, यो शरीर त आफ्नै हुँदैन । यो संसार त तीन दिनको बजार हो । बजारको काम सकेपछि चार जनाले काँधम बोकेर (चार कहरिया) श्मशान घाट पुऱ्याउँदछ र दाह-संस्कारपछि पाँच लकडी फालेर (अन्तिम रस्म पूरा गरेर, जो मैथिल संस्कृतिमा हुन्छ) पोखरीतिर जान्छ, र नुहाइ-धुआई गरी घरतिर लाग्छ । अन्तमा कविले भनेका छन् कि हामी सबै मायामा अल्भिएर पत्नी, भाइ-बहिनी र आमा आदिको गुलाम भएर बाँच्छौं तर पनि अन्तमा एकलै जानु पर्छ त्यहाँ, जहाँबाट हामी आएका थियौं । यस प्रकारका अनगन्ती पद्यहरू छन् जसले हामीलाई बराबर राम्रो काम गर्न प्रेरणा दिन्छ र यही नै मैथिल संस्कृतिको संकीर्तनको स्वरूप हो जसले मानिसलाई उसको व्यस्तताको मध्य पनि असल कामबाट विमुख नहोऊ भन्ने शाश्वत भावतिर प्रेरित गरिरहन्छ ।

मैथिल संस्कृतिमा हुने ‘अष्टयाम’ र त्यसको महत्त्व-

‘अष्टयाम’ भनेको चार पहर दिन र चार पहर रात अर्थात् २४ घण्टासम्म चल्ने अखण्ड नियमित सीताराम वा अन्य हाम्रा आराध्य देवहरूको साङ्गीतिक वातावरणका विभिन्न संकीर्तन टोलीद्वारा गरीने भजन-गान हो । सार्वजनिक अर्थात् गाउँलेहरूले मिलेर गरेमा गाउँको डीहबार स्थान (ब्रह्म स्थान) मा मञ्च तयार गरेर सोमा आराध्यदेवहरूको मूर्ति सजाइन्छ त्यसको चारैतिर उभिएर घुमि-घुमी नाम जप गरिन्छ । व्यक्ति विशेषले गरेमा निजले आफ्नो दरबज्जामा मञ्च बनाउन लगाई विभिन्न संकीर्तन मण्डलीलाई आमन्त्रित गरेर तीबाट सो यज्ञ पूरा गराउँछन् । अष्टयाम गर्न-गराउन कम्तीमा ४ वटा संकीर्तन मण्डलीलाई निम्त्याउनु पर्छ र हरेकले २-२ घण्टाको अग्लो-पालो गरी २४ घण्टासम्म सो यज्ञ सफल पार्दछन् । २४ घण्टा सकेपछि सम्मिलित सबै संकीर्तन टोलीले सम्मिलित भएर १ घण्टासम्म सोही स्थलमा

सोही नाम जप गर्छन्, जो विशेष मनमोहक र आर्कषक पनि हुन्छ। अष्टयाममा जपका लागि पहिला नै मन्त्र निर्धारित गरिएको हुन्छ जसलाई कुनै पनि संकीर्तन मण्डलीले हेर-फेर नगरी मूल तोकिएको मन्त्र नै उच्चारण गर्ने गरी पूरा गर्नु पर्दछ। जस्तै- कहीं 'सीताराम सीताराम सीताराम जय सीताराम' मन्त्र तोकिएको हुन्छ त कहीं 'जय सीताराम सीताराम सीताराम जय सीताराम' त कहीं 'काली दुर्गे राघेश्याम गौरी शंकर सीताराम' भन्ने मन्त्र तोकिएको हुन्छ।

अब अष्टयामको महत्वबारे पनि हेरौं! व्यक्ति विशेषको कुनै अभीष्ट पूरा भएपछि वा कुनै खुशियालीको कुरो भएपछि भाकलजस्तै गरेर सो अवसरमा सबैलाई आध्यात्मिक र शान्ति भावमा सम्मिलित गराउने उद्देश्यले अष्टयाम गर्छन्-गराउँछन्। सामूहिक रूपमा गर्नेमा पनि त्यस्तै विशेष मौका र अवसरमा ग्राम्य जीवनमा शान्ति सद्भावको अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले 'अष्टयाम' को आयोजन गरिन्छ। त्यसो गर्नले एक त २४ घण्टासम्म गाउँको वातावरण आध्यात्मिक भावले परिपूर्ण र सङ्गीतसमेत हुन्छ भन्ने अनिष्ट वा सड्कट टर्ने र ग्राम्य जीवन शान्तिपूर्ण रहनेसमेत आकाङ्क्षा, जनधारणा र विश्वास रहेको हुन्छ। सुख्खा, खडेरीको समयमा अष्टयाम गर्नले प्रकृति अनुकूल भै सो विपदबाट मुक्ति पाउने जनआस्थासमेत रहेको हुन्छ। समग्र रूपमा भन्ने हो भने अष्टयाम गर्नुको एक मात्र उद्देश्य सुख-शान्ति र समृद्धिका साथै मङ्गलको कामना बोकेको हुन्छ ठीक त्यस्तै जस्तै तुलसीदासले भनेका छन्-
 एक घडी आधो घडी आधो मे पुनि आध
 तुलसी संगत साधु के हरे कोटि अपराध।

अर्थात् जतिसुकै अपराध र नराम्रो काम भए पनि त्यस्तो आध्यात्मिक आयोजनाले सबै मेटिएर जान्छ, समाजमा सुख-शान्ति छाउँछ।

अष्टयाम सकिएपछि मञ्चमा स्थापित ईश्वरको प्रतिमाको मूल डोलालाई अगाडि राखेर सोको पछाडि संकीर्तन मण्डलीहरूले नाच-गान गर्दै गाउँ-नगरको परिक्रमा गर्दछन् र अन्तमा पुनः अष्टयाम स्थलमा भेला भएर त्यहाँ 'विषय-संकीर्तन' पश्चात् सो महायज्ञको इतिश्री हुन्छ। विषय-संकीर्तन भन्नाले सर्वसाधारणलाई आध्यात्मिक भावबाट अवगत गराइन्छ। जस्तो - 'राम नाम सुन्दर कर तारी,

संशय विहग उडावन हारी' अर्थात् संशय, भय लागेको अवस्थामा ताली बजाएर रामनाम लियो भने संशय र भय लाग्दैन। त्यस्तै जीवनका सामाजिक, पारिवारिक कामसँगै आध्यात्मिक काम पनि गर्दै जानुपर्छ जसले मानिसको शेषपछि उसको व्यक्तित्व र कृतित्वले उसलाई अमरता प्रदान गर्न सकोस्। भौतिकतामा मात्रै सीमित भएर जीवन खेर नफालोस् आदि यस्तै प्रकारका ज्ञानवर्द्धक र सहिष्णुता र सामञ्जस्यपूर्ण ढङ्गले जीवन-यापन गर्ने प्रेरणासमेत प्रदान गर्छ।

यस प्रकार आजको भौतिकतावादी युगको विभिषिकाबाट ग्रस्त जनजीवन जहाँ मानव-मूल्य नै स्वार्थ-लिप्साले गर्दा अस्त-व्यस्त, एकाङ्गी र सीमिततामा आबद्ध भैसकेको छ, त्यस्तो अवस्थामा यस प्रकारका आध्यात्मिक सांस्कृतिक कार्यक्रमले मात्र केही हदसम्म भए पनि विकृतिलाई हटाउन सफल र प्रेरकसमेत बन्न सक्नेछ भने भौतारिनेहरूका लागि समेत संतोषको सम्बल बन्नसक्ने अपेक्षा गर्न सकिन्छ र त्यति मात्र भइदिए पनि हामीबीच विद्यमान रिस-राग-द्वेष समेतमा कमी आउनसक्ने कुरामा समेत भर पर्न सकिन्छ।

नेपाली साहित्यको ऐतिहासिक

दस्तावेज शारदा को पुनः

प्रकाशनले नेपाली साहित्यमा

पुन्याएको योगदानको उर्जालाई

निरन्तरता दिन सकोस्।

धुव्रनारायण श्रेष्ठ

नेपाल वाङ्मयको इतिहासमा प्रसिद्धि
कमाइसकेको ख्यातिप्राप्त **शारदा** ले
पुनः प्रकाशन सुरु गरेको गौरवशाली
यो क्षणमा वधाइ ज्ञापन गर्दै यसको
निरन्तरताको लागि शुभकामना
व्यक्त गर्दछौ ।

र, यही निरन्तरतासँगै पुराना स्थापित
साहित्यकारहरूभै यसले नयाँ
प्रतिभावान् श्रष्टालाई जन्माएर
नेपाली साहित्यमा स्थापना
गर्न सकोस् ।

गौतमदास श्रेष्ठ
विजय श्रेष्ठ
भरत नरसिंह जोशी
रुबी जोशी

लम मल्ली
जितेन्द्रलाल श्रेष्ठ
राजेश श्रेष्ठ
दिव्य श्रेष्ठ

क्षेत्रप्रताप अधिकारी

शान्ति

गुराँस फुल्यो वुकी फुल्यो वनै रमाइलो
फूलहरूमा शान्ति फुल्यो मनै रमाइलो ।

मेलापात जानेहरू आए
घाँसपात गर्नेहरू आए
रातैभरि रोदीघरमा
लोकदोहरी गाए
आहा ! गामै रमाइलो ।

बादलुको घुम्टो खुल्यो त्यसै रमाइलो
जुनेलीमा शान्ति फुल्यो देशै रमाइलो ।

बिछोड रूनेहरू पनि आए
लाहुरे हुनेहरू पनि आए
आफ्नै घरमा लालाबाला
मायाप्रीति लाए
आहा ! घरै रमाइलो ।

मादलुमा भयाउरे भुल्यो भाकै रमाइलो
गाजलुमा शान्ति फुल्यो आँखै रमाइलो ।

टारीतिर कुलोहरू चले
चुलोतिर आगोहरू बले
सुदिनहरू फर्किए
कुदिनहरू ढले
आहा ! जुनी रमाइलो ।

बासमतीको बाला भुल्यो खेतै रमाइलो
भकारीमा शान्ति फुल्यो पेटै रमाइलो ।

इतिहासको शारदा वर्तमानमा पुनः
ब्याँझिएको खुशियालीमा हर्षित बन्दै
यसको उज्यालो भविष्यको लागि
हार्दिक शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

डा. आइ. एल. आचार्य
काठमाडौं

गर्वले भनौं, भाषा हाम्रो मान हो
शारदा हाम्रो शान हो ।

श्रीरंग श्रेष्ठ
श्रीमती भुवनमोहिनी श्रेष्ठ
डि. सि. श्रेष्ठ

चेतन चरण श्रेष्ठ
आन्टु चरण श्रेष्ठ
सून सून श्रेष्ठ

“ग

सूर्योदय

माया ठकुरी

रीबका छोराछोरीहरूले आमाको गर्भमा छँदै भोक र रोगसँग सम्बन्ध गाँसिसकेका हुन्छन्।” मेरी आमा प्रायः भन्ने गर्नुहुन्थ्यो। आमाको कुरामा म पनि सहमत छु। कारण भोक र रोगसँग सङ्घर्ष गरिरहेका कयौँ आमाको गर्भमा छँदै तिनका शिशुहरू अकाल मृत्युको गाँस बन्न पुगेको उदाहरण कति छन् कति जसको लेखाजोखा गरेर साध्य छैन।

म पनि एउटा गरीब किसानको छोरो भएको हुनाले गरीबको घरमा समस्याले कसरी ताण्डव नृत्य गर्दछ भन्ने कुराको अनुभव मलाई बालककालदेखि नै भएको हो।

घरदेखि चार कोश टाढा भएको विद्यालयमा पढ्न गएको बेला खाली खुट्टा-पैदल हिंड्दा पैताला चस्केको अनुभव अबै पनि आँले छ।

सानैदेखि म निकै मिहिनेत गरेर पढ्ने भएको हुनाले कक्षामा जहिले पनि प्रथम हुने गर्दथेँ।

चार कक्षामा पुगेपछि मैले जानी नजानी कथा कविता लेख्न थालेको थिएँ। कक्षा ६ सम्ममा पुग्दा मैले कथा कविता लेखेर स-साना पुरस्कारहरू पनि प्राप्त गरिसकेको थिएँ।

“तिमीमा लेखन-प्रतिभा छ। यसरी नै बुद्धि लगाएर तिमिले लेखनलाई निरन्तरता दिइरह्यौ भन्ने एक दिन तिमि राम्रो लेखक मात्र होइन सफल साहित्यकार बन्न सक्नेछौ।” मैले लेखेको कथा कविताहरू पढेपछि मलाई हौसला दिँदै शिक्षक शिक्षिकाहरूले भन्ने गर्नुहुन्थ्यो। उहाँहरूको मुखबाट आफ्नो सृजनाबारे प्रशंसा सुनेर म मनमनै फुरङ्ग पर्दथेँ।

कक्षा ६ को अन्तिम परीक्षामा म फेरि प्रथम भएँ तर अचानक मेरो बुबाको असाध्यै मृत्युको कारणले गर्दा मेरो पढाइमा ठूलो अवरोध उत्पन्न भयो।

बुबाको मृत्युसंस्कार सिद्धिएको भोलिपल्ट आँखाबाट बर्बर्ती आँसु खसाल्दै आमाको भन्नुभयो- “अब तँ नै घरको जेठो बाठो छोरो भएको हुनाले यी नाबालक भाइ-बहिनी र

पछि-पछि त मैले स्कूलद्वारा आयोजित विभिन्न साहित्यिक समारोहहरूमा आफ्ना सृजना अरुलाई सुनाउने मौका पनि प्राप्त गर्न थालेको थिएँ ।

एक दिनको कुरा हो । त्यो दिन शनिवार परेको हुनाले अजयको घरका सबै सदस्यहरू डुल्न भनेर एकाबिहानै नगरकोट गएका थिए ।

म भने सदाको भैं बिहानैदेखि घरमा भित्र-बाहिर सबैतिर सरसफाई गर्नपट्टि लागेको थिएँ ।

कोठाहरू सफा गर्ने क्रममा म अजयको कोठामा पर्सें र कोठामा थन्को-मन्को लाउन थालें । काम गर्दागर्दै अचानक मेरो दृष्टि कोठामा भएको एउटा सानो मेचमाथि राखिएको पुस्तकमा पन्यो । उत्सुकतावश मैले त्यो पुस्तक उठाएँ र हेरेँ । त्यो अजयको स्कूलले प्रकाशित गरेको वार्षिक मुखपत्र रहेछ । मैले पाना पल्टाउँदै गएँ । हठात् मेरा आँखा एउटा तस्बिरमा पुगेर अडियो । त्यो तस्बिर अजयको थियो ।

तस्बिरको मुनि अजयको नाम र थर जोडिएको थियो भने छेउमा 'मानव' शीर्षक भएको कविता थियो ।

कविता पढेपछि क्षणभरको निमित्त म जड भएँभैं भएँ । कारण त्यो कविता मैले लेखेको थिएँ, त्यो मेरो सृजना थियो ।

मैले त्यो कविता दोहोर्न्याई-तेहर्न्याई पढें । "कस्तो फटाहा रहेछ यो अजय ! अर्काको सृजना चोरेर आफ्नो नाउँमा प्रकाशित गर्ने ?" मैले मनमनै अजयलाई गाली गरेँ ।

बेलुका सात बजेतिर आफ्ना माता, पिता र बहिनीको साथमा अजय घर फर्कियो ।

"अजय तिमीले किन यस्तो नहुने काम गरेको ? मैले लेखेको कविता चोरेर तिमीले आफ्नो नाउँमा प्रकाशित गरेछौ । तिमीलाई लाज लाग्दैन यस्तो नीच काम गर्न ?" अजय आफ्नो कोठामा पर्नासाथ म पनि पछिपछि उसको कोठामा पर्सें र रिसाउँदै भने ।

ए..... त्यो.....कविता! तैले देखिहालिस् ? त्यति सानो कुरामा पनि यति विधि सिरियस भएर रिसाउनु पर्छ ? सुन् न..... हाम्रो स्कूलमा सबै साथीहरूले केही न केही गरेर नाम कमाएका छन् । त्यै भएर मैले पनि तेरो कविता लगेर दिएँ । स्कूलबाट निस्कने

नेपाली भाषाको इतिहासमा उल्लेखनीय
भूमिका निर्वाह गरेको शारदा ले पुनः आफ्नो
प्रकाशन सुरु गरेको शुभउपलक्ष्यमा सम्पूर्ण
नेपाली-भाषीहरूमा हार्दिक शुभकामना ।

Access Marketing Nepal

Shanker Deep Building

Khichapokhari, Kathmandu, Nepal

Tel: 4249256, 4250077, Fax: 977-1-4219239

e-mail: ways@wlink.com.np

त्यत्रो म्यागजिनमा सबै साथीहरूले केही न केही लेख्ने मैलेचाहिँ नलेख्ने त हुँदै भएन नि यार ।”

अजयले लापवाहीका साथ भन्यो ।

अजयको कुरा सुनेर मलाई भनौ रीस उठ्यो । “यस्तो नाम कमाउने इच्छा छ भने आफैले मिहिनेत गरेर लेख्नुपर्छ, अरुको सृजनालाई चोरेर आफ्नो नाममा प्रकाशित गर्न पाइन्न ।” मैले जङ्गीदै भनौं ।

“नरिसान तँ या.....र..... म तँलाई पैसा दिन्छु नि ! तँ अरू पनि लेख् र मलाई दे । मेरो बुवाले धेरै मानिसहरूलाई चिन्नुभएको छ । मेरो नामको लेख रचनाहरू प्रकाशित भइहाल्छ ।

म नाम कमाउँछु तँ दाम कमा, हुँदैन ?

अजयले मेरो कुरालाई त्यति गम्भीरतापूर्वक नलिएर भन्यो ।

“तेरो घरखेत बन्धकी छ भनेको होइन ? अनि घरमा आमा र भाइबहिनीहरूका पालनपोषणको जिम्मा पनि त तैरै काँधमा छ, होइन ? अब खुसखुरु लेख्दै जा अनि मबाट पैसा लिएर साहूको ऋण तिर्दै जा..... । हा.....हा.....हा..... ।” मजासँग हाँस्दै भन्यो अजयले ।

अजयका निर्मम शब्दहरूले मेरो संवेदनशीलतामा आघात पारेर मलाई रूनु न हाँस्नुको स्थितिमा पारेका थिए ।

त्यो रात रातभरि मेरा आँखाबाट विवशताको आँसु झरेका थिए ।

त्यसपछि मैले नचाहँदा नचाहँदै पनि आफ्नो भावनालाई शब्दमा उताउँदै अजयको हातमा राखिदिन थालेको थिएँ ।

मेरा सृजनाहरू अजयको नामसँग जोडिएर विभिन्न पत्र-पत्रिकामा प्रकाशित हुन लागे । म भने आफ्नो सृजनालाई अजयको नामबाट प्रकाशित भएको देखेर भित्रभित्रै वेदनाले विक्षिप्तजस्तो हुने गर्दथेँ ।

आफ्नो बाध्यता देखेर मलाई आफैमाथि टीठ लागेर आउंन्थ्यो ।

समय बित्नेको साथसाथै मभित्रको जाँगर र उत्साह सेलाउँदै गइरहेको थियो । ‘पढे-लेखेर भविष्यमा केही गर्न सक्छु’ भन्ने आशा पनि निराशामा परिणत हुँदै गइरहेको थियो ।

यस्तै क्रम चलिरह्यो भने मभित्रको आत्मसम्मान विलीन भएर जानेछ भन्ने चिन्ताले म साह्रै नै मर्माहत भएको थिएँ ।

अजय दश कक्षामा पुग्दासम्म उसको घरको बैठक-कोठामा राखिएको ऐनाको दराजभरि साहित्यिक विधामा असल कृतिहरू सृजना गरेबापत पाइएका प्रशंसापत्र र उपहारहरू भरिभराउ भैसकेका थिए ।

ती प्रशंसापत्र र उपहारहरूले मलाई हरबखत उपहास गरेर खिल्ली उडाएको भँदै लाग्दथ्यो ।

कहिलेकाहीँ त म आफू साहित्यिक तस्कर भएकोमा आफूले आफैलाई धिक्कार्न पनि पछि पर्दैनथेँ ।

एक दिन अजयले मलाई कोठामा बोलाएर भन्यो-“हेर कमल, यस बाजी पनि निकै चर्को प्रतिस्पर्धा पर्नेजस्तो छ । तैले निकै मगज खियाएर एउटा मर्मान्तक कथा लेख् र मलाई दे । देशव्यापी रूपमा अन्तरविद्यालय कथा प्रतियोगिताको निमित्त मैले चाँडै नै कथा पठाउनु पर्नेछ । उस्तै परे दुई चार दिन स्कूल नगएर घरे बसेर लेखे हुन्छ ।”

अजयको कुरा सुनेपछि भित्रभित्रै नराम्रोसँग पिरोलिएँ । अजयसँग कुरा भएको दुई दिनसम्म मैले आफैलाई मन्थन गरेँ अनि आफूले निकै अघि पढेको एउटा विदेशी लेखकले लेखेको चर्चित कथा जस्ताको तस्तै कपीमा सारेँ र अजयलाई दिएँ ।

“म आजै यो कथा कुरियर गरेर पठाउँछु ।” मैले दिएको कथा पढ्दै नपढेर खल्लीमा राखेर खुसी हुँदै अजयले भन्यो । त्यसपछि त्यही राती मैले आफ्ना लुगाफाटा र पुस्तकहरू भोलामा ठीक पारेर राखेँ र सुतेँ ।

अर्को दिन सखरै जब मैले सदाको निमित्त अजयको घर छोडें र खुला बाटोमा पुगेँ तब सूर्योदय हुन लागेको थियो । ■

श्यामल

छापामार

इन्द्रधनुषभैं फुल्केको छ
 उसका उदीप्त आँखामा
 भविष्यको सपना
 कुटो कोदालो लकने ठाउँमा
 रेशमी कपालको लर्कोसँगै
 काँधमा लर्केको छ बन्दुक,
 अहो कहिलेकाहीं त बोभलागदो रहेछ यो युद्ध पनि
 त्यति बेला जब उजस्तै अर्को मान्छे ढल्लु भुईँमा
 एउटा विराट् आवाज थाकेर अल्पन्छ कतै,
 अलिकता फुर्सत निकालेर
 आफ्नो शिशुको कपाल मुसारेभैं
 सुम्सुम्याउँदैछ बन्दुकको नाल,
 सुनको सिक्रीभन्दा धेरै हलुङ्गो लाग्छ
 म्यागाजिनको माला
 र विवाहको साडीभन्दा धेरैधेरै छरितो हुन्छ
 कम्ब्याट ड्रेसको पाइण्ट,
 छेवैमा बसेर प्रेमले मुस्कुराइरहेको
 अर्को बन्दुक पङ्केपछि
 छियाछिया भयो उनको मुटु
 र एकैछिनमा साटिए बन्दुकहरू
 आखिर सबैथोक जायज हुने रहेछ
 प्रेम र युद्धमा ।
 अहिले हुर्किरहेको छ उसको छातीमा
 चे ग्वे भाराको सपना
 एक मीठो, भयानक तर अवैतनिक सपना
 सहरका सम्भ्रान्त फेसनदार युवतीहरूलाई भने
 मन लागेको रहेछ
 प्रेमसँग युद्ध गर्न ।

नेपाल वाङ्मयको इतिहासमा प्रसिद्धि
कमाइसकेको ख्यातिप्राप्त **शारदा** ले
पुनः प्रकाशन सुरु गरेको गौरवशाली
यो क्षणमा वधाइ ज्ञापन गर्दै यसको
निरन्तरताको लागि शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

र, यही निरन्तरतासँगै पुराना स्थापित
साहित्यकारहरूभै यसले नयाँ
प्रतिभावान् श्रष्टालाई जन्माएर
नेपाली साहित्यमा स्थापना
गर्न सकोस् ।

Prism Color Scanning
Kuleshwor, Kathmandu, Nepal

“दे

श-भक्ति त मर्देन चतुर्थै देश भए पनि,
पति-भक्ति त मर्देन पापी पति भए पनि”

नेपाली नाटक र समजीको योगदान

नेपाली साहित्यका अमर नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समले ‘मुकुन्द इन्दिरा’ नाटकको नायिका इन्दिराद्वारा बोलाइएको उपर्युक्त संवादबाट समको अन्तर-मनमा रहेको राष्ट्र-भक्ति एवं आफ्नो संस्कृतिप्रति भएको अगाध श्रद्धा भत्कन्छ ।

उनीद्वारा रचित जीवन्त रचनाहरूले नेपाली वाङ्मयलाई उच्चस्थानमा पुऱ्याई थपक्क राखिदिएका छन् । अङ्ग्रेजी नाट्य साहित्य जगत्मा विलियम शेक्सपियरले बेलायतको नाट्य जगत्लाई उठाएर जसरी उच्च शिखरमा पुऱ्याइदिए त्यसरी नै आधुनिक नाट्यसाहित्यका जन्मदाता नाट्यसम्राट् बालकृष्ण समले नेपाली नाट्य-जगतलाई शिखरमा पुऱ्याइदिए । विद्वान् तानासर्माले लेखेका छन्- ‘बालकृष्ण समका प्रतिभाशाली व्यक्तित्वले फस्टाएको यस युगमा उहाँको पछि लाग्नसक्ने एउटा पनि नाटक-लेखन्ते देखा परेन ।’

नेपाली नाट्य जगत्मा त्यति बेला हिन्दी, उर्दू भाषा तथा यिनै भाषामा लेखिएका नाटकहरूको नेपालीमा अनुवाद गरी मञ्चन गरिने त्यो अवस्थामा नेपाली भाषामा नाटक लेखी त्यसलाई नेपालीपनमै मञ्चन गरेर नेपाली भाषाप्रेमी एवं नाट्य कलाप्रेमीहरूको सामु नेपालीमा नाटक लेख्न सकिन्छ र नेपालीपनमा मञ्चन पनि गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा १९९४ सालमा दरबार स्कुलका विद्यार्थीहरूद्वारा ‘मुकुन्द इन्दिरा’को मञ्चन गरी प्रमाणित गरिसकिएको हो ।

जनरल डम्बरशमशेरको नाट्यशालामा यहीँकै तालिम युवती कलाकारहरूद्वारा हिन्दीभाषाको नाटकको संवाद बोली अभिनय गरेको नाटक हेरेर भाषाप्रेमी सरदार रूद्रराज पाण्डेले समजीसित भनेका थिए- ‘बाबुसाहेब ! कस्तो दुःखलाग्दो कुरा, नेपालीमा नाटक नभएर हिन्दीमा हुनु, कविता गरेर मात्र के, नाटक गराउन सके नेपाली भाषाको कत्रो उन्नति हुने थियो ।’

सरदार रूद्रराज पाण्डेको उपर्युक्त वाक्य समजीको

प्रचण्ड मल्ल

लागि नाटक लेख्ने प्रेरणाको स्रोत बन्यो र उनले नेपाली भाषामा नाटक लेख्न थाले । समजीले भनेका छन्- 'रुद्रराज पाण्डेले मलाई नेपाली भाषामा लेख्नु पर्छ भन्ने सङ्केत गरेर मेरो दिलोदिमागलाई रोमाञ्चित बनाइदिए । अतः म रुद्रराज पाण्डेको पनि ऋणी छु ।'

वि.सं. १९८६ सालमा 'मृदुको व्यथा' दुःखान्त नाटक प्रकाशमा आएर नेपाली नाट्य जगत्मा निकै हलचल मच्चायो ।

यो नाटक समजीको पहिलो प्रकाशित नाटक हो । उनी भन्छन्- 'पहिले प्रकाशित भए पनि यो मेरो चौथो नाटक हो, ती तीन नाटकमा क्लिष्ट भाषा हुनाले मैले छपाउन सकिँनँ ।'

अनुष्टुप छन्दमा लेखिएको तथा छापिएको समजीको यो पहिलो दुःखान्त नाटक नेपाली नाटक एवं भाषाको लागि गौरवको कुरा भएको छ ।

बहुप्रतिभाशाली ओजस्वी व्यक्तित्व समजीले नेपाली नाट्य जगतको नाट्यलेखन शैलीमा ऐतिहासिक क्रान्ति ल्याए । यो नाटक प्रकाशित भएपछि त्यति बेलाका शासकदेखि बुद्धिजीवी साहित्यकार सबैलाई चकित तुल्यायो भने नेपाली भाषामा लेखिएको त्रासदी नाटकको प्रथम मौलिक नाटककारका रूपमा समजीलाई स्थापित गरायो । तर यो नाटक त्यति बेला मञ्चित हुन सकेन ।

वि.सं. १९८६ सालमै पौराणिक कथामा आधारित 'ध्रुव' नाटक लेखी उनले प्रकाशमा ल्याए । नाट्य कलाप्रेमीहरूको समन्वयमा एउटा नाट्य समूहले अस्थायी रूपमा खडा भई यो नाटकको १९९१मा प्राभ्यास थाल्यो र वि.सं. १९९२ सालमा प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेरको जेठी जाउलाखेलकी रानीलाई यिनकै दरबारमा मञ्चन गरी देखायो । यस नाटकको मञ्चनले ख्याति पाएपछि, यो नाटक जुद्धशमशेरलाई देखाउन यसको मञ्चन सिंहदरबार नाचघरमा गरियो ।

यस नाटकको प्रदर्शनमा नाटककारले नाटकमा प्रयोग नगरेका सूत्रधार पात्रलाई नाटक समूहको निर्णयले नाटक मञ्चन गर्दा भने प्रयोग गरिएको थियो । यसै- सूत्रधारद्वारा नाटकको कथावस्तु दर्शकसामु अभिनयात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको थियो । यसको साथै कलाकारहरूबाट रङ्गमञ्च सजाइराखिएको पात्र सरस्वतीको वन्दना गरेपछि, मात्र नाटक मञ्चन सुरु गरिएको थियो । यो पात्र पनि नाटकमा रहेको छैन । यस नाटकको निर्देशन नाट्य समूह मिली गरेका थिए ।

यस नाटकले दर्शकमा निकै प्रभाव पारेपछि यसलाई टाउन हल (अहिलेको विशाल बजार रहेको ठाउँ)मा टिकटमा पन्ध्र दिनसम्म तथा इन्द्रजात्रा र गाईजात्राको समयमा विभिन्न दरवार र ठूला वडाका महलहरूमा पनि प्रदर्शन गरिएको थियो ।

यस नाटकमा अभिनय गर्ने कलाकारहरू थिए-

सूत्रधार हुने - सुरवीर पाण्डे

ध्रुव हुने - रामकेशरी बस्नेत

उत्तानपाद हुने - पुष्करनाथ उप्रेती

सुरुचि हुने - चन्द्रमानसिंह बस्नेत

सुनीति हुने - मुकुन्दनाथ रिमाल

दमन हुने - गङ्गावहादुर बस्नेत

नारद हुने - नारदबहादुर साहेव ठकुरी आदि ।

त्यसो त वि.सं. १९९४ सालमा प्रकाशित एवम् मञ्चित नाटक 'मुकुन्द इन्दिरा'लाई पहिलो मञ्चित नाटक ठान्ने गरिएको थियो । यसैअनुसार लेख्दै गरियो, पढ्दै गरियो, पढाउँदै गरियो तर 'मुकुन्द इन्दिरा'को प्रदर्शन समयभन्दा दुई वर्षअघि नै 'ध्रुव' मञ्चन भइसकेको तथ्य केही समयअघि मात्र अनुसन्धानको सिलसिलामा प्रकाशमा आयो । 'ध्रुव' नाटक मञ्चन भएको एक वर्ष पछि वि.सं. १९९३ सालमा समजीको एकाङ्की नाटक 'प्रेम' समजीकै निर्देशनमा दरबार स्कूलमा विद्यार्थीहरूद्वारा यसै स्कूलको मजलिसघरमा प्रदर्शन गरिएको थियो । तर यसको मञ्चन प्राभ्यासको रूपमा शिक्षक र विद्यार्थीहरूबीच मात्र सीमित रह्यो । बाहिर कतै मञ्चन गरिएन । यसका कलाकारहरूमध्ये एक कलाकार कृष्णप्रसाद रिमाल मात्रै जानकारीमा आएका छन् । सम्भवतः यस नाटकमा अभिनय गर्ने कलाकारहरूले 'मुकुन्द इन्दिरा' मा पनि अभिनय गरेका थिए ।

वि.सं. १९९४ सालमा 'मुकुन्द इन्दिरा' नाटक शिक्षा विभागकै आयोजनामा शिक्षा विभागका डाइरेक्टर जनरल मृगेन्द्रशमशेर, असिस्टेन्ट डाइरेक्टर जितेन्द्रबहादुर शाह र प्रिन्सिपल रुद्रराज पाण्डेको सहयोगले दरबार स्कूलका विद्यार्थीहरूद्वारा अभिनीत भएको थियो । (यस नाटकको रिर्कडमा छापिएअनुसार यो नाटक वि.सं. १९९५ सालमै सम्पन्न भएको देखिन्छ । जसअनुसार मैले आफ्नो पुस्तक 'नेपाली रङ्गमञ्च'मा १९९५ मा प्रदर्शन भएको लेखेको-हुँ लेखक) यस नाटकको निर्देशन समजी आफैले गरी नेपाली भाषा नाटक मञ्चनको इतिहासमा मौलिकता एवं आधुनिकताको प्रवेश गराए ।

नाटक तयार भएपछि यो नाटक प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेर, उनको परिवार एवं अन्य भाइ-भारदार आदि सबैलाई सिंहदरबार नाचघरमा देखाइएको थियो। यस नाटकको मञ्चन हेरेर प्रभावित भएका प्रधानमन्त्रीले राजा त्रिभुवनको सवारी सिंहदरबारको नाट्यशालामा चलाई देखाउने व्यवस्था मिलाए। नाटकको अन्तमा समजीद्वारा लिखित समूह-गीत समजी र विद्यार्थीहरूद्वारा गाइएको थियो।

राजा त्रिभुवन नाटक हेरेर अति नै प्रभावित भए र यो नाटक राजदरबारको रायल इम्पेरियल थिएटरमा पुनः हेर्ने इच्छा व्यक्त गरिएकोले दरबारमा पनि पुनः मञ्चन गराइयो। जुन नाटक राजा त्रिभुवनका साथ बडामहारानी, युवराज, अधिराजकुमार हरू एवं अन्य भाइ-भारदारहरूले पनि हेरेका थिए।

नियन्त्रित दर्शकहरूले नाटकको लेखन र मञ्चन एवं दैनिक जीवनमा प्रयोग गरिने पहिरन, प्रतीकात्मक रङ्गमञ्च सज्जाको प्रयोग देखेर निकै प्रशंसा गरेका थिए। पहाडको दृश्यसज्जाको लागि काठ र कपडाबाट पहाडको रूपमा अग्लो होचो पारी

जडान गरिएको कट-पीसमा कालो रङ्गले पोतिएको थियो र सबै दृश्यहरू कालो पर्दामा देखाइएका थिए। यस्तो प्रतीकात्मक प्रयोग नेपालको नाट्य कलाको इतिहासमा पहिलो थियो।

नाटक हेरेर अति नै प्रभावित भएका राजा त्रिभुवनले समजीलाई भने- "मलाई नाटक साह्रै मन पर्‍यो, बालकृष्ण! तिम्रो त जति तारिफ गरे पनि थोरै हुन्छ।"

समजीले भनेका छन्- "जुद्धशमशेरले म त्यति बेला कप्तान भए पनि मेजरको जति जागिर गरिदिए, फेरि त्यत्तिकै भत्ता थपिदिए।"

सिंहदरबारमा 'मुकुन्द इन्दिरा' को प्रदर्शन हेरेर प्रसिद्ध अङ्ग्रेजी अखबार 'स्टेट्स्म्यान' ले प्रधानमन्त्री जुद्धशमशेरको तस्विरसहित यस्तो खबर छाप्यो:-

"On the next two days the boys of the Durbar School gave performance of the Nepali Drama of 'Mukund Indira' on the stage of Singha Durbar, the Official residence of His Highness the Maharaja, in

इतिहासको शारदा वर्तमानमा पुनः ब्यूँभिएको
खुशियालीमा हर्षित बन्दै यसको उज्यालो
भविष्यको लागि हार्दिक शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं।

VARIETY Printers Pvt. Ltd.

T.U. Road, Kuleshwor, P.O.Box: 9240, Kathmandu, Nepal
Tel.: 4278869/4284265 (Off.), Fax : 977-1-4278050

('मुकुन्द इन्दिरा' नाटकमा अभिनय गर्दै कलाकारहरू)

the presence of his Majesty the king, His Highness the Maharaja noble and principal all the offices of Kathmandu. The Drama is by capt Balkrishna Shamsher, Nepali's promising poet and auther."

The Statesman, Tuesday, 16 Aug, 1939.

यही नाटक टाउनहलमा ज्यादै भीडका साथ केही दिन टिकटमा मञ्चित भएको थियो । त्यति बेला सर्वसाधारण दर्शकलाई यस नाटकको कथावस्तु, नयाँ प्रस्तुतीकरण, नवीन तौर-तरिकाले दर्शकलाई नेपालीपनको रसास्वादन गरायो ।

साहित्यकार नित्यराज पाण्डको भनाइअनुसार यो नाटक स्त्री र पुरुष दर्शकलाई प्रेक्षालयमा एकसाथ नदेखाई बेग्लाबेग्लै दिन पारेर देखाउने व्यवस्था हुँदा पनि टिकट किन्नेहरूको अपार भीड लाग्दथ्यो । प्रेक्षालयमा स्त्री र पुरुष दर्शक एकसाथ बसी हेर्न नपाउनु आश्चर्यलाग्दो कुरा हो । नाट्य मञ्चनको इतिहासमा भएको यस्तो कुरो वर्तमानका लागि रोमाञ्चक कथाजस्तै भएको छ ।

टाउनहलमा यस नाटकको मञ्चन हुँदा मुकुन्दलाल हुने पात्र कृष्णप्रसाद रिमालद्वारा सशक्त अभिनयसाथ प्रस्तुत संवाद "तँ के अब जोरी खोज्छस् ? म यो सेखी नभारीकन छोड्दिन, टुना गरेर 'मे मे, रो रो' भन्दै घिसार्छु जसरी बलि गर्नेले बोकालाई घिसार्छु ।" भन्ने संवाद सुनेर सम्भ्रान्त परिवारका दर्शक धुवशमशेर अत्यन्तै उत्तेजित तथा आक्रोशित भएका थिए । उनी जुरुक्क उठ्दै कुर्लेर भनेका थिए- "के भनिस्, फेरि भन्, तेरो बङ्गारा भाछु ।" धुवशमशेर उच्च स्वरमा कराएको सुनेर प्रेक्षालयमा खेलाबैला भयो ।

यस घटनाले नाटकमा कृष्णप्रसाद रिमालको सशक्त अभिनयको पुष्टि गर्दछ ।

यहाँ प्रदर्शन भएको लगत्तै यो नाटक केशरमहल र बबरमहलमा पनि मञ्चन गरिएको थियो । यसरी यस नाटकले निकै ख्याति कमाएको रहेछ भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

त्यतिखेरको नाटकमा अभिनय गर्ने कलाकारहरू एवं नाट्य समूहमा सहभागीहरू थिए-

मुकुन्द लाल श्रेष्ठ हुने	- कृष्णप्रसाद रिमाल
इन्दिरादेवी हुने	- रामकेशरी बस्नेत
भवदेव हुने	- श्यामकृष्ण भट्टराई
रमेशदास हुने	- गोपीनाथ अर्याल
मि. ज्याक्सन हुने	- गोविन्द नरसिंह
पुनाचा हुने	- प्रेमप्रसाद तण्डुकार
इन्दिराकी सहेली हुने	- ऋद्धिबहादुर रायमाभी
भरिया हुने	- गङ्गाबहादुर बस्नेत
भरिनी हुने	- टी.एन.भट्टराई

अन्य पात्रहरू थिए- सुन्दरराज चालिसे, गोविन्दप्रसाद तिमिल्सिना, दिव्यदेव उप्रेती, सुरवीर पाण्डे, कृष्णबहादुर तिमिल्सिना, होराप्रसाद जोशी, (नाटकमा विभिन्न किसिमका चराहरू कराएका स्वर दिने), तारामान सिंह, नेत्रबहादुर बस्नेत आदि ।

रङ्गमञ्च, सज्जाकार, निर्देशन, भेषभूषा: बालकृष्ण सम ।

गङ्गाबहादुर बस्नेतको भनाइअनुसार यस नाटकलाई सिनेमाको रूप दिन डाइरेक्टर जनरल मृगेन्द्रशमशेरले ८ मि.मि. मा छायाङ्कन पनि गरेका थिए र यस नाटकको डिस्क रिकर्ड पनि भरिएको थियो । रिकर्डको बीच भागमा 'भद्रकाली' लेखिएको छ र प्रतीक चिन्हको रूपमा उभिएको सिंहको बीच भागमा खड्ग रहेको छ । यसमा 'वि.सं. १९९५ सालको पुरस्कार-वितरण उत्सवमा दरबार स्कूलको छात्र वर्गले खेलेको' लेखिएको छ ।

यो रिकर्ड सम्भ्रान्त परिवारको सबैजसो घरमा बजेको सुनिन्थ्यो र कहिलेकाहीँ आज पनि बजाइएको सुनिन्छ । त्यति बेलासम्म सवाक सिनेमा प्रविधि काठमाडौँमा आइसकेकोले उक्त सिनेमासँगै 'मुकुन्द इन्दिरा'को रिकर्ड बजाई केही हदसम्म सवाक सिनेमाको आनन्द लिइन्थ्यो होला ।

वि.सं. १९९४ सालमा प्रदर्शित यो नाटक पुनः वि.सं. २०२० सालमा (छब्बीस वर्षपछि रायल नेपाल एकेडेमीको आयोजनामा राष्ट्रिय नाचघरको रङ्गमञ्चमा नाटककार स्वयम्को निर्देशनमा मञ्चित भयो । त्यस बेला तत्कालीन राजाका साथ राजपरिवारका अन्य सदस्यहरू गण्यमान्य व्यक्तिहरूको पनि उपस्थिति थियो ।

तत्कालीन राजाको आकांक्षानुसार त्यसै वर्षको श्रावण महिनाको ५ गते राजदरबारमा यसको पुनः मञ्चन भएको थियो । नाटक प्रदर्शन सकिएपछि दर्शकहरूले समजीको मुरीमुरी प्रशंसा गरे र उनलाई बधाइ दिए । राजाले समजीलाई भने- “मलाई त यो पहिलेको जस्तै नयाँ लाग्यो” । यसपछि नै समजीलाई ‘रायल नेपाल एकेडेमी’को विशिष्ट पदक दिइयो ।

त्यति बेला यस नाटकमा भाग लिने र प्रदर्शनमा सहभागी भई कार्य गर्नेहरू थिए-

मुकुन्दलाल श्रेष्ठ हुने - जनार्दन सम
भवदेव हुने - बालकृष्ण सम
इन्दिरादेवी हुने - भुवनचन्द्र

भरिया हुने - धर्मराज थापा
विमान हुने - रुद्रराज पाण्डे
रूपनारायण हुने - शम्भुप्रसाद लामिछाने
धनपति हुने - सरस्वती
मिष्टर ज्याक्सन हुने - पद्मनाथ खरेल
रमेशराज हुने - आनन्दमान मल्ल
युसुफ हुने - मधुकर
अब्दुल हुसेन हुने - नारायणप्रसाद पौडेल
पुनाचा हुने - ज्ञानबहादुर
भरिनी हुने - नीरविक्रम प्यासी
गाउँले केटीहरू हुने - मधु शाह र प्रतिमा सम
श्रृङ्गार - ले.क. नरेन्द्रबहादुर शाह,
प्रतिमा सम, ज्वाला सम,
अमर चित्रकार
रङ्गमञ्च सज्जा - प्रचण्ड मल्ल
कार्यक्रम सञ्चालन - पी.एन. खरेल
व्यवस्थापक - मन्दाकिनी सम आदि ।

गर्वले भनौं, भाषा हाम्रो मान हो

शारदा हाम्रो शान हो ।

SANDESH GRIHA, News Agents

Regd. Address : 12/69
Bangemudha
Kathmandu, Nepal

Showroom/Office : Kha-1-303,
Khichapokhari
in front of NABIL BANK
Kathmandu, Nepal
Tel: 4222503, Fax: 4224761
E-mail: sandesh@wlink.com.np
Pyukha Sales Counter Tel: 4220525

नाटक 'मुकुन्द इन्दिरा' मा नाटककार बालकृष्ण समले शारदा को सन्दर्भलाई समेत नाटकको विषयवस्तुभित्र यसरी प्रवेश गराएका छन् जुन प्रसङ्गले तत्कालीन समयमा शारदा को लोकप्रियतालाई झल्काउँछ ।

'मुकुन्द इन्दिरा'को अङ्क तृतीय, दृश्य ५ मा पात्रहरू रूपनारायण र विमानबीचको संवाद-

रूपनारायण : के ल्याइस् ? शारदा (रूप शारदा हेर्ने थाल्दछ)

तँलाई थाहा छ विमान, म पनि शारदाको ग्राहक बनेको छु : वर्ष दिनको चार रूपियाँ, दिनको एक पैसा भन्नु, एक पैसा त रोजिन्द चाँदीको गिलास माज्दा पनि खर्च हुन्छ यसको ग्राहक बनेपछि, त मैले चुरोट छोडिदिउँ नि, के भनिस् ?

विमान : बढिया भयो, जाती भयो

रूपनारायण : शारदालाई तुच्छ गन्ने पनि मान्छे छ न, किनभने मानि, मानो उनीहरू नेपाली नै होइनौं कि भनेजस्तो गर्छन्, मानो उनको सभ्यता बेग्लै छ, हाँवाको किल्लामा छ ।

विमान : अचम्मै छ

रूपनारायण : म पनि शारदाको कहिले कहिले निराश भएर निन्दा गर्छु, तर त्यो बेला आफैलाई निन्दित सम्भन्धु ।

विमान : हो त, त्यो त

रूपनारायण : यही दृश्यको अन्तमा नाट्यसम्राट समजी आफ्नो नाटकको पात्र रूपनारायणबाट यो वाक्य बोल्न लगाएर आफ्नो नेपाली भाषाप्रतिको प्रेमलाई प्रकट गर्छन्-

"भाषा हो सभ्यता हाम्रो, सारा उदय उन्नति जीत वैभव भाषामै बाँच्छछन् पछिसम्म यी भाषा हो जीवनी हाम्रो....."

कविता-काव्य

प्रा. शिवगोपाल रिसाल

काव्यादि आध्यात्मिक भो भने ता यो विश्वकै चित्र र भित्र बोल्छ । अध्यात्मले शान्ति-सुधा छरेर सत्मार्गको द्वार अवश्य खोल्छ ॥

भाषा र आशा, शिव, शैली, सृष्टि समग्रमा काव्य त आत्मदृष्टि । समाज हेर्ने कवि क्रान्तदर्शी युगान्तकारी कवि-ता महर्षि ॥

जे हो त्यही मात्र त काव्य हैन 'यस्तो बनोस् !' भन्नु त दोष छैन । अध्यात्म वा नैतिक बन्नुपर्छ जे ब्रह्मले देख्छ भन्नुपर्छ ॥

अध्यात्मभित्रै शुभ-भावना छ आफू-म खोज्ने मन-कामना छ । मेरा कुरामा महरू पुगेमा मभित्र आनन्द म नै बुभेमा ॥

संसार बुभनेहरूमा अशान्ति आफू बुभेमा परिपूर्ण शान्ति । कि हास्य वा व्यङ्ग्य भए रूचायो अध्यात्मका चिन्तनले बचायो ॥

साहित्य ता दर्पण हो- म, मेरो । सेरो र फेरो भवकै घनेरो । गम्भीर होस् चिन्तनभित्र पस्ता देखिन्छ आफू भवमा नफस्ता ॥

यो भित्रको शोध र खोजलाई अध्यात्म विज्ञान र ज्ञानलाई । काव्यादिमा त्यक्तितन सक्नुपर्छ जीवन्त वा शाश्वत मान्नुपर्छ ॥

कविता

रमेश कोइराला

सगुन

उता सहरको कुना कुनामा
धुमधामसँग आन्दोलनको टायर बल्दैछ,
यता भरखरै दुलही भित्र्याएको रामहरिको मनको कुनामा
बेजोडसँग आँधीवेहरी चल्दैछ,
भर छैन

यत्रो आन्दोलनको नदी तर्छु कि तर्दिनँ
र गोली लागेर कतै आजै त म मर्दिनँ ।

उफ, कुन आन्दोलन मात्र म लडुँ

जीवनको आन्दोलन लडुँ ?

कि जोबनको आन्दोलन लडुँ ?

सुहागरातको मीठो कल्पनामा बसेकी
मेरी नवदुलहीलाई भेट्न भरे अवश्य आइएला,
नातिको मुख देख्न काल कुरेर बसेकी
मेरी आमाको सपना भेट्न भरे अवश्य भ्याइएला,
सकारात्मक सोचको म्याराथुन दौडेर रामहरि
लगनको टीको निधारभरि टल्काउँदै
मृगको गतिमा आन्दोलनतिर हानियो
बेलुकी समाचार आयो

आजको आन्दोलन मजासँग जम्यो रे ।

अस्पतालबाट राति अवेर खबर आयो

रामहरिको होस आयो

उसले बिस्तारै सोध्न भ्यायो

डाक्टर साप, के म साँच्चै बाँचे ?

डाक्टरले रामहरिको कानमा खुसुक्क भन्यो

तिमी त बाँच्यौ

तर तिम्रो पुरुष चिन्ह बाँचेन

त्यसलाई आन्दोलन लाग्यो ।

रामहरिले धमिलो आँखाले जब र्जस्ती नियाल्यो

छेऊमा नवदुलही सगुन बोकेर

सालिकभैँ टिंग उभिएकी थिई ।

हाइकु

कुन्दनकुमार पन्त

सात हाइकु

विश्वासै छैन

किन आफन्त भन्नु

व्यर्थको नाता ।

भूटको खेती

धुत्याई र फट्याई

घेरै टिक्दैन ।

हुरीको चरा

अतालिएको मन

चौटै रहेछ ।

रूपकी रानी

बोलेपछि थाहा भो

घमण्डी रे छे ।

चर्को आवाज

उपलब्धि त शून्य

खोक्रो आदर्श

सानो कुलोमा

अल्भँदा अल्भँदैमा

मूल नै छुट्यो ।

छोरो जन्मदा

निकै आशा लागेथ्यो

उल्टो पो भयो ।

यौटा लेखेथ्यो

बुभनेले अर्कै बुभयो

विवाद उठ्यो ।

इतिहासको शारदा वर्तमानमा पुनः
 ब्युँभिएको खुशियालीमा हर्षित बन्दै
 यसको उज्यालो भविष्यको लागि
 हार्दिक शुभकामना
 व्यक्त गर्दछौं ।

श्रीमती विणादेवी प्रधान

उपभोक्ताहरूको हितमा

विगत २० वर्षदेखि यस उद्योगद्वारा उत्पादित आकर्षक ढाँचाका उच्च गुणस्तरीय "जेम" प्लाष्टिकका घरायसी सामानहरूमा तपाईंहरूले देखाउंदै आउनु भएको विश्वासकोलागि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछौं ।

हाल केही समय यता "जेम" प्लाष्टिकका भाँडाकुँडाहरूको बानासंग मिल्दो जुल्दो अन्य उत्पादनहरू समेत बजारमा उपलब्ध भएको कारणले उपभोक्तावर्गमा भ्रम पर्न गएको जानकारी प्राप्त हुन आएको छ ।

तसर्थ, तपाईंहरूको भरपर्दो "जेम" प्लाष्टिकका भाँडाहरू खरीद गर्नु अघि जेम प्लाष्टिकको लोगोकी लेबल "GEM PLASTICWARE" टाँसिएको तथा भाँडाकुँडाको पिधमा "GEM" कुँदिएको चिन्ह हेर्नु हुन उपभोक्तावर्गमा अनुरोध गर्दछौं ।

जेम प्लाष्टिकवार्गम (प्रा.) लि.
 काठमाडौं, नेपाल

नीतिको विश्लेषण

मायण, महाभारत र अन्य नीतिग्रन्थहरूमा प्रचलित व्यावहारिक नीतिलाई निम्नानुसार विश्लेषण गर्न सकिन्छ ।

अध्यात्मनीति

पूर्वीय जनजीवनमा अध्यात्मिक चिन्तनको स्थान सधैं सर्वोपरि रहेको छ । अध्यात्मनीति-चिन्तकहरूले सदैव जीवन, जगत् र ईश्वरप्रतिको जिज्ञासाबाट प्रेरित भई महान् चिन्तन गरेको छन् । उक्त जिज्ञासाको सर्वोच्च आधार धर्म रहेको छ । त्यस कारण पूर्वमीमांसाको आरम्भ 'अथातो धर्मजिज्ञासा' र वेदान्तको 'अथातो ब्रह्मजिज्ञासा' बाट भएको हो । यस प्रकार पूर्वीय धाराको मूलभूत आधार 'धर्म र अध्यात्म' नै मानिन्छ । पूर्वीय धर्म, दर्शन र नीतिको अन्ततोगत्वा मूलभूत स्वरूपलाई आध्यात्मिक नै ठानिन्छ । आध्यात्मिकताका कारण नै आर्यधर्म, दर्शन र नीतिमा अन्योन्यश्रित सम्बन्ध रहेको हो । पूर्वीय विचारधाराको सर्वोपरि स्वरूप आध्यात्मिक प्रवृत्तिले समग्र हिन्दू संस्कृति अतोप्रोत छ र पूर्वीय चिन्तनलाई विशेष प्रकारको ढाँचा प्रदान गरेको छ ।

पूर्वीय सांस्कृतिक इतिहासको धरातलमा आध्यात्मिक अनुभवको शृङ्खला पाइन्छ । यसलाई रहस्यवाद पनि भनिन्छ । यस अर्थमा कुनै अलौकिक शक्ति विद्यमान छ किन्तु मानिसलाई प्रकृतिको नियन्त्रणपरक आध्यात्मिक ज्ञानको साक्षात्कार हुन्छ । त्यही मानव-जीवनको परम लक्ष्य हो ।

कुनै पनि मानवजाति र राष्ट्रिय सभ्यताको मापक उसको आध्यात्मिक चिन्तन हुन्छ । जुन जातिको आध्यात्मिक विचार तथा समीक्षण जति गहन रूपमा हुन्छ, त्यही जातिको संस्कृति तथा सभ्यताको इतिहासले उति नै महत्त्वपूर्ण स्थान राख्दछ । यस सम्बन्धमा पूर्वीय चिन्तनधारा दूरगामी र व्यापक महत्त्वको छ । यसले प्राचीन कालदेखि नै विश्वको चारित्रिक, नैतिक र आध्यात्मिक शिक्षकको भूमिका निर्वाह गर्दै आएको छ ।

पूर्वीय नीतिकारहरूले मानवीय जीवनलाई नैतिक शिक्षा दिँदै भनेका छन्- आत्माको जुन सबैभन्दा श्रेष्ठ एवं विशिष्ट अभिव्यक्ति हुन्छ, त्यही नै जीवन-जगत्प्रतिको आध्यात्मिक दृष्टि हो । आध्यात्मिक स्वरूप नै मानिसको वास्तविक स्वरूप हो, भौतिक स्वरूप, मनोमय स्वरूप, बौद्धिक स्वरूप

डा. बमबहादुर थापा 'जिताली'

तथा नैतिक स्वरूप पनि यसकै अधीन मानिन्छ। यस प्रकार मानव-जीवनमा अध्यात्मको सर्वोपरि महत्त्वपूर्ण स्थान छ। मानव-जीवनको विशिष्ट अभिव्यक्ति आध्यात्मिकतासम्म पुऱ्याउने नीतिलाई नीतिशास्त्रको चरम लक्ष्य ठानिन्छ। वाल्मीकि-रामायणमा प्रतिपादित जीवनका सबै पक्ष आदर्श नैतिक तत्त्व स्वरूप शरीर, जीवन मृत्यु, पुनर्जन्म, कर्म र भक्ति, ईश्वर, ब्रह्मसगुण-निर्गुणवाद, अवतार आदि आध्यात्मिक पक्षको अध्ययनभित्र पर्दछन्।

सामाजिक व्यवहारनीति

नैतिक विवेक, आदर्श वा सिद्धान्तले मानिसलाई मानिस बनाउँछ, किनकि मानिस विवेकशील सामाजिक प्राणी हो। ऊ जे गर्छ, सोचविचारपूर्वक गर्छ। यास्कले 'मनुष्य' शब्दको निर्वचन गर्दै भनेका छन्- "मत्वा कर्माणि सीव्यन्तीति मनुष्या" अर्थात् व्यवहार गर्नुभन्दा पूर्व जसले विचार गर्दछ, त्यही मनुष्य हो। यही विवेकपूर्ण नैतिक आदर्शले मानवलाई हरेक परिस्थितिमा सहयोग गर्दछ। उसले के सोच्नुपर्छ भने समाजमा कस्ता किसिमका व्यक्तिसंग कस्तो व्यवहार उचित वा नीतिसङ्गत हुन्छ जसबाट लोकमर्यादा रहोस् र वैयक्तिक कल्याण पनि होस्। समाजमा सबै किसिमका व्यक्ति रहन्छन् र मानिसलाई सबैका साथ उचितानुचित व्यवहार दृष्टिगत गर्दै नैतिक व्यवहार गरेर जीवनयापन गर्नुपर्ने हुन्छ।

समाजमा मित्र, शत्रु, इष्ट, सज्जन, सन्त, महात्मा, परोपकारी, परअपकारी, मूर्ख, विद्वान्, विनयी, अभिमानी, सरल, जटिल आदि अनेक प्रकारका व्यक्ति हुन्छन्। यी सबका साथ विभिन्न प्रकारको व्यवहार गर्नुपर्छ। जुन व्यक्तिको व्यवहार सर्वथा सामाजिक, नैतिक औचित्यपूर्ण र न्यायपूर्ण हुन्छ, उही व्यक्तिले समाजमा प्रतिष्ठा र सफलता प्राप्त गर्छ, किनकि औचित्यपूर्ण नैतिक व्यवहारमा नै मानव-जीवनको सफलता हासिल हुन्छ र अनौचित्य अनैतिक व्यवहारमा मानव-जीवनको विफलता निहित छ। व्यावहारिक नैतिकताका सम्बन्धमा व्यासको कथन उपयुक्त छ- जुन प्रकारको मानिससंग व्यक्ति रहन्छ, जुन किसिमको व्यक्ति-सेवा गर्छ र जस्तो किसिमको ऊ बन्न चाहन्छ ऊ त्यस्तै बन्दछ। अर्थात्, मानवीय व्यवहारअनुसार मानव-जीवनको सफलता-विफलता, असल-खराब, श्रेय-प्रेय जुटेको हुन्छ। वाल्मीकि-रामायणको सबभन्दा बढी व्यावहारिक नैतिकता के हो भने यसले केवल नैतिक तत्त्व तथा सिद्धान्तको दिग्दर्शन शब्दले मात्र नगराएर त्यसको प्रायोगिक स्वरूप पनि व्यवहारमा चित्रण गर्दछ। सरलता-कूटिलता, सुख-दुःख, कर्तव्य-अकर्तव्य, सत्यता, प्रियवादिता, शीलवत्ता, गुणग्राहिता,

दानशीलता, दयालुता, शरणागति, त्याग, सन्तोष, कृतज्ञता, कृतघ्नता, भय, लज्जा, कपट, निन्दा आदि विषयहरू यही सामाजिक व्यवहारनीतिअन्तर्गत पर्दछन्।

पारिवारिक व्यवहारनीति

सुव्यवस्थित सामाजिक समूहको नाम नै परिवार हो। प्रत्येक व्यक्ति कुनै न कुनै परिवारको सदस्य अवश्य नै हुन्छ। मानव-विकासका लागि परिवार त्यो अवस्था हो जहाँ मानवीय पारिवारिकता, सहिष्णुता, प्रेम, परित्याग, स्नेह, वात्सल्य आदि मनोभावको क्रमशः विकास हुन्छ। यसैले परिवार मानव-जीवनको त्यो पाठशाला हो जहाँ मानिसले आफ्नो जीवनको नैतिक आधारशिला तयार गर्दछ, र परम लक्ष्यप्राप्तिबाट जीवन सफल तुल्याउँछ। मातृस्नेह, पितृप्रेम, दाम्पत्य आसक्ति, अपप्रीति र सहवर्तिता यी पाँच नैतिक आधारमाथि पारिवारिक भव्य भवनको निर्माण हुन्छ।

मानिस-मानिसलाई परस्पर आबद्ध गर्ने तिनै तथा मानसिक तत्त्वले नै परिवारमा पति-पत्नी र सन्ततिलाई परस्पर निबद्ध गरेको हुन्छ। यस प्रकार अन्य मानवीय सङ्गठनहरूको आधार जहाँ वैचारिक हुन्छ, त्यहाँ पारिवारिक सङ्गठनको आधार भावनात्मक हुन्छ र त्यस भावनामा सहिष्णुता, त्याग, सरलता, प्रेम, सहानुभूति, समर्पण, पारिवारिक उत्तरदायित्व आदिको नैतिक भावना समन्वित हुन्छ।

आन्तरिक पक्षको सम्बन्ध हृदयसंग घनिष्ठ हुन्छ भने मानव-जीवनको उचित विकासका लागि यी दुवै पक्षको समुचित सहयोग अपेक्षित हुन्छ। यसैले दुवै पक्षको समुचित विकास नै पारिवारिक नैतिकताको आधार हो। जुन परिवारका सम्पूर्ण सदस्य नैतिक आदर्शबाट नियन्त्रित तथा विनीत छन्, त्यस परिवारको सामाजिक प्रतिष्ठा हुन्छ। व्यासका अनुसार परिवारका साना-ठूला सबै सदस्यहरूको उचित नैतिक निग्रह र अनुग्रह नै पारिवारिक कर्तव्य र नैतिक आदर्श हो। यसलाई पूर्ण गर्दाको फल तपस्याभन्दा कम छैन।

वाल्मीकिले परिवारमा नैतिक आदर्शको परिपालन अति आवश्यक मानेका छन्। परिवारका प्रत्येक सदस्यमाथि नैतिक जिम्मेवारी हुन्छ जसको पालन गर्नु आवश्यक छ। कुनै पनि परिवारमा कोही पनि स्वेच्छाचारिताको अधिकारी हुँदैन। पारिवारिक नैतिक आचरणको पालनार्थ गरिएको व्यवहारमाथि कुनै पनि आक्षेप उचित हुँदैन। अग्रजको आज्ञापालन नै अन्य सदस्यहरूको नैतिक आदर्श तथा कर्तव्य हो। आर्य-आचरणमा परिवारलाई धार्मिक संस्थाका रूपमा स्वीकार गरिएको छ। पुत्रप्राप्तिलाई स्वर्गप्राप्तिको कारण

मानेर विवाहलाई धार्मिक महत्त्व प्रदान गरिएको छ । पितृ-ऋणबाट मुक्त हुनाका निमित्त सन्तानोत्पत्तिलाई पारिवारिक नैतिक महत्त्व मानिन्छ । पारिवारिक नैतिक आदर्श र व्यवहारका लागि रामायणको नैतिक आदर्श शिक्षाले आर्यसमाजमा युगान्तकारी नैतिक मार्गदर्शन गर्दै आएको छ । भारतको भ्रातृस्नेह, सीताको आदर्शमय कष्ट, सहिष्णुता र सेवाभाव, लक्ष्मणभक्ति, दशरथको पुत्रवात्सल्य तथा कौशिल्याको मातृत्व, रामको आदर्श, पुत्रत्व आदि रामायणका पारिवारिक आदर्शले मानिसलाई नैतिक आदर्शप्रति आस्था र विश्वास जगाउँदै आएका छन् । यस नैतिक आदर्शमा माता-पिता तथा गुरु-आज्ञाको सर्वथा पालन गर्नु नै नैतिक आदर्श हो । अग्रजसँग विवाद, शङ्का र अशिष्ट भाषा प्रयोग गर्नुलाई सर्वथा अनुचित, अनैतिक र अधर्म ठानिन्छ ।

परिवारमा व्यक्तिको पारस्परिक दायित्व रहन्छ, जसमा माता-पिता, छोरा-छोरी, बुहारी, दाजु-भाइ, श्रीमती आदिको आदर्श तथा नैतिक कर्तव्य निर्धारण भएको हुन्छ । जहाँ निष्ठापूर्वक नैतिक गुण र कर्तव्य परिपालन हुन्छ, त्यही परिवारमा स्वर्णिम कल्पना, कामना र सुख सौरभको गौरव अनुभूत हुन्छ ।

आचारनीति

जुन नैतिक व्यवहार वा कर्तव्य मानिसको लक्ष्यप्राप्तिमा सहायक साधन-स्रोत बन्दछ, त्यसलाई आचार भनिन्छ । प्रत्येक मानवमा यस्तो नैतिक प्रवृत्ति हुन्छ जुन विकसित हुँदै जाँदा सच्चिदानन्द बन्न पुग्छ । जुन सत्कर्म मानिसलाई सच्चिदानन्द दिलाउन सहायक हुन्छ, त्यसलाई आचार भनिन्छ । स्वतः आफूप्रति र अन्य सामान्य वा असामान्य व्यक्तिहरूप्रति जुन नैतिक कर्तव्य हुन्छ, त्यो व्यक्तिपरक आचार कहलाउँछ । वैदिक ऋषिहरूले कर्म र आचारमा अभेद मान्दै के भनेका छन् भने “यथाकारी यथाचारी तथा भवति” अर्थात् जसले जस्तो कर्म गर्दछ, आचार गर्दछ, त्यो त्यस्तै हुन्छ । आचार्य शङ्करले चरण, अनुष्ठान र कर्मलाई आचारको पर्याय मानेका छन् । यस प्रकार स्वस्थ सामाजिक र आध्यात्मिक जीवन व्यतीत गर्नाका निमित्त र पुरुषार्थ-चतुष्टयलाई क्रमशः प्राप्त गर्नाका लागि मानव-जीवनमा नैतिक आचार र विचार एउटा रथका दुई चक्रसरि आवश्यक मात्र नभएर परमोपयोगी पनि छन् । आचार र विचारको समन्वय तथा एकरूपताबाट नै मानिसको लक्ष्य प्राप्ति हुन्छ ।

सबको बोलीमा सरस्वतीको वास होस् !

शारदा सरस्वतीको संवाहक बनोस् !!

जित गोपिनी स्मृति परिषद
Jit Gopini Memorial Council

5/132, Kumaripati, Lalitpur, Nepal

जीवनमा आचारको सर्वाधिक महत्त्व देखेर नै पूर्विय मनीषिहरूले आचारलाई प्रथम धर्म मानेका हुन् र आचारबाट यश, आयु र लक्ष्मी प्राप्त भई इहलौकिक र पारलौकिक कल्याण हुन्छ, भनेका हुन्। आचार सबै वर्ण र आश्राम-धर्मको प्रमुख प्रहरी हो, आचारभ्रष्ट पुरुष धर्मविमुख हुन्छ। महर्षि मनुका अनुसार भ्रष्ट ब्राह्मणलाई वेदाध्ययनको फल मिल्दैन, यसैले सबै तपस्याको मूल स्वरूप आचारलाई ग्रहण गर्नुपर्दछ। महर्षि वशिष्ठको कथनअनुसार आचारहीन व्यक्तिलाई सबैले त्याग्छन्। यसर्थ आचारवान् पुरुष नै पवित्र, सुखी र धन्य हुन्छ।

दण्डनीति

कुनै पनि विकसित र व्यवस्थित राज्यका लागि आदर्श न्याय व्यवस्था आवश्यक हुन्छ। न्यायको मूल विवेक र उचित-अनुचितको ज्ञान हो। यसको आशय उचित-अनुचितको निर्णय गरी अनुचितलाई त्याग्न र उचितलाई पालन गर्ने आदेश दिनु नै न्याय हो।

यस सम्बन्धमा व्यासको के विश्वास छ भने मानिसको स्वभावमा सुमतिको अतिरिक्त कुमतिको पक्ष पनि हुन्छ

जसले उसलाई हेय वा नीच कार्य गर्न प्रवृत्त गर्दछ। त्यही प्रवृत्तिको दमन गर्नाका निम्ति दण्डको आवश्यकता हुन्छ। त्यसैले महाभारतकालमा दण्डलाई अत्यन्त महत्त्वपूर्ण स्थान प्रदान गरिएको हो। महाभारतमा कतिसम्म भनिएको छ भने- "दण्ड नै विष्णु हुन्, दण्ड नै नारायण हुन् र दण्ड नै संसारलाई धारण गर्ने महापुरुष हुन्।" यस प्रकार दण्ड नै त्यो अद्वितीय पदार्थ हो जसले प्रजाको रक्षा गर्दछ, सुतेकालाई जगाउँछ एवं धर्म, अर्थ र कामको प्राप्ति गराउँदै मानिसलाई पारलौकिक सुखशान्ति दिलाउँछ।

राजनीति

राजनीतिमा मानव-समूहको कल्याणका लागि समस्त शास्त्र तथा सम्पूर्ण धर्म स्वभावतः सम्मिलित हुन्छन्, किनभने समस्त धर्मको पालन गराउने उत्तरदायित्व राजनीतिमाथि हुन्छ।

राजनीति समस्त शास्त्रहरूको मूल हो। राजनीतिको नैतिक सिद्धान्तहरूको सफल क्रियान्वयनबाट नै रामराज्यलाई विश्वमा आजसम्म आदर्श राज्यव्यवस्थाको उदाहरण मानिएको हो। रामराज्यमा दैहिक, दैविक र भौतिक सन्ताप

सबको बोलीमा सरस्वतीको वास होस् !

शारदा सरस्वतीको संवाहक बनोस् !!

N. AMATYA & CO.

Chartered Accountants

Nem Lal Amatya
M.Com. F.C.A.

3rd Floor, Radhakuti Arcade
Ramshah Path, Kathmandu, Nepal
Tel.: 4418267(Off), 4472566 (Res)
Fax: 977-1-4432747
Mobile No. 9851023993
Email: nemlal@mail.com.np

चुडामणि देवकोटा

व्याप्त थिएन, आ-आफ्नो धर्मको सबैले पालना गर्थे र परस्पर प्रीतिपूर्वक जीवन बिताउँथे। सबै जनता निरोगी थिए र अपमृत्युको चिन्ताबाट मुक्त थिए। अनिकाल थिएन, कसैले पनि आफ्ना छोराको मृत्यु देख्नु पर्दैनथ्यो, न कोही स्त्रीहरू विधवा हुन्थे। अग्नि, वायु र ज्वरादिको डर थिएन, न चोरहरूको डर थियो। सबै जना धन-धान्यले परिपूर्ण थिए र आ-आफ्ना कर्तव्यको पालना गर्थे।

रामराज्यमा आदर्श राजनीतिको सर्वथा पालन हुन्थ्यो। त्यसैले त्यहाँ सबै प्रसन्न र सुखी थिए। राज्यको उद्देश्य प्रजाको पालन, सुरक्षा र संवर्द्धन गर्नु थियो। कुनै पनि आदर्श शासन-व्यवस्थाका लागि ती समस्त नैतिक स्वरूपहरूको अध्ययन-मनन गर्नु समुचित ठहर्छ। राजनीतिअन्तर्गत शासननीति, राजा, राजधर्म, राजगुण, राजदोष, राजाङ्ग, जनता, सेना, राजाप्रजाको सम्बन्ध, युद्धनीति, परराष्ट्रनीति, सन्धि, साम, दान, दण्ड र भेदनीति आदि पर्दछन्। पृथ्वीनारायण शाहको 'दिव्योपदेश' मा वैदेशिक, आर्थिक र प्रशासनिक नीति छन्।

यसरी रामायण, महाभारत र अन्य नीतिग्रन्थहरूका आधारमा विभाजित ६ प्रकारका नीतिबाट के स्पष्ट हुन्छ भने सम्पूर्ण नीतिलाई राजनीतिले बहन गर्नुपर्ने ठामिन्छ। राजनीतिक मियोमा अन्य नीतिहरू घुम्ने हुदाँ राजनीतिक मियो सबल भएका खण्डमा मात्र अन्य सबै नीतिहरू सुचारु रूपमा सञ्चालन हुन्छन् र रामराज्यमा जस्तै शान्ति, सुरक्षा, शिक्षा, धर्म र विकास हुर्कने अवसर प्राप्त हुन्छ। राजनीतिक मुहान धमलिपमा कुनै पनि देशको छवि स्वच्छ रहँदैन र देशमा हत्या, लुट, आतङ्क अन्याय, अत्याचार, भ्रष्टाचार, दुराचार, व्यभिचार, बलात्कार, शोषण आदि अनेक विकृति र विसङ्गति देखा पर्दछन्।

(नोट: यो लेख तयार गर्नका लागि लिइएका सन्दर्भ सामग्रीहरू :- मीमांसासूत्र, ब्रह्मसूत्र, भाष्य-वेदसूत्र, वशिष्ठ धर्मसूत्र, मनुस्मृति, दक्षस्मृति, पाराशरस्मृति, याज्ञवल्क्यस्मृति, यजुर्वेद, देवीभागवत, महाभारत (अनुशासनपर्व, शान्तिपर्व), वाल्मिकी रामायण (बालकाण्ड, उत्तरकाण्ड), रामचरित्र, विदुरनीति, बृहदारण्यकोपनिषद्, कौटिल्य अर्थशास्त्र, संस्कृत साहित्य में नीति-एक विमर्श (प्रभाकिरण), भारतीय धर्म और दर्शन (बलदेव उपाध्याय), आर्य संस्कृति (बलदेव उपाध्याय), वैदिक संस्कृति और दर्शन (बी. दयाल), भारतीय संस्कृति (बलदेव मिश्र), निरुक्त (यास्काचार्य) हिन्दु परिवार मीमांसा (हरिदत्त वेदालगर) आदि।)

सन्दर्भ-संवाद

बाबु !

बेला भयो अब ।

सिमानाले खान थालिसक्थ्यो

तिम्रो बलिदान;

म धेरै कुर्न सक्दिनँ कि !

आमा !

हेर्दैछौं हामीहरू

घाम जूनको आँखा खोली

मेची र कालीमा

पानी नघटोस् भनेर ।

बाबु !

भित्रैबाट आगो लागिस्क्थ्यो

तन जेनतेन बाँचेकै छ

मन त जलिसक्थ्यो ।

आमा !

आशाका भोजन

पेटभरि खुवाउन

बुद्ध बोकेर आउँछु

भन्दैछु ।

बाबु ! तिमी ... ?

आमा ! म ... तयार छु ।

SKY PHONE

RUIM CARD

को मूल्य रु ११३५/-

मात्र (सेट बाहेक)

Prepaid
CDMA Limited Mobile Service
for Kathmandu Valley

**CDMA 2000 1X 800 MHz सेटको व्यवस्था ग्राहक आफैले गर्नुपर्ने
विषेशताहरु**

- ⇒ रु ५००/- (कर सहित) को Talk Value
- ⇒ थप मासिक शुल्क नलाग्ने
- ⇒ संसारका कुनै पनि स्थानबाट 'कल
आगमन हुने
- ⇒ ISD कल को महशुल साधारण टेलिफोन
सरह लाग्ने (GSM भन्दा सस्तो)
- ⇒ प्रिपेड मोबाइलबाट भन्दा सस्तोमा स्थानिय
एवं अन्तरदेशीय कल हुने
- ⇒ SMS तथा VMS सुविधा भएको

नेपाल टेलिकम

शारदा पुनः प्रकाशन विषयक अन्तरक्रिया

वि.

सं. १९९१ मा सुब्बा ऋद्धिबहादुर मल्लको सम्पादन तथा प्रकाशनमा प्रकाशित शारदा पत्रिका वि.सं. २०२० सम्म प्रकाशित भएको थियो। चार दशकभन्दा लामो समयदेखि बन्द रहेको शारदा को पुनः प्रकाशन गर्नका लागि वि.सं. २०६३ मङ्सिर १२ गते लाजिम्पाटस्थित लजना रेष्टुरेण्टमा शारदा का प्रकाशक शान्तबहादुर मल्ल, प्रधान सम्पादक नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, कार्यकारी सम्पादक विमल भौकाजी एवम् वरिष्ठ साहित्यकारहरूको उपस्थिति रहेको अन्तरक्रियामा क्रमशः आआफ्नो अभिमत राखिएको थियो।

शान्तबहादुर मल्ल (प्रकाशक):-

नेपाली साहित्यका विशिष्ट योगदान पुऱ्याउनुहुने यहाँहरू सबैलाई यो कार्यक्रममा स्वागत गर्न पाउँदा मलाई अत्यन्तै हर्ष लागेको छ।

यहाँहरूलाई अवगतै छ, हामीले शारदा लाई पुनः प्रकाशन गर्ने अटो्ट लिएका छौं। राणाकालको त्यो वाक्-स्वतन्त्रताको बिलकुलै अभावपूर्ण परिस्थितिमा पनि एक्लो ऋद्धिबहादुर मल्लले शारदा मार्फत जुन क्रान्ति गरे, जनजागरणको जुन इतिहास रचे त्यो क्रान्तिकारी इतिहासलाई अबको पुस्ताले बिसिर्दै गैरहेको अवस्थामा शारदालाई माया गर्ने र शारदा को त्यो इतिहासलाई मनन गर्नेहरूका मनमा ज्यादै खुशीको अनुभूति भैरहेको होला भन्ने मलाई लागेको छ।

हामीले गत तीन वर्ष अघिदेखि आन्तरिक गृहकार्य गरेपछि अन्ततः यो निश्कर्षमा पुग्यौं कि आजको यो बदलिदो परिस्थितिमा

शारदा लाई पुनः ब्युँझाउनुपर्छ । वास्तवमा नेपाली वाङ्मयको क्षेत्रमा शारदा को ज्यादै अपरिहार्यता महसुस गरिएको छ । त्यो किन पनि भने, यो शारदा त्यही शारदा हो जसले देवकोटा जन्माएको थियो, सम जन्माएको थियो, सूर्यविक्रम जवाली जन्माएको थियो, सिद्धिचरण जन्माएको थियो, विजय मल्ल जन्माएको थियो, रिमालजस्ता क्रान्तिकारी व्यक्तित्वलाई उजिल्याएको थियो भने आज हाम्रा सामु उपस्थित गोविन्दबहादुर मल्ल गोठालेगायतका धेरै अग्रजहरूलाई स्थापित गराएको छ ।

हामीलाई लागेको छ, उहाँहरूजस्तै कतिपय असाधारण प्रतिभाहरू हाम्रो समाजमा विद्यमान छन् । यति बेला हाम्रो मूल कर्तव्य भनेको तिनै लुकेका प्रतिभाहरूलाई प्रकाशमा ल्याउनु पनि हो ।

एकातिर हामीलाई शारदा को मौलिकतालाई कायम राख्नु छ भने अर्कोतिर यो आधुनिक समाजसुहाउँदो वाङ्मयलाई पनि उजागर गर्नु छ ।

शारदा को प्रकाशकको हैसियतले मैले यहाँ भन्नै पर्छ, शारदालाई पुनः प्रकाशन गर्ने जिम्मेदारी बोकेर हामीले

ठूलो जोखिम उठाएका छौं । त्यसो त मेरा साथमा प्रधान सम्पादक नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ, कार्यकारी सम्पादक विमल भौकाजी एवं अग्रजहरू शिव रेग्मी, इन्द्र माली, मोहन दुवाल, उद्धव उपाध्याय, कोमलप्रकाश घिमिरेले मलाई हौसला नदिनु भएको भए ४३ वर्षसम्म एउटा अँध्यारो कुनामा रहिरहेको शारदालाई निरन्तरताका लागि हिम्मत गर्ने कल्पनासम्म पनि गर्ने थिइनँ ।

यही हौसलालाई आत्मसात गर्दै यहीँबाट आज हामी प्रतिवद्धता जाहेर गर्दछौं कि शारदा को मौलिकतालाई कायम राख्दै मासिक रूपमा यसको निरन्तरतालाई जारी राख्नेछौं ।

हामीलाई यहाँहरूबाट यही आशा छ कि शारदा लाई उत्कृष्ट रूप दिन सधैंभरी सल्लाह र सुझावको आवश्यकतालाई पूरा गरिदिइ रहनु हुनेछ । सामान्यतयाः आजको यो अन्तरक्रियाबाट पनि हामीले धेरै ज्ञान हासिल गर्ने कुरामा ढुक्क छौं । अन्तमा, यहाँ उपस्थित भैदिएर तपाईंहरूले शारदा प्रति देखाउनुभएको सद्भावनाको उच्च कदर गर्दै यहाँहरूलाई मुरीमुरी धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

गर्वले भनौं, भाषा हाम्रो मान हो
शारदा हाम्रो शान हो ।

Unique Academy Higher
Secondary School

Unique College of
Management (UCOM)

Kumaripati, Lalitpur, Kathmandu
Tel 5538625
Web Site: www.uniqueacademy.com.np

अध्यतरमण अधिकारी:-

नेपाली भाषा साहित्यको इतिहासमा ऋद्धिबहादुर मल्लको जति योगदान महाकविको पनि थिएन । त्यत्रो विशिष्ट योगदान पुऱ्याएको व्यक्तिको पत्रिका पुनः प्रकाशन हुने भएपछि यसलाई निरन्तरता गर्ने मनोविज्ञान प्रकाशक र सम्पादकले राख्नुपर्छ । आजको परिस्थितिअनुरूपको साहित्यिक सिर्जनालाई समावेश गर्नुपर्छ । आकार पूर्ववत् हुनुपर्छ, ६० पृष्ठभन्दा कम गर्नु हुँदैन ।

कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान:-

शारदा जस्तो ऐतिहासिक पत्रिका पुनः प्रकाशनको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुहुने प्रकाशक शान्तबहादुर मल्लजीलाई बधाई दिन चाहन्छु । शारदा को योगदान सर्वविदितै छ । त्यो भूमिकालाई सम्भेर वर्तमान समाज र परिस्थितिअनुकूल नेतृत्व गर्ने प्रयास भयो भने शारदा ले निर्वाह गरेको भूमिकाको अर्थ हुनेछ । अहिले निस्किरहेका साहित्यिक पत्रिकाहरूले जस्तै कथा, कविता र आलोचना मात्र नभिकाली छुट्टै अस्तित्व

कायम गर्ने खालको हुनुपर्छ शारदा । जसबाट शारदा को आफ्नै पहिचान कायम हुनेछ ।

वैचारिक दृष्टिले, सैद्धान्तिक दृष्टिले र प्रवृत्तिका दृष्टिले साहित्यमा आइरहेका नयाँ धार, विचार र प्रयोगलाई शारदा ले अङ्गीकार गर्न भने समयको दृष्टिले बढी उपयोगी होला भन्ने लाग्दछ । साहित्यिक पत्रकारिताको परम्परा मात्र निर्वाह गरेर शारदा पुनः प्रकाशनको सार्थकता हुन सक्दैन । पुनः प्रकाशन गरी निरन्तरता दिनु परम्परा मात्र हो, अरू गतिशीलतापूर्वक साहित्यलाई अगाडि बढाउनु पर्दछ । पत्रिका लेखकको मात्र मञ्च बन्नु हुँदैन । पाठकलाई सहभागिता गराउनेतर्फ पनि त्यत्तिकै प्रयत्न गर्नु जरूरी हुन्छ । पाठक भनेको पनि अर्को स्रष्टा हो । पाठकीय सृजनशीलतालाई बिर्सनु हुँदैन ।

चित्तरञ्जन नेपाली:-

शारदा पुनः निस्कन लागेकोमा बडो आनन्दको अनुभव गरिरहेको छु । म आजसम्म साहित्यिक पत्रिकाको प्रकाशक

गर्वले भनौं, भाषा हाम्रो मान हो
शारदा हाम्रो शान हो ।

मदन रेग्मी

काठमाडौं

र सम्पादक पनि बनेको छैन । तर पनि **शारदा** लाई नयाँ परिवेश र नयाँ धारामा लगेर पाठक बढाउन सके रचनाहरू समाहित गर्न सक्ने **शारदा** को गरिमालाई कायमै राख्न सकिन्छ, भन्ने लागेको छ ।

तेजेश्वरबाबु ग्वंग:-

साहित्य जीवनसापेक्ष हुन्छ । साहित्य जीवनकै प्रतिरूप हो । त्यसैले साहित्यक पत्रिका **शारदा** लाई आधुनिक प्रविधियुक्त र जीवनमूलक बनाउनु पर्छ । साहित्यक पत्रिका **शारदा** मा साहित्यबाहेक आधुनिक जीवनशैली, सांस्कृतिक जीवन र परम्परालगायत विभिन्न विधालाई समेटेर प्रकाशन गर्न सकियो भने पाठक बढाउन सकिनेछ । जति पाठक बढाउन सक्थ्यो त्यति नै पत्रिकाको आयु लम्बिने हुनाले यसतर्फ गम्भीरतापूर्वक सोच्नु जरूरी छ ।

रिडर डाइजेष्ट विश्वमा लोकप्रिय भएर युगान्तकारी रूपमा चलिरहेको छ । त्यसैले **शारदा** लाई पनि डाइजेष्टको रूप दिन

सकियो भने प्रत्येक विद्यालयका विद्यार्थीहरू र पुस्तकालयहरूलाई ग्राहक बनाएर देशव्यापी रूपमा फैलाउन सकिनेछ ।

तुलसी दिवस:-

शारदा पुरानो र ऐतिहासिक पत्रिका हो । तर परम्परालाई विगतको रूपमा हेर्नु हुँदैन किनभने परम्परा बगिरहने नदी हो । त्यसैले **शारदा** लाई परम्परा र नवीनता बीचको समन्वय गरी पाठक र लेखकको बीचको सम्बन्धलाई स्थापना गरेर साहित्यक र सांस्कृतिक रूपमा प्रकाशित गर्नु पर्दछ ।

मचाहिँ डाइजेष्टको पक्षमा छैन । डाइजेष्ट बनाउने हो भने बन्द व्यापार गरे हुन्छ । तर **शारदा** को पुनः प्रकाशन गर्ने सवालमा त्यसले त्यति बेला निर्वाह गरेको भूमिकालाई अहिलेको सन्दर्भमा प्रयोग गर्नुपर्छ । अर्को कुरा, कुनै पनि पत्रिकाले साहित्यकार जन्माउँदैन, जन्मिएको सभालाई उजिल्याउने र प्रकाशमा ल्याउने गर्छ । साहित्यसँगै भाषा, जातजाति सबै कुरालाई समावेश गरी पाठकलाई बढाउने प्रयास गर्न सक्थ्यो भने **शारदा** ले आफ्नो अतीतलाई अझ उजिल्याउने छ ।

शारदा को पुनः प्रकाशन थालिएको

यो शुभ-अवसरमा

सम्पूर्ण साहित्यप्रेमी पाठकवर्ग

तथा विज्ञापनदाता एवं शुभेच्छुकहरूमा

खुशी बाँड्छौ ।

शारदा परिवार

मञ्जुलः-

शारदा को पुनः प्रकाशन भएपछि निरन्तरता दिनैपछि। अहिले शान्तजीले प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुभएको छ। तर उहाँपछि पनि कसरी जाने भन्ने समेत सोच बनाउनु पर्छ। पत्रिका निस्केपछि देशभरि र विदेशमा पनि पुऱ्याउने व्यवस्था गर्ने पर्छ। अर्को कुरो, यो पत्रिका सबै विचारका मान्छेले लेख्ने र पढ्ने साभ्ना बन्न सकोस्। यो देशको र जनताको अनुसारको राम्रो व्यवस्था होस्। यसको लागि शारदा साहित्यिक रूपमा नै प्रकाशित हुनुपर्छ भन्ने मलाई लागेको छ।

प्रमोद प्रधानः-

अहिलेको समयको प्रतिविम्ब शारदा मा देखिनु पर्छ। समयलाई समात्न नसकेका रचनाले शारदा लाई परिचय गराउन सक्दैन। शारदा मा साहित्यको प्राधान्य हुनुपर्ने कुरा भैसकेको छ। त्यस्तै संस्कृति, कला र रङ्गाकर्मको वारेमा स्तम्भ पनि हुनुपर्छ भन्ने लाग्छ। साहित्यिक रचनाका साथै समसामयिक साहित्यिक विषयमा बहस चलाउनुपर्ने विषयमा पनि स्तम्भ प्रस्तुत गर्न सक्थे भने अरु पत्रिकाभन्दा फरक रूपमा आउनेछ। त्यस्तै अनुसन्धानात्मक रचनाहरू लामो भए पनि समय समयमा स्थान दिनुपर्छ। समावेशी, लैङ्गिकको कुरालाई अहिले साहित्यसँग पनि जोडेर हेर्नुपर्ने मैले देखेको छु। अर्को कुरा, राष्ट्रिय भाषालाई नेपालीमा अनुवाद गर्नका लागि सबै भाषाका लेखक र पाठकलाई सहभागी गराउन सक्छौं।

नीलम कार्की 'निहारिका':-

पत्रिकालाई स्तरीय बनाएर बिकाउन र टिकाउन पनि पाठकको अत्यन्त जरूरी हुन्छ। त्यसको लागि काठमाडौंलगायत विभिन्न जिल्लामा गएर भेला गर्नुपर्छ होला जसबाट पाठक सञ्जाल बनाउन सकिनेछ। शारदा लाई माया गर्ने पाठक राजधानीभन्दा बाहिर पनि पर्याप्त छन् भन्ने मलाई लाग्छ।

अविनाश श्रेष्ठः-

पत्रिका निस्केपछि निरन्तरता पाउनु पर्छ। एक दुई अड्क निकालेर मैले सकिंन भनेर शान्तजीले हात उठाउन पाउनु

हुन। त्यसैले बरु ननिकाल्नुस् तर निकालेपछि रोक्न पाइँदैन। शारदा त्यो पत्रिका हो जसले गुरुप्रसाद मैनाली, बीपी कोइराला, भवानी भिक्षु, इन्द्र सुन्दास, शिवकुमारलगायत थुप्रैलाई नेपालमा ल्याउने काम गरेको थियो। साहित्यिक पत्रिकाका पाठक नेपालमा जतिकै प्रवासमा पनि छन्। त्यसैले प्रवासी नेपाली साहित्यकारहरूको स्थिति र रचनाका लागि त्यस क्षेत्रको एक पटक भ्रमण गर्न अनुरोध गर्दछु।

डा. जगदीश शर्माः-

साहित्यमा मनुष्यको हित कसरी हुन्छ भन्ने हुन्छ। मनुष्यको हित नै शारदा सरस्वतीको लक्ष्य हो, त्यसैले शारदा पुनः प्रकाशन हुँदा साहित्यका साथै आध्यात्मिकतालाई पनि ध्यान दिइयोस् भन्ने चाहन्छु।

रमेश पौडेलः-

पत्रपत्रिकाको इतिहासमा शारदाकोसेढुङ्गा हो भन्ने इतिहास पढेका थियौं, अहिले पुनः प्रकाशन हुनु निकै राम्रो कुरा हो। घरघरमा र भोला भोलामा प्रतिष्ठान भैरहेको बेलामा शारदा को प्रकाशनलाई संस्थागत रूपमा लिएको भए अझ राम्रो हुने थियो।

अहिले जति लेखक छन् त्यति मात्र पाठकहरू भएको जस्तो समयमा बजार बढाउनका लागि थानकोटबाहिर साहित्यलाई पुऱ्याउन जरूरी छ। इन्टरनेटमा शारदालाई राख्न सकियो भने विश्वभरिबाट स्तरीय रचना प्राप्त हुनसक्छ।

नकुल सिलवालः-

नेपाली साहित्यमा साहित्यिक पत्रकारिता गर्नु भनेको सेवा नै हो। व्यावसायिक गरिहाल्नसक्ने स्थिति अझै बनिसकेको छैन। तर पनि २१ औं शताब्दीमा पत्रकारिता गर्दा लेखकहरूको सम्मान गर्न सक्थौं भने मात्र स्तरीय रचना प्राप्त हुने र स्तरीय लेख रचनाले मात्र पाठक बढाउन सक्ने भएकोले पारिश्रमिकको यथोचित व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ। साथै शारदा मा जे पायो त्यस्तै रचनाहरू राखेर यसको इतिहास पनि बिगार्नु हुँदैन।

गोविन्द बहादुर मल्ल 'गोठाले':-

शारदा प्रकाशन गर्न त्यो बेलामा बडो मुस्किलले स्वीकृति पाइएको थियो। त्यति बेला हरेक अवस्थामा फुकी फुकी हिँड्नुपर्ने अवस्था थियो। कुनै पनि आर्टिकल छापनपूर्व नेपाल भाषा प्रकाशन समितिबाट स्वीकृति लिनु पर्दथ्यो। अलिकति चुक्यो भने गडहाल्थ्यो।

त्यति बेला मेरो पहिलो कथा छापलाई कम्पोज भइसकेको बेलामा ९७ साल पर्वमा म पक्रिएँ। त्यसरी पत्राउ परेको मान्छेको कथा छाप्ला भन अष्टेरो स्थिति उत्पन्न हुन्छ भन्ने डर भइरहेको बेलामा भिक्षु आइपुग्नुभयो। उहाँले गोविन्द भनेको गोठाले नै हो त्यसैले गोठाले भनेर छापिदिइ हुन्छ भनेपछि छापिएको थियो। मेरा धेरैजस्ता रचना शारदा मा नै छापिएका छन्। म मात्र होइन धेरै जनाको रचना शारदा मा छापियो, शारदा ले धेरै लेखकहरू जन्मायो। शारदा को प्रकाशन भएपछि नेपाली साहित्यको विकास हुँदै गएको थियो। अहिले फेरि प्रकाशन हुन लागेकोमा खुशी लागेको छ। अबको शारदा वर्तमान समयअनुसार प्रकाशित हुनपर्छ। साहित्यिक पत्रिका भए पनि त्यसभित्रको दर्शन २१ औं शताब्दीअनुकूल हुनुपर्छ।

उमेशबहादुर मल्ल:-

ऋद्धिबहादुर मल्लले हेमराज गुरुज्यूलाई लेख्नुभएको चिठीमा उहाँले आफ्नै हस्ताक्षरमा शारदा पत्रिका निकाल्न पाऊँ भनेर श्री ३ महाराज जुद्धशमशेरलाई बिन्तीपत्र चढाई दिनुप्यो भनेर अन्त्यमा 'पाउको सेवक' भनेर लेख्नुभएको छ। हेमराज गुरुलाई लेख्दा नै पाउको धूलो भनेर लेखिएको थियो भने श्री ३ लाई लेख्दा के लेख्नुपर्थो होला ?

श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन':-

साहित्यिक पत्रिका सबैलाई चाहिने तर कसैले वास्ता नगर्ने क्षेत्र बनेको छ। फलतः साहित्यिक पत्रकारिताको स्थिति तीस्रो वर्षेदेखि जस्ताको त्यस्तै रहेको छ। शारदा सार्वजनिक सम्पत्ति बनिसकेको छ तसर्थ अब पुनः प्रकाशन गरेपछि निरन्तरता दिनै पर्छ। पत्रपत्रिकाको विश्वसनीयता नै निरन्तरता हो। पत्रिका टिकाउन र बिकाउनलाई समयसापेक्ष साहित्यिक प्रयोगहरूलाई पनि नियमित रूपमा स्थान दिनु जरुरी हुन्छ।

कमल दीक्षित:-

शान्तबहादुरजी, तपाईं शारदा को सुपुत्र हुनुहुँदो रहेछ। मलाई निकै खुसी लागेको छ। त्यसैले शारदा निरन्तर हुने मैले आशा गरेको छु। तुलसी दिवसजीले पत्रिकाले लेखक जन्माउँदैन भन्नुभयो तर शारदा ले जन्माएको कान्छो छोरो म पनि हुँ।

म सङ्ख्यामा विश्वास गर्ने मान्छे हुँ। शारदा २१ वर्ष चल्थ्यो, तर पनि कति अड्क निस्क्यो भनेर भन्नसक्ने कोही पनि छैन। जति निस्के ती सबै उत्कृष्ट थिएनन्, २५ प्रतिशत जति उत्कृष्ट होलान्। मेरो 'नेपाली' भन्ने पत्रिका ५० वर्षेदेखि निरन्तर निस्किरहेको छ। १८८

वटा अड्कमा २० वटा अड्कले भन्दा बढीले खास कुनै कुरा दिएको छैन। तर निरन्तरता छ। त्यसैले शारदा बाट एकै पटकमा सबै कुरा दिन सकिँदैन। विस्तारै दिन सकिन्छ। त्यसैले निरन्तरता नै सबैभन्दा ठूलो कुरा हो। स्तरीयता भनेको आफै बन्दै जान्छ।

प्रस्तोता : श्रीओम श्रेष्ठ 'रोदन'

ऐतिहासिक शारदा का बहुमूल्य अड्कहरू खोजी खोजी पढौं ।

विमल भौकाजी

दुई ढुङ्गाबीचको तरुल फलाम

- • अढाई सय वर्षअघि 'दुई ढुङ्गाबीचको तरुल'को नाममा परिभाषित गरिएको थियो - यो राष्ट्रलाई ।
- उतिखेर त्यो परिभाषाप्रति कसैले पनि असहमति जनाएनन्, सायद ।
- अन्यथा, विस्तारै मान्यताको रूपमा खडा हुँदै अन्ततोगत्वा एउटा 'दिव्योपदेश' बनेर राष्ट्रमा स्थापित हुँदैगर्नुको त्यो परिभाषा ।
- • तरुल !
- वास्तवमै एउटा निरीह वस्तु ।
 - त्यो पनि दुई ढुङ्गाबीचको ।
 - अहिले किचिने हो कि भरे किचिने हो ?
 - अर्कोतिर, ताछिने डर उचितकै तल-माथि दुवै तर्फबाट ।
- • त्रसित तरुलभै जीवन भोग्न कुन राष्ट्रलाई स्वीकार हुन्छ ?
- त्यसै पनि त आत्मसम्मानभन्दा सर्वोच्च के हुन्छ एउटा राष्ट्रका लागि ?
- प्रश्न गम्भीर छ-
 - एउटा स्वाधीन राष्ट्रलाई तरुलको रूपमा किन सोचियो ऊ बेला ?
 - आफूलाई कमजोर मान्नुपर्ने के त्यस्तो बाध्यता थियो राष्ट्रसामु ?
 - बहादुरीको ढिङ्ग हाँकिएको इतिहासमा यस्तो कमजोरीलाई के नाम दिन सकिन्छ ?कायरता ??
- • कदाचित्, राष्ट्रलाई तरुल नमानेर 'फलाम' मानिएको भए ?
- आत्मस्वाभिमानमा बारम्बार ठेस लागिरहने कुनै सम्भावना रहँदैनथ्यो ।
- •
- आज बेमानी इतिहासलाई बदल्नु छ ।
- तरुल होइन फलामभै दहो बन्नु छ ।
- फलामलाई ढुङ्गाले भाँच्न सक्दैन/टुक्रयाउन सक्दैन ।
- फलामभै दहो हुने आधार 'आत्मविश्वास' भन्दा अर्को के हुन सक्छ ?
- आत्मविश्वासका हातहरूले नै फहराउन सक्छन्, मान्छे हुनुको स्वाभिमानी-भण्डा ।

SERVING NEWARI & NEPALI CUISINES

Happy Hours
From 5pm to 7pm

BUY COCKTAIL
GET 1 FREE

Special Offer
WEDNESDAY & SATURDAY

Ladies Night

5 PM Onwards
(1 Cocktail Free only for Ladies)

RESTAURANT
रुजनी Lajana

Rush Bar

Lazimpat, Kathmandu (Infront of Hotel Radisson)

Tel: 4413874

SR IMAGE CHANNEL

Available in over **70** countries | On-Air **24 X 7**